

د پښتو شعر
عروضي نظام
عروض

تقیب اللہ مسالک
(ککي، بنی)

Ketabton.com

د پښتو شعر

عروضي نظام

OWNED BY 0300 9792115

نقيب الله سالك

ککي بنو

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

OWNED BY 0300 9792115

کتاب پڙندنه

د پښتو شعر عروضي نظام	د کتاب نوم
نقیب الله سالک	لیکوال
اکست، ۲۰۱۴	اشاعت
پنځه سوه (۵۰۰)	شمېر
نقیب الله سالک	کمپوزر
فرهاد محمد غالب ترین	نظر ثانی
زاهد امین زاهد	تایپل
دوه سوه (۲۰۰) روپۍ	بیه
دانش خپرندویه ټولنه، پېښور	چاپخانه

OWNED BY 0300 9792115 د هوندلو درکونه:

حمزه بک ډیجیټل چوک بازار بنو،

صمیلیه کتب خانه، غله منډی چوک بنو،

یونیورسټی بک ایجنسی خیبر بازار پېښور،

پښتو اکاډمی بک شاپ پېښور یونیوسټی

ابو احمد حافظ رحمت الله کتبخانه و کمپوزنگ سټر ملتان ککي بنو

حقوق د ليکوال به حق کينې محفوظ دي

ليکوال

نوم نقيب الله

قلمي نوم سالک

د استوګنې ځاي کي بنو

تعليم اېم - اېس - سي (اقتصاديات) ،

پيشه بي - اېډ
ملازمت

موبائل 03009792115

ايميل salekhashimi@gmail.com

تړون

د ارواښاد میاشرف

او د

OWNED BY 0300 9792115

ښاغلي دروېش دراني

په نومونو

چا چې د پښتو شعري خزانی نه د

خیلو عروضو اثاثه

را برهږه کړه -

مذہب

د محترم سليم قرار صہب دكتورو ادبي مشورو ډپر شکر گذار يم -
د بناغلي فرهاد محمد غالب ترين صيب ډبره ډبره منته كوم چاچي د
خپلومصبي فريزو او کورني ضرورتونوسره سره ټه ټي نيولي وخت کښي زما
دې کتاب "د پښتو شعر عروضي نظام" نظر ثاني کولو ته پوره پوره وخت ور
بخښلو او زه يې ټه خپلو قدر منو مشورو باندې ولمانځلم او د نظر ثاني نه علاوه
يې ټه دې کتاب خپل تاثرات قلمبند هم کړل او زما د کتاب بنائست يې يو ټه دوه
کړو - د گران رشيد جوهر صہب د ادبي خدماتو او د قدر شناسي هم ډبره مننه
کوم چا چي د مسودې د ليلو ټه وخت ټه ملا ټيولې يم او ټه دې کړلېچني
لارې کښي يې د لارې هوارولو ټه لړ کښي راسره نه هېرېدونکې هڅې کړې
دي -
کومولگرو چي زما کتاب ته موجوده صورت ورکولو کښي ټه يوې يا
ټه بلې طريقې زما مرستې کړې دي هغه مې ټه خپلې حافظې کښي خوندي کړي
دي خو دلته يې د نومونو ذکر کافي گڼم: دمسار شاهين ، ډاکټر وهاب روان ،
راست عمل ظهير ، روح نياز سيفي ، اصف ککي ، فريد پيرخيلي ، ابو احمد
حافظ رحمت الله ککي ، فراز پيرزاده ، ظفر پيرخيلي ، سيف الله شاه سيفل ،
پروفېسر جاويد احساس ، پروفېسر عمر قياز قائل ، پروفېسر ډاکټر حافظ شمس
الدين ، اقبال حسرت ، عبدالسلام بېتاب ، عادلوي ، عبدالسلام تابش ، روڼدار علي
شاه روڼدار ، شاهد خان شاهد ، ارشد منايان ، رشيد جوهر ، عبدالرحمان شاه
ساکر ، دلکشور محصور ، غازي سيال ، منيب راحل ، زاهد امين زاهد ،
سليم قرار ، عمر دراز مروت ، پروفېسر (ښاڼتر) حميد الله جان ، ډاکټر حارث
حميد ، انجنير محمد نعمان خان ، انجنير جنيد خان او محب الله خان -

فهرست

- مشکل سرخط (فرهاد محمد غالب ترین) ----- ۱۲
- خیلی خبری ----- ۲۰
- اول باب : علم عروض او پښتو ته راتګ ----- ۲۵
- د عروضو پېژندنه (تعریف) او تاریخ ----- ۲۵
- پښتو ته د عروضو راتګ ----- ۳۰
- دویم باب : د علم عروض اصطلاحات ----- ۴۵
- سپلاډ (خپه) ----- ۴۵
- خج (فشار) ----- ۵۲
- رکن (غونډ) ----- ۵۷
- مصرعه ----- ۶۱
- وزن ----- ۶۴
- بحر ----- ۶۹
- دریم باب : تقطیع او د تقطیع قاعدې ----- ۷۲
- تقطیع ----- ۷۲
- د تقطیع قاعدې ----- ۷۳
- خلورم باب : د پښتو شاعری دودیز بحرونه ----- ۸۵

- ۸۵ ----- اوڀرډ رکنی بحرونه
- ۸۶ ----- لومړۍ اوڀرډ رکنی بحر
- ۸۶ ----- لومړۍ ښاخ
- ۸۸ ----- دویم ښاخ
- ۹۰ ----- دریم ښاخ
- ۹۲ ----- څلورم ښاخ
- ۹۵ ----- دویم اوڀرډ رکنی بحر
- ۹۵ ----- لومړۍ ښاخ
- ۹۷ ----- دویم ښاخ
- ۹۹ ----- دریم ښاخ
- ۱۰۲ ----- څلورم ښاخ
- ۱۰۶ ----- دریم اوڀرډ رکنی بحر
- ۱۰۷ ----- لومړۍ ښاخ
- ۱۰۹ ----- دویم ښاخ
- ۱۱۱ ----- دریم ښاخ
- ۱۱۳ ----- څلورم ښاخ
- ۱۱۵ ----- څلورم اوڀرډ رکنی بحر
- ۱۱۵ ----- لومړۍ ښاخ

۱۱۷	دویم بڻاخ
۱۲۰	دریم بڻاخ
۱۲۲	څلورم بڻاخ
۱۲۷	پنڀم اوڀر رکني بحر
۱۲۸	لومڙڪ بڻاخ
۱۳۰	دویم بڻاخ
۱۳۲	دریم بڻاخ
۱۳۴	څلورم بڻاخ
۱۳۶	پنڀم بڻاخ
۱۳۹	لنڊ رکني بحر ونه
۱۳۹	لومڙڪ لنڊ رکني بحر
۱۴۰	لومڙڪ بڻاخ
۱۴۲	دویم بڻاخ
۱۴۳	دریم بڻاخ
۱۴۴	دویم لنڊ رکني بحر
۱۴۵	لومڙڪ بڻاخ
۱۴۶	دویم بڻاخ
۱۴۸	دریم بڻاخ

- ۱۴۹ ----- دريم لنه ركني بحر
- ۱۵۰ ----- لومړې ښاخ
- ۱۵۲ ----- دويم ښاخ
- ۱۵۴ ----- دريم ښاخ
- ۱۵۶ ----- اخذ ليك (كتابيات)

OWNED BY 0300 9792115

مشکل سرخط

هره علمي ليکنه گرانه وي، خشکه وي؛ خنگه چې يې ليکل وخت غواړي، کړاو غواړي او د ډېر محنت او شواخون نه پس ليکلې کېږي، دغه شان يې لوستل هم گران وي - سوچ او فکر پرې کول غواړي - چرته چې پرې بنده پوهه نه شي، پېر اکراف دوباره لوستل غواړي - د تې ښه مقابل کېنې د داستان، قيصی يا ناول ليکل که هر څو گران دي خو لوستل يې ډېر اسان دي، ليکل يې هم ډېر سرخوړه نه غواړي او لوستل خو يې له هر څه نه اسان دي - هم دغه وجه ده چې علمي ليکونه کول هم کم دي او د علمي ليکنو لوستل هم د لږو او شاذو خلقو کار دے او بيا ښه تېره ښه پښتو کېنې خو که يو اړخ ته علمي ليکنې کمې دي، بلکه د نشر ليکنه پکښې لا هم کمه ده نو بل اړخ ته يې لوستونکي هم ډېر زيات کم دي - ښه پښتو ادب کېنې زياته برخه د منظومو اثارو ده او د پښتو منظومات واقعي چې ښه هر لحاظ د معيار او مقدار له رويه غني حيثيت لري -

محترم نقيب الله سالک صاحب ښه هغه عالمانو فاضلا نو

او پوهانو کېنې دے چې د علم عروض غونډې ښه يو مشکل او تر څه حده پورې "متروک" سرخط يې ډېر غوره، مدلل او ښه زړه پورې ليک کړے دے او بيا ښه پښتو شاعرۍ کېنې يې د عروضو مختصر تاريخ بيان کړے دے - مختصر ورته ځکه وایم چې ښه پښتو شاعرۍ کېنې عروضي شاعري ډېره کمه ده نو تذکره به يې ضرور

کمه وي - "مياشرف" وړو ليکوال د که چې ټه پښتو کښې يې ټه
 عروضو کتاب د که چې يو غوره کوشش وو، خو د مياشرف
 نه پس بل چا ټه دغه لار تگک و نه کړو، وجه يې څرگنده ده چې يو
 خو دغه لار "پل صراط" وو او بل ټه ټانه له هر اړخه ټه مشکلاتو
 کښې گېر وو او علمي کارونه امن، خوشحالي او سوکالي غواړي
 چې پښتون قام ترې له بده مرغه ټه هره زمانه کښې محروم د که -

زموږ محترم ليکوال د نورو ژبو د عروضو د حوالي ورکولو
 سره سره اهم کار دا کړ که د که چې مثالونه يې د پښتو ادب نه ورکړي
 دي او د عربي عروضو نظام سره يې د پښتو د تطبيق د پاره ځان ډېر
 زيات کړو د که ځکه چې د هرې ژبې څه خوښ او خامي وي -
 رښتيا خبره خو دا ده چې ټه حقيقت کښې د يوې ژبې نه بلې ژبې ته
 ترجمه هم ټه اصلي معنو کښې نه شي کولې ځکه چې د هرې ژبې
 ټه شا د دغه ژبې د ويونکو يو تهذيب او کلتور د که او د تهذيب او
 کلتور سره تعلق لرونکي اصطلاحات وي نو د يو تهذيبي او کلتوري
 اصطلاحي نظام ترجمه چېرې هم ممکنه نه ده - نو عرض مې دا
 د که چې د عروض علم د عربي ژبې دننه زيږون موند د که او د
 عربي ژبې ټه مناسبت سره يې ارتقاء کړې ده نو هغه د پښتو سره ټه
 تطبيق کولو کښې ډېر مشکلات لري ځکه چې د دواړو ژبو تر منځه
 ډېر توپير د که خو نقيب الله سالک هم ټه دغه مشکل قابو موند
 د که چې دا د ليکوال ټه دغه علم د قدرت يو ځلنده مثال د که اود

پښتو د ادب او ژبې د مطالعې يې څرگند دليل دكـ.

مصنف د عربي عروضو نه علاوه د ځينې نورو ژبو د عروضو هم ذكر كړې دكـ نو رښتيا خبره دا ده چې ټولو مشرقي ژبو كښې د شاعرۍ د پاره څه قواعد او ضوابط موجود وو او هغوي د خپلې شاعرۍ منضبط كولو دپاره ځينې اصول ټاكلي وو- جابر علي سيد د انگرېزي عروض خامې او خوږې ټه تفصيل سره بيان كړې دي هغه وايي چې د انگرېزي عروضو (metre) د وزن بنياد ټه دوه څيزونو دكـ ؛ يود لفظونو اجزا او د دوي خفي يا بلند (اوچتېدل) يعني (quality syllables) ، دا د وزن مقدم شرط دكـ او دويم د دوي شمېره (quantity) . جابر علي سيد يې بيا تفصيل بيان كړې دكـ او د انگرېزي عروض يو خصوصيت يې دا هم بيان كړې دكـ چې د زياتو الفاظو ټه وزن كښې د راوستو دپاره هغه ټه يو كره توگه نه شي ادا كو او اخبري حروف يې ټه تادي (جلدى) ادا كول او مخكښې تلل لازمي وي *beasts, fields* وغېره د دغه قبيلې الفاظ دي - او دا يې هم ليكلي دي چې ټه انگرېزي عروض كښې د تقطيع عمل هم ډېر اوږدوا لري - مونږه خو ارکان ټه عمودي كړښو كښې تقسيموو او دغه كافي گڼو ليكن ټه انگرېزي كښې د كړښو (لكيرو) نه علاوه د هر جز دپاسه د هغې د نوعيت څرگندولو دپاره علامت - ، [^] هم لگول وي چې شمېره يې د لسو او اتو نه كمه نه وي -

د هندي عروضي نظام ټه باره كښې ډېر كم معلومات دي -

وجه يې دا ده چې دغه لور ته زمونږ عالمانو هيڅ توجه نه ده کړې او هندي علوم د البېروني نه علاوه چا د پام وړ نه دي گڼلي. البته عظمت الله خان پټه دغه لړ کښې کار کړې دے - د هغه وېنا مطابق هندي عروض چې "پنگل" نامه لري، پټه هغې کښې هم د انگرېزي پټه شان خفي جز يعني "ماترا" پټه يو حرف مبني وي، پټه "دوهه" کښې ټول اته څلورېست ماترا وي پټه هره مصرعه کښې څلورېست څلورېست (۲۳، ۲۳) او پټه "سرسی" بحر کښې اوويشت (۲۷) ماترا وي چې کافي طوالت لري - د بحر الفصاحت مصنف نجم الغني د دريو ژبو عربي، فارسي او هندي د مشترکه بحرونو يادونه کړې ده - چوپايي بحر د سريع مشابه دے، ترېهنکه د متدارک سره او بهجنگ پريات د متقارب هم وزن بحر دے

زه پټه اخيره کښې پټه عروض باندې ځينې عمومي خبرې د جابرعلي سيد د دائره معارف اسلاميه څخه را نقل کوم چې ځينې وضاحتونه دي او زما پټه خيال ضروري هم دي -

۱ - د الحريري او ابن خلکان دا قياس د هغوي ذاتي مفروضه ده چې گني خليل د عروضي اوزانو پټه تشکيل کښې د څټک د اواز نه اثر واخيستو - د اوزونو چې څه اندروني صوتي او عروضي نظام نه وي ، د هغې نه د خليل د مستفيد کېدو امر ډېر لږ و او لري وجه يې دا ده چې عروضي نظام د متحرکو او ساکنو حروفو يو سخت گيره سلسله ده چې د زياتو رعايات زماني د وصف

لرلود خپل ساخت سختوالي له وجې سرغړونه نه شي کولې، بلکه نور هم سختېږي او پېچیده کېږي - حقیقت خودا دک چې د وضع کونکي په وړاندې د ف - ع - ل ماده وه چې ورباندې د صرفي اوزانو انحصار وو، خلیل پکښې دغه تصرف وکړو چې د صرفي اوزانو مفید حرکات او سکانات یې ازاد او عمومي کړل دغه شان صوتي اوزان خالصاً معنوي اوزان شول هرکله چې عروضي اوزان خالصاً د اهنک نمونې (rhythmic patterns) وگرځېدې -

۲ - د حمزه اصفهاني دا دعویٰ صرف د حسد وجه معلومېږي چې خلیل علم النغم په علم العروض بدل کړ او په ظاهره یې د یوه نوي علم بنیاد کېښوده، دا سراسر بې دلیله خبره ده، په دې وجه چې علم النغم کښې ایقاع بنیادي جوهر وي چې هغه د شعري اوزانو د ساخت نه زیات مبسوط او مختلف النوع وي - خلیل که چېرې په علم النغم کښې ماهر هم وو نو هم یې د ملهبي وجوهاتو په بنا په خپل وضع کړي شوي علم کښې له دغه شرع کښې ممنوع علم نه استفاده نه شوه کولې -

۳ - د بحرونو د استخراج په لړ کښې د متدارک مؤجد ابوالحسن اخفش الاوسط (م - ۲۲۱ هج) ذکر نه شي کو د اخفش په نزد د خلیل مجوزه فواصل معتبر بالذات اصول نه دي ځکه چې فاصله صغریٰ چې پکښې درې متحرک او یو ساکن راځي په اصل کښې د یو سبب ثقیل او د یو سبب خفیف نه مختلف نه دي؛ مثلاً لفظ "ضربت" چې د خلیل په نزد

فاصله صغریٰ دے ځای اصل کښې د سبب ثقیل "ضر" او سبب خفیف "بت" مجموعه ده - د نجم الغنی څه وینا د اخفش مذهب اېراني عروضیانو غوره کړه او فاصله یې غیر ضروري اصول وگرځوله -

۴ - د بحر معنی د سمندر ده، څنگه چې سمندر ته څو دریا بونه ور غورزېږي او ورسره یو ځای کېږي دغه شان څه بحر کښې هم څو وزنونه شامل وي -

۵ - د علل اصطلاح له یوې لوبې مودې نه د زحاف څه اصطلاح کښې ضم شوې ده -

۶ - دا خبره منلې شوې او څرگنده ده چې څه عربي ، انگرېزي او یوناني عروض کښې بنیادي فرق د نبره (ictus) د د شمېر څو مثالونه داسې تر لاسه کېږي او هغه هم (جبریه) چرته چې ځینې عروضي اصول یا ارکان د انگرېزي الفاظ سره اهنګ یو کوي ، د مثال څه توګه که چېرې مونږ د عربي لفظ "لک" (سبب ثقیل) د انگرېزي د "city" یا "pity" (تړوکاي رکن) برابر وګڼو چې څه څرګنده صحیح ښکاري خو بیا هم زمونږه سماعت به دا ګواهي ورکوي چې د "city" یا "pity" لهجه د "لک" نه پورته واقع کېږي دغه شان د انگرېزي لفظ "piteous" لهجه د عربي لفظ "ضربت" نه زیاته اوچته ده -

۷ - د یوناني ژبې څه عروضي نظام یورويي عروضي نظام اډاډه د پکښې د نبره وجود مشتبه د څو دا اشتباه یو څو

عروضي ماهرينو ته شوې ده گني ښه عامه توگه يوناني عروض لهجه دار (accentual) منلي شوي دي چې ښه unaccented short او ښه accented long منلي شي ليکن ښه دغه اصولو کښې لچک هم شته اگرچه د انگرېزي شاعر کولرج (Coleridge) ښه ښه اصولي توگه short, unaccented, short او ښه accented long ښه مني -

٨ - د عربي شعر د بحورو او اهنک سرخ د صحرايي اوبښې د تگ سره تطبيق کول ، چې ځينې مستشرقينو لکه هارټ مان چې کوم کوشش کړې د ، هغه د قياس نه لرې خبره ده او د عروضي حرکاتو سره نه خوري -

ځينې نورې هم ډېرې خبرې شته ، خود محترم سالک صاحب ښه عروض شوک دا کتاب د ډېرو سوالونو ښه خپله جواب د - دوي چرته خو ډېر تفصيل بيان کړې د او چرته ښې د ډېر اختصار نه کار ا د - خو دا موضوع ډېره پېچيده ، گرانه او سرخوړې موضوع ده او د سالک صاحب نه چې څه توقع کېدې شوه ښه ډېره احسنه طريقه او ښه عام فهم انداز کښې ښې د دغه موضوع احاطه کړې ده - ښه عربي او فارسي او تر څه حده پورې ښه اردو کښې ښه دې موضوع ډېر کار شوک د او ښه دغه ژبو کښې ښه دغه موضوع ډېر څه تر لاسه کېدک شي خو زما ښه خپل خيال ښه پښتو کښې د مياشرف نه پس د دروېش دراني صاحب او د نقيب الله سالک صاحب کتابونه زمونږ خو پوره کو ښه شي ، خو تر څه حده

زمونږه لارښودنه کو شي او پټه خاصه توگه د سالک صاحب د
عروضو علم دکافي مطالعې نه پس دهغوي نه پټه دې لړ کښې د ډېر
څه امید لر شو

الله دې وکړي چې د سالک صاحب دا کوشش د پښتو
ژبې، پښتون قام او د واره پښتونخوا پټه بنه ورشي ، او الله دې وکړي
چې سالک صاحب زمونږ د ژبې د علمي موضوعاتو دکمي پټه لور
پام وکړ شي او دا ژبه پټه علمي موضوعاتو غني کولو کښې خپلې
هنځې جاري وساتي - الله دې د دوي عمر ، علم او د علم خدمت
جذبه تانده او ژوندی وساتي - امين - والسلام

OWNED BY 0300 9792115

فرهاد محمد غالب ترين خوېشکي

صدر مرکزي پښتو ادبي جرگه ، ضلع نوبنار

۱۲ مارچ ۲۰۱۴ء

خپي خبرې

د نن نه خو کاله مخکېني مې د فېس بک په وال باندې يو
 غزل ورکړه - ووه په هغې غزل باندې د ملگرو تبصرې راشروع
 شوې- علي زمان وزير هم زما د فېس بک ملگرو - ووه د ده تعلق د
 دوپل سيمې سره وو او استوگنه يې په کراچي کښې کوله - دکه د
 پي اي اي ملازم وو او د شاعري ذوق يې هم ځوان وو - علي زمان
 وزير چې خپله تبصره زما په غزل راپوست کړه نو په هغې کښې يې
 داسې ليکلي وو ؛

”لکه انار دننه خون خون يم

په مسکاڅه مې ژاړل ډېر کم دي

وروره ! تاسو د دې شعر دويمې مصرعې ته فکر وکړئ

ماته يې په بحر کښې څه ستونځه ښکاري نو ځکه يې رواني هم
 اغيزمنه شويده -“

ما د څه فکر نه پس په دې مصرعه کښې داسې بدلون وکړو :

هم که په څه مې ژاړل ډېر کم دي

او دا مصرعه مې په فېس بک کښې دويم ځل پوست کړه - علي
 زمان وزير بيا په خپله تبصره کښې وليکل چې اوس يې رواني سمه
 شوه - نو ما ترېنه تپوس وکړو چې ”دا څه راز د که؟ په دواړو
 صورتونو کښې د سپلاونو شمېر هم يو شان د که -“ نو ده په جواب

کښې وليکل چې هسې د تجربې ټه بنياد را ته ستونځه ښکاره شوه
نور تاسو ښه پوهېږئ -

د دې خبرې نه پس زما ټه زېره کښې د تجسس او تلاش ،
د څېړنې او شننې ازغې مات شول - چې څه منطقي عوامل او
ساينسي دلايل دلته هم کار فرما دي چې د يوه شمېر سېلابونو ټه
دوو مصرعو کښې ، صرف د ټکو ټه بدلون سره بحر اغيزمن کېږي -
تلاش او شننې مې شروع کړې - ملگرو ، شاعرانو ، استاذانو ،
ژبپوهانو او کتبخانو سره مې اړيکې ټينگې کړې او د علم عروض
باقاعده مطالعه مې هم شروع کړه - ټه دې دوران کښې به مې د
مطالعې نه قاعدې رايستلې او ټه شعرونو ټه مې عملي کولې - ټه
دغې کار کښې به سوالونه هم پيدا کېدل هغه سوالونه به مې د ادب
(اردو ، پښتو او د عربي) استاذانو ته لېږل - او دوي به دخپلې پوهې او
د تجربې ټه بنياد جوابونه رالېږل -

اردو ، عربي او انگرېزي ژبې د ادب کلهم ضرورتونه
پوره کوي - خو ماته ټه ليکلي شوي صورت کښې د پښتو عروضو
ايله څو کتابونه ټه لاس راغلل - د پښتو د عروضو ټه لړ کښې ارواښاد
مياشرف ، ښاغلي دروېش دراني او مجاور احمد زيار داسې
انکشافات کړي دي چې د پښتو ژبه يې د دنيا نورو ترقيافته ژبو سره
سياله کړه او د دوي دا کار نامې به همېشه دپاره ژوندي وي - او زما ټه
خيال کښې دوي لومړي پوهان دي چا چې د پښتو شعري خزاني نه د
خپلو عروضو اثاثه را برخپه کړه - له دې وجهې که مونږ دا دواړه

ژبپوهان د پښتو “د عروضو امامان” وپولو نو څه مبالغه به نه وي - د دوي تصنيفات د پښتو د عروضو هراړخيزه او تفصيلي ضرورتونه پوره کوي - نن د دغو تصنيفاتو په برکت د پښتو شعرهغه کمي پوره شوه کوم ته چې شاعرانو او پوهانو وخت په وخت گوته نيولې وي يعني د “يوه باقاعده عروضي نظام نشته والي ته” -

خو دا هم يو حقيقت دک چې څه خو د عروضو علم انتهايي مشکل دک او څه مونږ شاعران هم تن اساني خوښوو - هم له دې وجهې دغې علم ته لکه څومره چې پکار ده هغومره توجه نه ده ورکړې شوې چې چا سره هم د عروضو په باب زما خبرې شوې دي نو چا به ورته مشکل کار ووک ، چا به ورته غير ضروري په دې وجه ووک چې زمونږ ضرورتونه د موسيقي د طرزونو نه پوره کېږي ، چا به دا ووک چې د پښتو شاعرۍ عروضي نه ده - په دغو ورځو شپو کېنې ماته د خپلې منزل لاره هواره شوې وه ، خوڅه راسره د عروضو مواد زياتېدل او څه مې دا احساس هم ملگړک وو چې دا مواد د وخت تېرېلو سره را نه ضايع نه شي اوخوندي يې وساتم - چونکه په پښتو ادب کېنې د نثر برخه (په خاصه توگه د عروضو برخه) لږه کمه ده نو د موادو د خوندي ساتلو د پاره مې دې اړخ ته پام شو چې دا هر څه په ترتيب سره سم او داسې صورت کېنې وليکم چې نوي کهول ته د عروضو علم يو پردک او بيگانه ونه ښکاري بلکه دا علم دوي ته د يوه خپل او د ضروري علم په توگه

پېش کړې شي، ټه داسې حال کې چې ټه پښتو ادب کېنې د نثر ټه میدان کېنې کار هم کم شوېدک او بیا ټه علمي موضوعاتو باندې د لیکلو خو ډېر ضرورت هم دک.

یوه ورځ مې د اداره تخلیقات ټه یوه تقریب کېنې جاوېد احساس صیب سره دا خبره کوله چې بنو د نثر ټه تخلیق کېنې ډېر کمزورک دک زه غواړم چې ټه عروضو څه لیک وړاندې کړم نو جاوېد احساس صیب راته ووک چې ډېره بڼه او اړینه خبره ده خو د اسانولو کوشش یې هم وکړه.

دا څو محرکات وو چې د دې کتاب ټه لیکلو مې پېل وکړو. ټه دې کتاب کېنې مې د عروضو انتهایې ضروري توکونو (تاریخ، راتګ، اصطلاحات، تقطیع او بحرونه) د راټولولو کوشش کړېدک، ورسره مې د تقطیع هغه قاعدې هم راټولې کړې کومې چې د پښتو ویونو (ټکو) او ځانګړې لهجې سره اړخ لګولې شو. د دې کار ټه موده کېنې مې د لنډولو (اختصار) او د اسانولو لارې هم ټه پام کېنې ساتلې وې.

یاده دې وي چې د عربی عروضو د رکنونو خپل نومونه دي او د بحرونو خپل، خو چونکه ټه پښتو ژبه کېنې د ځې علم عمر ډېر کم دک نو ځکه د پښتو ټه رکنونو یا بحرونو هغه قسم نومونه نه دي کېنولي شوي. د اسانې د پاره دروېش دراني صیب چې ټه شروع کېنې ټه رکنونو او بحرونو کوم نومونه ایښي دي نو ما هم هغه نومونه

کارولي دي او پکار ده چي د دروېش دراني صېب نومونه دې همېشه
دپاره ټه پښتو عروضو کښې ژوندي وساتل شي -
اوس دا کاوش ستاسو ټه مخکښې دک - نور د ستاسو
لوستونکو کار دک چي ستاسو د ضرورت ټه معيار څومره پوره
پرېوځي - الله تعالی دې زما دا کوشش د پښتو ادب ټه گټه ورولي -
امين -

ټه درنښت

نقيب الله سالک
ککي بنو

۵ جنوري ۲۰۱۲ء

اول باب : علم عروض او پښتو ته راتگ

د عروضو پېژندنه (تعريف) او تاريخ

عروض هغه علم دك چې د ده پښه مرسته د نظم او د نثر پښه

مينځ كښي توپير كېږي -

د علم عروض باني عبدالرحمن خليل بن احمد بصري

دك څوك چې پښه سلمه (۱۰۰) صدي هجري كښي پښه بصره كښي

زېږېدلې وو او پښه يوسل او اوبا (۱۷۰) صدي هجري يا اووه سوه يو

نوي (۹۱) صدي عيسوي كښي وفات شو - دك چونكه پښه مکه

مكرمه كښي وفات شو ك وو نو ځكه پښه خليل بن احمد مكې هم

يادېدلو - دك د شروع نه پښه شاعري او موسيقي زيات مښين وو -

د علم عروض د شروع پښه حقله څو روايتونه دي :

يو ځل خليل پښه مکه مكرمه

كښي پښه دهويي كمانت تېرېدلو چې د جامو د

ټكولو اواز يې واوږېدلو - خليل د اوږېدو سره سم

او ويئل چې ”والله يظهر من هدا شيء“ معنا دا

چې قسم دك له دې نه به څه راوځي - پښه

دې ځاي كښي ده ته د علم عروض بنياد پښه لاس

ورغلو -

خليل پښه بازار كښي تېرېدلو

چې ده د څټك مسلسل اوازونه واوږېدل - د

موسیقی د مینې له کبله د ده د خپلې نه ووتل
 چې ” واللہ يظهر من هدا شيء ” معنا دا چې
 قسم د له دې نه به څه راوځي -

د دې علم دپاره د عروض نوم

خوښولو اسباب :

خليل ته د مکی مکرمی ښه
 ژوند کښې د دې علم الهام شوک وواو د مکی
 مکرمې يو نوم ” عروض ” هم وو نو ځکه يې
 دې علم ته عروض اووک -

د عروض ښکته د معروض نه و
 دکه چې تلې ته وايي اوس د دې علم ښه
 مرسته د شعر کره او کوټه پېژندنه کېږي نو ځکه
 يې ورته عروض اووک -

ښه عربي و ييپانگه (لغت)
 کښې د عروض معنا داسې ده ” هغه پلنه لاره چې
 د دوو غرونو تر مینځ وي په داسې لاره خلق د
 يوه کلي نه بل کلي ته ځي معنا يې دا شوه چې
 دوه کلي بېلوي نو عروض هم داسې علم دکه
 چې د موزون او غير موزون کلام پېژندگلو
 راکوي -

او داسی نور-----

علامه صفدي وايي چې خليل يوناني ژبه هم زده وه - ښه
دغه وخت کښې ښه يوناني ژبه کښې د عروضو شروع شوې وه -
يوناني ژبه کښې هم بحرونه مقرر وو - دبحرغونلېونو(رکونو)ته
پې ايلي او ”ارجل“ يعني لاس او پښې ويئل او دا د اسپې
(خناورو) اندامونه دي - خليل د خپلو عروضو ښه توکونو د خناورو
نومونه کښودل او ښه رکونو کښې بدلونونو ته پې د خناورو د رنځونو
نومونه ورکړل - خواجه نصيرالدين طوسي هم د دې خبرې
کړېد - د حرکات او سکانات له مخې ټکي ښه درو برخو کښې
ووېشل شول - سبب (رسی)، وتد (مېخ) او فاصله (مته يا ستنې) -
پخوا به عرب ښه خېمو کښې اوسېدل او رسی، مېخ او مته يا ستنې د
خېمې د اودرولو توکي دي نو ځکه پې د ټکو ځېلونو (قسمونو) ته دا
نومونه ورکړل -

سبب د دوو حرکتونو يا دوه حرفيزه ټکي دي ، وتد د درو
حرکتونو يا درې حرفيزه ټکي دي او فاصله د څلورو يا پنځو
حرکتونو ټکي دي - ښه شروع کښې د عربي پنځلس بحرونه را مخته
شول بيا وروستو دغه شمېر پنځه دېرش (۳۵) ته ورسېد او کېد
شي چې نن پې څه بل شمېر وي -

ښه يو سل او اويا (۱۷۰) صدی هجری کښې يوه ورځ د
زوي د تجارت د پاره خليل د څه تلې ښه لټون کښې ښه بازار کښې

گرزېدلو چې سړيې د ستنې سره وجنگېدلو او وفات شو -
د خليل نه پس نظامي عروضي (وفات ۱۰۹۲ عيسوی)
چې د ثمرقند اوسېلو وو ، دې علم ته زياته ترقي ورکړه - د
عروضو د ايجاد نه مخکېني د عربو شاعري د وزن په بنسټ وه خو
وزن ته د يوه باقاعده علم مقام حاصل شو نه وو - د قاسم بن سلام
بغدادی د وېنا په رڼا کېني د عربي ژبې وړو شاعر د نوح زوي د
سام په اولاد کېني يعرب بن قحطان وو (د نوح څلور زامن وو - سام
، حام ، يافت او کنعان - د سام په اولاد کېني عرب دي ، دحام په
اولاد کېني عجم او د يافت په اولاد کېني ياجوج و ماجوج راځي ،
او کنعان په طوفان کېني مړ شو) او په فارسي کېني ورومې شاعر
بهرام گور وو

د هندوانو پخوا کتاب ”رنگ وېد“ ټول په وزن کېني د
خويکېني اوولس (۱) وزنونه کارولي شوي دي - البته مثنوي ”سحر
البيان“ ټول په يوه بحر کېني وو - د دې نه دا خبره څرگندېږي چې د
عروضو د ايجاد په وخت په هندي کېني د خپلې ژبې وزنونه او
بحرونه موجود وو -

د وروستني شنې او څېړنې نه دا خبره هم څرگنده شوې
ده چې د کلام الله ډېر ايتونه او د نبي کریم ﷺ ځيني حديثونه هم په
په وزن کېني دي لکه ”بسم الله الرحمن الرحيم“ په سريع بحر کېني
د ، ”لن تنالو البر حتى تنفقوا“ په رمل کېني ، سورة الكهف په

طویل کښې ، سورۃ الدهر په منسرخ کښې ، سورۃ سبا په رمل کښې ، سورۃ مؤمن په مضارع کښې ، سورۃ الانفال په بسیط کښې او سورۃ توبه په وافر بحر کښې دے - چونکه عربو د فصاحت او بلاغت کمال لرلو نو الله تعالیٰ یې هم فصیح او بلیغ کلام نازل کړلو چې په دوي باندې حجت شي او د نه پوهېدلو بهانه یې نه شي پاتې - د عقیدې له رویه قران پاک د الله تعالیٰ کلام دے - نو دغو ذکر شوو ایتونو ته ، نه خو د عقیدې له رویه شعر ویل کېږي او نه د شعر د تعریف له رویه -

د خلیل عروض د عربی ژبې د نزاکت په چاپېریال کښې رازېږېدلې و - د فارسی شاعرانو ، د عربی کلهم عروض خپل کړل - د اردو شاعرانو د فارسی د شاعرانو په کام باندې کام کېښودو - یاده دې وي چې په دغه وخت کښې په هندی کښې دا علم موجود وو چې نوم یې "پنگل" وو خو دا دومره مشکل وو چې د اردو د پاره د کارونې جوگه نه وو - د عربی ځینې بحرونه خو د اردو شاعرانو خپل کړل خو ځینې بحرونه د اردو د پاره پښه او خپلې نه شول ولې چې د دواړو ژبو په مزاج کښې ډېر توپیر وو - نو ځکه د اردو په عروضو کښې فقط دومره ترقي وشوه څومره یې چې د عربی نه بحرونه را واخیستل - نو ځکه دا و شو چې څه خو د عروضو علم گران دے خو څه د اردو شاعرانو توجه هم نه ده ورکړې -

پښتو ته د عروضو راتگ

د روښانيانو هڅې

په پښتو کښې په دېواني (ليکلي) صورت کښې چې مونږ ته کومه ائانه رسېدلې ده هغه د روښانيانو د زمانې نه را شروع شوې ده - روښانيان د کلاسيکي شاعرۍ بنياد د - دوي پښتو ادب ته ډېر دېوانونه ور ويخښل - د پښتو په غېږ کښې د عروضو د ځايولو هڅې هم د روښانيانو نه راپېل کېږي - په هغه وخت کښې د عربي او فارسي ژبو د علمي ائانو سره د پښتو ادب هم اشنا شونو د پښتو ادب هم ترېنه گټه پورته کول پېل کړل - په دې لړ کښې د پښتو شاعرانو او پوهانو د نورو ادبي ائانو سره سره د عربي په عروضو هم نظر پرېوت - د پښتو ژبه له عربي ژبې نه په ډېر څه کښې لرې وه ؛ لکه دا چې د عربي ټکي د ساکن حرف نه نه شروع کېږي خو د پښتو ټکي د ساکن توري نه هم شروع کېږي ، يا لکه دا چې د عربي په يوه ټکي کښې دوه ساکن حرفونه په يوه ځاي نه شي را تللې خو په پښتو کښې داسې ټکي ډېر دي ، يا لکه دا چې د پښتو په ډېرو ټکو کښې منطقي او عادي خج د ټکي په اخيري حرف يا د اخير حرف نه مخکښې راځي خو په عربي کښې داسې نه ده - نو د عربي عروض په پښتو کښې ځاي نه شول خو بيا هم پښتانه شاعران په شاعرۍ کښې د عروضو د اهميت او ضرورت نه خبر شول او فکر به يې کولو چې څنگه نورې ژبې عروض لري پکار ده چې پښتو يې هم ولري - دوي

به هم دغه د عربي عروض اېول را اېول چې څنگه ترې کار واخلي
- ښه دغو شاعرانو کښې يو دولت لوانې هم وو څوک چې د پلار لږه
طرفه حسن خپل لوانې او د مور لږه طرفه وردگک وو- د ده وطن جلال
اباد يا رشيد اباد وو- د پيداوښت درسته نېټه يې نه ده معلومه خو د
کلام نه يې دا معلومېږي چې تر يو زر او پنځوس (۱۰۵۰) هجري
پورې ژوندک وو- دولت لوانې د پير روښان عقيدت مند او د
ميرزاخان انصاري شاگرد او مرید وو- د ده ښه دېوان کښې څو داسې
غزل هم شته چې ښه عربي عروضو باندې برابر وو- دا ښه پښتو کښې
وړومبې عروضي تجربه وه- د ده نه علاوه مرزا خان انصاري او
ارزاني هم د عربي عروضو د راخپلولو هڅې کړې دي لکه د ارزاني
دا بېلگه (نمونه):

د يوه وحدت لږه اصله

د کثرت شول ډېر فروع

يا لکه د ميرزا خان انصاري دا بېلگه:

ښه وحدت لږه هره جوده بېگانه يم

ښه کثرت کښې د ميرزا ښه خله ويېرم

خوشال خان خټک

(۱۰۲۲ - ۱۱۰۰ هجري)

بیا په کلاسیکي شاعرانو کېنې خوشال خان خټک وو چا چې په پښتو شاعری کېنې د ځانگړي عروضي نظام ضرورت ته پام شوک وو. د خوشال خان په کلمات کېنې چې د کومو عروضي اصطلاحاتو ذکر شوېدک د هغه د پښتو د یوه نامعلومه عروضي نظام اصطلاحات دي -

په عروضو د ټینگار په ترڅ کېنې خوشال خان میرزا خان

ستا دک، لکه چې وایي:

له چانه په پښتو کېنې ما میزان لید نه دک
میرزا په دا زبان کېنې وینل کړي دي تللي

خوشال خان بیا وایي:

پښتو ژبه ده مشکله د دې بحر موندله نه شي

هم مالره یو خوبهره په ټپر مښود راغلي

په دې شعر کېنې د ده مراد هم دغه خپیز - خجیز نظام دک او ورسره ورسره د بحرونو د جوړښت لپاره څلور قسمه رکنونو) د لومړي خجن سپلاب رکن، د دویم خجن سپلاب رکن، د دریم خجن سپلاب رکن او د څلورم خجن سپلاب رکن) ته یې اشاره کړېده - خوشال خان په اکاهانه توگه په خپلو ټپلا بېلو شعري ځېلونو (قسمونو) کېنې کله په لومړي خجن سپلاب، کله په دویم خجن

سپلاډ ، کله ښه دريم خجن سپلاډ او کله ښه څلورم خجن سپلاډ
 کښې مصرعې ليکلې دي - د باندني شعر اوله مصرعه يې ښه دريم
 خجن سپلاډ سره او دويمه مصرعه يې ښه دويم خجن سپلاډ سره
 ليکلې ده -

خوشال خان د عروضو نه بغير شاعري هيو شاعري نه بولي لکه
 چې وايي :

چې چا دک شعر کړک بې ميزانه، بې عروضه
 دا هيڅ شاعري نه ده يو څو سپي دي تمپېلي

کاظم خان شېدا

OWNED BY 0390 9792115 (د ۱۱۳۵ - ۱۱۹۳ هجري)

د عربي عروضو سره د پښتو سمون نه خوړلو ته ځينې
 شاعران د پښتو ناهلي او بې نظمي وايي - دا خبره د پښتو يو لوي
 استاد او نازک خياله شاعر کاظم خان شېدا کړې ده - دک وايي :

د پښتو ژبه تمامه

ده بې نظمه بې نظامه

له اوزانه مختلفه

له ميزانه منحرفه

ښه ميزان باندې س چې راشي

هر کلام ته و بالا شي

حواله چې ټټه تقطيع شي
گهې طعن گهې تشنيع شي
اراسته ټټه قانون نه شه
کالموزون شه موزون نه شه
(دېوانِ کاظم خان شېدا)

کاظم خان شېدا که پښتو ژبه ”بې نظمه او بې نظامه“ بولي
هم خو بيا يې لکه د نورو ځينې شاعرانو داسې هم نه دي کړي چې
ټټه عربي عروضو کښې يې د پښتو شعر ټټه زور د ځايولو هڅه کړې
وي - کاظم خان شېدا خپله شاعري د پښتو مزاج سره سمه د پښتو
ټټه نامعلومه عروضي چوکاټ کښې د ننه کړې ده - د ټټه شعر کښې
د ”کالموزون“ نه دا څرگندېږي چې د پښتو شاعري اگر که موزونه نه
ده خو ”د موزون ټټه شاني“ ده د دې نه مونږ ته دا نتيجه هم ټټه لاس
راځي چې هغه د پښتو د يوه نامعلومه عروضي نظام ادراک هم لرلو -
د ټټه شاعرانه مقام د ده د وخت نه واخله تر ننه پورې هر
چا د ټټه د ژوند زياته برخه د هندوستان ټټه رامپور کښې تېره
کړې وه - ځکه يې د ژوند ډېر حالات معلوم نه دي - کاظم خان
شېدا د مېجر راورټي د تحقيق ټټه رڼا کښې د خوشال خان کړو
کېږي -

ميا شرف

(۱۱۸۶-۱۱۶۰ لېږدیز)

پښتو ژبه د عروضو سره اشناکولو پټه لړ کښې د میاشرف کارنامه هم د ستاینې وړ ده - هغه د احمد شاه بابا پټه زمانه کښې (۱۱۶۰-۱۱۸۶ لېږدیز) ژوند کولو کومه چې د پښتنو یوه ازاده او خپلواکه زمانه وه - میاشرف لیکوال او شاعر وو - ده د ازاد نظم پټه صورت کښې پټه عربی عروضو پټه پښتو ژبه کښې یو وړو کتاب " د پښتو عروض " ولیکلو - پټه دې وجه د پښتو ژبې علمي پنگه پټه زیاتولو کښې دا یو مهم گام وو - دغه عروض به پرمخ تللي وک خوله بله مرغه د پښتنو سیاسي او معاشرتي حالات سازگار پاتې نه شول - میاشرف خه کار پټه پښتو عروضو باندې کړک وو - ډېره شاعری یې د پښتو پټه وزنونو برابره کړې ده لکه دا شعر یې پټه دویم خج کښې پېل کړک د:

بیلتون نصیب زما دک ، قلرت د کردگار دک

بندی پټه بند د هندیم ، مولد مې ننگرهار دک

د عروضو رساله یې استاد ربښتین د " میاشرف عروض " پټه نامه ۱۳۳۸

لمریز کال د پښتو ټولني لټه خوا چاپ او خپره کړې ده - وایي چې تر

میاشرف وروستو د عیسی هوتک خېل مکمل دېوان عروضي بڼه

لري کوم چې دوه زره بیتونه لري -

~

سمندر خان سمندر

(۱۹۰۱-۱۹۸۹ عيسوي)

په هندوستان د قبضي نه پس انگرېزانو دلته مکتبونه پرانستل - د انگرېز نيت چې هر څه وو - خو د دغو مکتبونو نه بيدار مغز پښتانه پوهان هم راووتل چا چې د خپلواکۍ او د ژبې د وحي دپاره بيا سمې هڅې شروع کړې - د دغې پير (دور) په اخيري وخت کښې سمندر خان سمندر د پښتو شاعرۍ عروضي کولو د پاره ملا وټرله - په دغه وخت کښې د پښتو علم و ادب سرچينه د عربي يا فارسي په ځاي انگرېزي ژبه وگرځېدله - انگرېزي ژبې خپل عروضي نظام لرلو او پښتو گټه ترې اخستې شوه خو سمندر خان د انگرېزي ادب نه نابلد وو ، ده هم هغه د عربي عروضو زړه لاره ونيوله -

سمندر خان به پوهانو ته ويئل چې يا خو د پښتو شعر ته خپل څه نظام جوړ کړئ او يا د ما ملگري شئ چې عربي عروضو ته خپله شاعرۍ وسپارو خو چا د ده په خبره غور و نه وگرولو - بس خپله شاعرۍ به يې په عربي عروضو کښې کوله - د سمندر خان دغه شعري مجموعه ” د خوږه شپېلۍ “ په نوم چاپ شوه - د بېلگې په توگه د ده څو شعرونه:

تماشا شوم چې مې کړه ستا تماشا

زما اوس کاندي کل دنيا تماشا

زما اشنا پښه تندر سور را

سمندر جاوېدان شوم اور را

منم چې ژوند خو خوږ دے خو بې له ياره تلخ شي

پښه سر دې اې سمندر د زهر و ځوټ دے تېر بې کا

سمندر خان پښه خوږه شپېلۍ کښې پښه يو شمېر بحرونو کښې نظمونه

ويئلي دي - سمندر خان پښه خوږه شپېلۍ کښې ليکي چې پښه پښتو

کښې د هيڅ يوه تېر شوي او ژوندي شاعر د کلام تول د قانون پښه تله

برابر نه دے خو د سمندر خان دا نظر صحيح نه ښکاري ولې چې د

ده نه مخکښې پښه تول برابر نظمونه ويئلي شوي دي لکه د عبدالعلي

اخونزاده کاکړ (۱۲۹۹-۱۳۶۵ هجري) نظمونه له هغوي نه دوه سوه

کاله مخکښې ، دميا شرف شاعر (۱۱۶۰-۱۱۸۶ هجري) او له هغې نه

مخکښې دولت لوانې چې ژوند بې تر ۱۰۸۵ هجري پورې يقيني

دے-دولت پخپله وايي چې :

دا وزن دے صحيح پرې وکړه نظر

فاعلاتن مفاعلتن فعلن

کېدے شي چې سمندر خان دا پور نظر پښه تحقيقي

تاريخي بنياد نه وي پېش کړے نو که داسې وي بيا د ده د نظر نه د

عروضو انتهايي او شديد ضرورت ته لېواله کېدل ښکاري -

تر اوسه پورې پښه لانديني عربي بحرونو کښې ليکلي شوي

نظمونه مونډلي شوي دي :

هجز ، لکه د عبدالعلی

کاکړې مصرعه:

عجب راځي له دې دهره ږه هر ساعت ستم پر ما
رمل ، لکه د میا شرف

مصرعه:

ای چې بلبل د عطا تل ږه چمن ستاکه چغار
مضارع ، لکه د عبدالعلی

کاکړې دا مصرعه:

یار درومي او زه نه مرم هر گوره بې

وفايم

OWNED BY 0300-9792115

خفيف ، لکه د دولت

لوانې دا مصرعه:

دا جهان د ږه مثل بهار

رجز ، لکه د عبدالقادر دا

مصرعه:

مهر زما د خپل صنم مه شه زما له
عمره کم

ملید ، لکه د رحمان بابا دا

مصرعه :

سرزما سامان زما ، زار شه تر جانان زما

علامه رشاد

لہ دې سره سره چې څه ناڅه يې د عروضو پټه چوکاټ
کښې د پښتو شعر د څپيز او خجيز سېستم لږه يا ډېره منښته کړې ده
خو بيا هم د تدريس ، ليکنې او څېړنې لټه لارې پټه خپل زاړه
او ”انټيک“ سېستم باندې ټينگ او ترنگک پا شوک دک او د
ژوند تر پايه يې د هغه سخته دفاع کړې ده - پټه اوږد مهالي استادي
بهير کښې يې لټه دولت لواني او مياشرف ، خواجه محمد بنگش ،
عبدالعلي اخونزاده نه واخله تر بهايي جان او سمندر خان پورې هغه
زړې عروضي نمونې به يې بيا بيا رامخته کولې - پټه دې لږ کښې يې د
نيم اولسي شاعر بهايي جان (۱۳۱۳ - ۱۳۵۱ ق) هماغه ”جزئيات“ را
اخيستي دي چې پټه عربي عروضو کښې دي او ”کليات“ يې چې د
پښتو ټول و تال لري دومره پاموړنه دي بللي - رشاد فرهنگي ټولنې د
ده اثار چاپ کړي دي -

دروېش دراني

د سمندر خان سمندر خوږه شپېلۍ چې کله دروېش دراني وکتله نو د کول خبر شو چې د عروضو په نوم يو هم د شعر په دنيا کې شته خو د دې سره سره يې نظر هم دا وو چې څنگه نورې ژبې عروض لري نو پکار ده چې پښتو يې هم ولري او د عربي عروض خپلول ته دې پکار درېش دراني د عروضو يوه خاکه جوړه کړه چې د حبيب الله رفيع سره يې هم خبرې ورباندې وشوې - حبيب الله رفيع د خاکې ليکلوراي ورکړه -

په کال ۱۹۸۹ عيسوي کې يې د کراچي مجلې ”پلوشه“ ته دا خاکه د مضمون شکل کېږي وليکله خو په دې وخت کې سمندر خان وفات شو و نو ځکه ورباندې څه بحث ونه شو وروستو يې د عروضو هغه خاکه په يوه مکمل کتاب کې بدله کړه - دا کتاب په کال ۲۰۰۷ عيسوي کې د ”پښتو عروض“ په نوم چاپ شو -

لکه څنگه چې مخکښې وييلي شوي دي چې خليل بن احمد د عربي عروضو ځينې نومونه د ځناورو د اندامونو په نومونو کېښودل او په رکنونو کې بللونو ته يې د ځناورو د رنځونو نومونه ورکړل ، خو پښتو کې داسې نومونه نه دي اېښوي شوي ، دا ځکه چې په پښتو ادب کې د خپلو عروضو عمر ډېر کم د - په دې لړ

کښې دروېش درانې داسې څېړنې وکړې چې يو خو يې د شعري پنگې نه خپل عروض رابرخېره کړل ، رکنونه يې ټه گوته کړل ، موندل شوو بحرونو ته يې قالبونه جوړ کړل او بيا د نومونو ورکولو ټه لړ کښې يې عددي کليات ټه کار راوستل - د ټې نومونو غټه گټه دا ده چې دا نومونه ټه اسانه د شاعر حافظې ته داسې نوځي چې بيا هډو هېرېري هم نه -

د دروېش دراني د بيان طريقه ټېر سلیسه او اسانه ده - زما ټه نظر کښې ، د عروضو د ښودلو ټه ترخ کښې ښاغلي دروېش دراني چې د تدريس کومه طريقه ټه دې ذکر شوي کتاب کښې ټه کار اچولې ده هغه ” د اسان نه د مشکل ټه لور “ ده -

OWNED BY 0300 9792115

مجاور احمد زیار

ڊاڪٽر مجاور احمد زیار نه صرف دا چي لکه د خوشال خان ،
 کاظم خان شیدا او درویش درانی ، د پښتو په خانگري عروضي نظام
 باندي ټينگار کړيدک بلکه ورسره يې دغه نظام را برخبره کړک هم
 دے - ڊاڪټر مجاور احمد زیار هم د خپلي پوهې ، تجربې او د
 خپرني په بنسټ د دې اند (فکر) خښتن دے چې د عربي عروض
 (ميټرک سېسټم) د پښتو شعر سره اړخ نه شي لگو بلکه خپز
 (سپلابي) او خجيز دے - موخه (مقصد) يې دا دے چې د پښتو
 شعر سپلاوټونیک دے -
 پروفېسر دائيال مکتزي د لندن په پوهنتون کښي د پښتو
 پوهاند دے چا سره چې مجاور احمد زیار د پښتو شعر په حقله په
 وېلس کښي ډېرگټه ور بحث هم کړک وو ، هغه د پښتو شعر خپز
 دے او په عملي توگه يې د ډېرو دېواني او اولسي شعرونو په
 سکښت يا تقطيع (scansion) کښي خپز - خجيز نظام نه کار ا
 د دے مصرعي دننه يې وي خج (د ټکي خج) هم په گوته کړک دے
 او د خپي (سپلاب) اوږدوا او لنډوا يې په پښتو شعر کښي يې
 نقشه دے -

نجيب منلي خوک چې فرانس ميشتي پښتو ادبپوه
 ، ليکوال او خپرنکار دے ، د کال ۱۹۸۷ عيسوي په پنځلسم اکتوبر

یې مجاور احمد زیار ته د پښتو شعر پټه حقله یو اوږد لیکک رالېږ
 وو - د هغه اوږد لیکک نه د نه دریز هم ښکاره کېږي - د وایي چې
 د شپاړسمې پېړۍ پټه پای کېږي د پیر روښان (۱۵۲۴ - ۱۵۷۹ ز)
 سیاسي او مذهبي پاڅون د پښتو ژبې د فعالیت یوه پېلامه (ابتدا) وه -
 پټه دې وخت کېږي د پښتنو سیمه د دوو پارسي ژبو تر مینځ ویشلې
 شوې وه - لویدیځ ته د پارس صفوي امپراتوري وه او ختیځ ته د هند
 د مغلو قدرت وو - پټه دې چاپیریال کېږي پښتنو شاعرانو او لیکوالانو
 پټه پراخه پیمانه له پارسي څخه هم د لغاتو پټه برخه کېږي ، هم د
 مفاهیمو پټه برخه کېږي پراخې اخیستنې وکړې - کله کله یې د پښتو
 ژبې ګرامري جوړښت هم د پارسي پټه ډول برابر کړی - د دغو
 اخیستو پټه ترڅ کېږي شاعرانو د پښتو شعر اصلي او د معمول بڼې
 پرېښودې او د پارسي او عربي عروضو د خپلولو هڅې یې کولې خو
 پټه دې کار کېږي څه ډېر بریالي نه شول -

د دوي پټه فکر کېږي د پښتو شعر بنسټیز واحد مصرعه ده
 ، او مصرعه غونډونه (رکونه) لري ، بیا هر رکن څلور څپې
 (سپلاونه) لري ، پټه دغو څلورو څپو کېږي خامخا یوه څپه خجنه
 وي -

د دوي پټه نظر کېږي یوه مصرعه کمې نا کمه یوه خجیزه
 کړې لري او زیاتې نا زیاتې څلور خجیزې کړې - د څپو د شمېر له
 مخې وړه مصرعه څلور څپې او اوږده مصرعه شپاړس څپې وي -

ځينې اوسنيو او ځينې پخوانيو شاعرانو تر دې اوږدې مصرعې هم
جوړې کړې دي خو دا ډول شعرونه د کوتو پټه شمار دي او خاصه
توجه نه غواړي -

د پښتو شعر پټه حقله د مجاور احمد زيار ، دانيال مکنزي
او نجيب منلي فکرونه پټه بنيادي غټو اصولو کښې يوشانوا لري
اگرکه پټه ځينې فروعې ځايونو کښې يې نظر جدا جدا د -

OWNED BY 0300 9792115

دويم باب : د علم عروض اصطلاحات

سپلاب (څپه)

انګرېزي کښي ورته (syllable) ، عربي کښي هجاء او پټه

پښتو کښي څپه وايي -

تعريف : پټه يوه ژبه کښي د يوه يا زيا تو غږيزو ټکو هغه

ټولګه يا ټوټه ده چې

لټه يوه خپلواک يا واوېل

(a,e,i,o,u) ،

يا لټه يوه واوېل او يوه يا څو

بېواکو يا کنسونينټس (b,d,g,h,f,j,k,l...)

يا لټه يوه واوېل او يوه

نيمواک يا سيمي واوېل (w,y) ، او

يا لټه يوه واوېل ، يوه سيمي

واوېل او يوه يا څو کنسونينټونو

څخه جوړه شوې وي او پټه يوه ځاي پټه يوه وخت پټه يوه وار

سا ايستلو يا د خپلې خوځولو نه راوځي - يو خپلواک (واوېل) يواځې

هم ځان ته څپه جوړو شي - د دغو خبرو مطلب دا شو چې

خپلواک د نورو ډلو پټه ملګرتيا لڼډې او اوږدې څپې جوړوي - يو

بېواک يا نيمواک د خپلواک د ملګرتيا نه بغير ځان ته څپه لټه شي

جوړو او لټه دواړه پټه ګډه جوړو شي - هر غبرګن

(diphthong) هم څپه شي - ياده دې وي چې د واوېل او

سيمي واوېل مجموعي ته دفتهانگ يا غبرگغبر وايي لکه e.y -

اوس به د بانديني تعريف ښه رڼا کښي ، د پښتو ښه تناظر

کښي سپلا ب ته وگورو - ښه پښتو کښي دوه قسمه حرفونه دي ، يوه

قسم ته د علت حرفونه وايي لکه و،اي، ه او بل قسم ته صحيح

حرفونه وايي لکه د علت حرفونو نه ما سوا حرفونه - ښه پښتو کښي

څلور حرکتونه هم دي لکه زور ، زبر ، پېش او زور يا نيم زور -

ښه صحيح حرفونو کښي پخپله هيڅ سانه وي ، دا حرکتونه دي چې

ځان ته د راکش کولو نه پس ښه صحيح حرفونو کښي سا اچوي -

سپلا ب يا څپه داسې ټکي يا د ټکي برخې ته وايي چې د

اواز ښه حرکت سره ادا کېږي يا به داسې ووايو چې د وينا ښه مهال يو

ځل ځله خوځول يو سپلا ب يا څپه جوړوي - لکه "غر" ټکي دوه

حرفونه لري او ښه لومړي حرف "غ" باندي د زور حرکت دک د يوه

حرکت ښه وجه "غر" ټکي - يو سپلا ب دک -

د علت حرفونو سره هم صحيح حرفونو ته حرکت

حاصلېږي لکه ښه "مور" کښي "و" د پېش کار ورکوي ،

ښه "بناد" کښي "ا" د زور کار ورکوي ، ښه "ډېر" کښي "ې" د زبر کار

ورکوي ، ښه "ده" کښي "ه" د زور کار ورکوي ، او

ښه "وره" کښي "ه" د زورکې (نيم زور) کار ورکوي - ښه يوه سپلا ب

کښي حرفونه يو يا زيات کېدک شي خو حرکت پکښي يو وي -

ښه پښتو کښي د ډېرو ټکو ابتدا ښه سکون سره هم کېږي نو

دا ساکن توري ٻڌه وروستيني حرکت پوري ترل کيڙي او ڄان له
 سپلاڊ نه شي جوڙول ٿي وٺي چي ساکن د حرکت نه محروم وي او
 سپلاڊ د حرکت نه جوڙي هم دغه شان که يو ساکن د ٽڪي ٻڌه
 مينڀ کڻي راشي يا د ٽڪي ٻڌه اخير کڻي ، نو دا ساکن به خامخا د
 گاونڊ ٻڌه حرکت پوري بنڃي -

خوبهلگي :

يو سپلاڊينز ٽڪي لکه غره ،

وڙن ، کڻي ، مڀ ، به ، له ، ته ، بنڪار او داسي
 نور

دوه سپلاڊينز ٽڪي لکه قصه ،

واوره ، کلکه ، پوزه ، غري ، غوري او داسي نور

درې سپلاڊينز ٽڪي لکه

واورينه ، اولسي ، پاڪستان ، کرکيله ، بريالي او
 داسي نور

څلور سپلاڊينز ٽڪي لکه

برياليٽوب ، کتابونه ، دريابونه ، غر پوهنه او داسي
 نور

ٻڌه يوه سپلاڊ کڻي د حرفونو شمير :

يو حرکت او يو حرف : چي يوه حرکت سره يو حرف

ملگرک وي او هغه له خپله ځايه راخوځوي
 لکه "ځي" د يوه سپلاډ تکه د چې پکښې
 د "خ" سره د "ي" حرکت را د يا لکه چې ، مې ،
 دا ، ما او داسې نور -

په دې ډله کښې د يوه بل جوړښت تکی هم راځي لکه بدن ،
 سحر ، ژپل ، او داسې نور - دا تکی دوه سپلاډيز دي خو په دغو
 درو وړو کښې لومړک سپلاډ د يوه حرف د -

يو حرکت او دوه حرفونه : دلته يو حرکت د يوه حرف له خوځولو
 پس يو بل حرف هم د هغه سره وتړي نو دا هم يو سپلاډ
 جوړوي يعني د يوه حرکت په ملگرک کښې له دوو حرفونو هم
 يو سپلاډ جوړېږي لکه سر ، لس ، اوښ ، شين او داسې نور

يو حرکت او درې حرفونه : په دې سپلاډ کښې يو حرکت درې
 حرفونه د ځان سره خوځوي لکه گړد ، شپون ، وران او داسې
 نور -

يو حرکت او څلور حرفونه : په دې ډول سپلاډ کښې يو حرکت د
 ځان سره څلور حرفونه راخوځوي لکه شرنگک ، وروست ،
 خوند ، ژوند او داسې نور -

يو حرکت او پنځه حرفونه : په داسې سپلاډ کښې يو حرکت
 پنځه حرفونه سره وتړي لکه شخوند - دا د يوه سپلاډ تکه
 د په دې تکی کښې په دريم حرف باندې د زور حرکت د -

نور پکښې ټول حرفونه ساکن دي -

حرکت د مقناطیس پټه توگه

:

کله چې یو حرکت خپل ځان ته ، لټه یو خوا او بل خوا ، لکه د مقناطیس حرفونه راکش کړي نو دا یوه غنچه (cluster) جوړه کړي - کله د مخ لټه طرفه او کله د شا لټه طرفه حرفونه پټه یوه حرکت پورې بنځ شي نو دغسې غنچې پټه اته ډوله دي - پټه ډې لړ کښي د حرکت د پاره "V" او د حرف د پاره "C" نڅښه کاروو :

۱- خو	cv	۲- ورا	ccv
۳- خم	cvc	۴- خپل	ccvc
۵- کړد	cvcc	۶- شرنک	ccvcc
۷- شخول	cccvc	۸- شخوند	cccvc

د سپلاډ قسمونه

(د خج یا فشار لټه مخې)

د وینا پټه وخت کښې ټول سپلابونه پټه یوه ډول نه ادا کړي ، پټه ځینې سپلابونو باندې زور یا فشار راځي او پټه ځینې باندې نه راځي - د سپلابونو تر مینځ دغه فرق پټه ساده وپنا کښې هم ارزښت لري او پټه منظومه وپنا کښې هم - پټه ډې لړ کښې د سپلاب لاندینې دوه قسمونه دي :

خجن سڀلاب : د وينا ږه وخت چي
 ږه كوم سڀلاب باندي زور يا فشار راځي هغه ته خجن
 يا دروند سڀلاب وايي -

سپك سڀلاب : د وينا ږه وخت چي
 ږه كوم سڀلاب باندي زور يا فشار نه راځي هغه ته
 سپك سڀلاب وايي -

لنډ او اوږد سڀلاب

لنډ سڀلاب : لنډ سڀلاب هغه سڀلاب دك چي هر ځاي
 او هر وخت د يوه سڀلاب ږه توگه كارو شي - د اوږده سڀلاب نه
 علاوه نوره ټول سڀلابونه لنډ وي -
 اوږد سڀلاب : ږه يوه مصرعه كښي د خجنو سڀلابونو ږه
 قطار كښي هغه اخيريني خجن سڀلاب ته وايي چي د دوو يا درو
 سڀلابونو ځاي ونيسي ، او بحر ته هيڅ نقصان هم نه وركوي -
 د پښتو ږه زياتره بحرونو كښي دا گنجائش شته دك چي د

مصرعي اخيريني يو يا دوه سڀلابونه يي كم كړي شي دلته دا اخير
 دروند سڀلاب ، چي ورته اوږد سڀلاب هم وايي ، د دوو يا درو
 سڀلابونو ځاي ونيسي - خلاصه يي دا ده چي د اوږده سڀلاب ږه
 مصرعه كښي د هماغه بحر له بلې مصرعي څخه يو يا دوه سڀلابونه
 كم راځي - دغه اوږد سڀلاب د پخوانيو او اوسنيو څېرو شاعرانو ږه
 شاعري كښي شتون لري لكه د رحمان بابا د غزل دا دوه بيتونه :

با دشاھي لري هر يو غلام د ستا
 د خاصانو پټه ځلي ناست وي عام د ستا
 زه رحمان دعا سلام پټه هغه وایم
 هر چې مالره راوړي سلام د ستا

دا بیتونه د دولس سپلاينيز بحر د غزل نه اخیستي شوي دي
 ، مطلع يې يولس سپلايه ده بيا هره قافیه داره مصرعه هم يولس
 سپلايه ده خو هره يې قافیه مصرعه يې دولس سپلايه ده او وزن يې
 هم درست د، معنا يې دا شوه چې د مطلع او د هرې قافیه دارې
 مصرعې د پلي پټه رکن کېنې د اوږد سپلايه پټه توکه "ستا" را د -

د عربی او پښتو پټه سپلايه کېنې فرق

د عربی عروضو اکايي کلمه ده بيا د کلمې درې قسمونه
 (سبب ، وتد او فاصله) دي اوس د تيکنالوجي پټه جديد دور کېنې د
 قومونو او د ملکونو تر مينځ فاصلې کمې شوې دي - د دې
 نزديکت له وجهې اوس عربی ته هم د سپلايه تصور پټه ورکد بدل
 د - د عربی سپلايه پټه دوه ډوله د يو هغه د چې يو حرکت
 يو حرف راخوځوي او بل هغه د چې يو حرکت يو ورو ساکن
 حرف هم ځان ته راکډ کړي او خوځوي يې - د مثال پټه
 توکه "سَفَر" به واخلو - دا دوه سپلايه نیکې د پټه لومړي
 سپلايه "س" باندې زور د او پټه دويم سپلايه "فَر" کېنې دوه

حرفونه دي يو متحرک او بل ساکن - ټه عربي عروضو کښې ټه سپلاډ کښې د حرفونو شمېر ارزښت لري - د دې خبرې مطلب دا شو چې ټه عربي عروضو کښې د سپلاډ څومره وا يا کميت (quantity) ارزښت لري - خو ټه پښتو کښې د سپلاډ کميت نه ، بلکه کیفیت يا څرنگوا (quality) ارزښت لري -

ټه پښتو کښې "سفر" او "سرور" ټه وزن کښې برابر دوه ټکي دي ، خو چې کله يې د عربي عروضو تلې ته واچوونو بيا يې ټه وزن کښې فرق راشي، ولې چې د "سفر" لومړۍ سپلاډ له يوه حرف جوړ دے خو د "سرور" لومړۍ سپلاډ له دوو حرفونو جوړ دے اگر که د دواړو دويم سپلاډ له دوو دوو حرفونو جوړ دے - ټه پښتو کښې دا ټه شي چې ټه سپلاډ کښې حرفونه څو دي بلکه دا کتل کېږي چې سپلاډ خجن دے او که سپک -

خج (فشار)

دې ته ټه فارسي کښې فشار ، عربي کښې خج ، پښتو کښې دروند وا يا زور او ټه انگرېزي کښې (stress/accent) وايي - د عروضو ټه اصطلاح کښې خج ټه يوه ټاکلي شوي ځاي بانلې د غږ سختوالي ، شدت او هسکوالي ته وايي يا به داسې داسې ووايو چې خج هغه کار يا عمل ته وايي چې د ژبنۍ يوونو (واحدونو) ټه لړ کښې يو ټکي د سا ايستني له فشار سره په زيات زور

او شدت و وئیل شي او دغسي یوه غبر یا خپې ته تر نورو گاونډیانو زیاته ټینګتیا او لوړتیا وروڅښي او هم له دې وجهې د ټکي معنا او ښه ترڅ کښې شعري وزن اغېزمنوي - ښه پښتو څپیز - خجیز سپستم کښې خج د خپې نه هم زیات او لومړۍ بنسټیز ټاکنده نقش لري - خج د ژبنی جوړښتونو یا چاپیریال له مخې ښه څلور ډوله دے:

۱ - خپیز خج : دغه خج ښه څپه کښې دننه ښه حرکت (واوېل) باندي راځي ځکه چې حرکت (واوېل) جوت وئیل کېږي او د بېواک (consonants) یا د صحیح حرفونو وئیل او اورېدل هم ښه خپل سر اخلي لکه ښه "سپین" کښې "ي" باندي خپیز خج دے -

۲ - وی خج (کلمی یا د ټکی خج) : چی د یوې کلمی یا ټکي دننه یوه څپه ، دیوه واوېل (حرکت) او د ساد فشار ښه مرسته تر نورو څپو ټینګه او زورداره وویله شي لکه د "ورغوي" ټکي درې سپلاڼه (ورغ + زور - وي) دے ، ښه دې ټکي کښې د مینځ څپه وي خج تا د کلمې خج لري ، ښه "کټمل" (کټ - مل) کښې دویمه څپه چې مانیزه هم ده ، وي خج لري - که ښه یوه څپه کښې خج ښه خپل ټاکلي ځاي رانه شي نو معنا یې ونجېږي (بدله شي) او کېدک شي چې دیوه بل ټکي سره یې ادلون بدلون راشي

لکه "غوټه" ټه لومړي خج سره گنډه ، گره او ټه دويم خج سره غوپه ، غوطه معنا خپلوي -

ياده دې وي چې ټه دوديز ليک (املاء) کښې د خج لپاره کومه نخښه (symbol) نه شته ، صرف د ټاکلې خې ټه ټاکلي ځلي (حرکت يا واوېل) باندې فتحه يا ضمّه () اچول کېږي -

۳ - غونډ خج (د عبارت خج) : چې ټه يوه

عبارت کښې يو توک يا ټکه ټه زور سره وويشل شي لکه ټه "سپين کالي" کښې "سپين" ، يا ټه "د جونو ښوونځي" کښې "د جونو" ټکي خجن راځي او بيا د ويي خج ټه لږ کښې "د جونو" لږ دواړو خپو (جو-نو) لومړي څپه خجنه ده - دلته لږ غونډ يا عبارت څخه مراد صرف نحوي غونډ يا عبارت د -

۴ - غونډ له يا غونډ له ييز خج : چې ديوې

غونډ لې (جملې) دننه يو ټکه تر نورو ټه زيات زور ، لوړوالي او فشار سره وويشل شي او ټه دې توگه د جملې بېلابېل معنوي قسمونه مينځ ته راشي لکه بيانیه ، سوالیه ، امریه -

- -

يو مثال : يوه درې سپلايزه جمله اخلو او وار ټه وار د خج

ځلي بدلوو او ورسره يې ټه معنا هم غور کوو :

- ږه چاي څښم

- زه چاي خبم

- زه چاي خبم

په اولې جملې كښې خج په "زه" باندې دك چې ددې

سوال جواب دك چې "خوك چاي خبني؟"

په دويمې جملې كښې خج په "چاي" باندې دك چې د

دې سوال جواب دك چې "نه خه خبني؟"

په دريمې جملې كښې خج په "خبم" باندې دك چې

د دې منع په جواب كښې اصرار دك چې "نه چاي مه خبنه"

OWNED BY 0300 9792115

په ټكو (كلمو) كښې د ويي خج (كلي خج) ځايونه:

د پښتو په ځينو ټكو كښې په

لومړي سپلاډ خج راځي لكه شخړه، خواښې ،

پېغله ---

په ځينو ټكو كښې په دويم

سپلاډ خج راځي لكه سپورمى ، وراړه ، تربور

په ځينو ټكو كښې په دريم

سپلاډ خج راځي لكه الوتنه ، الوتکه ، جنگ

خپلي ---

ټه ځينو ټکو کښې ټه څلورم
 سپلاډ خج راځي لکه ټولنپوهنه ، اتولي ،
 ټولنيزوالي ---

ټه ځينو ټکو کښې ټه پنځم
 سپلاډ خج راځي -

ټه ځينو کښې ټه شپږم
 سپلاډ خج راځي -

او ټه ځينو ټکو کښې د پاي
 ټه سپلاډ خج راځي لکه پکتيا ، پسرلي ،
 پېښور ---

ټه پښتو کښې د نورو ټکو ټه مقابل کښې د پايخج ټکي ډېر
 زيات دي - د پښتو خجپوهنې (accentology) له مخې خج هيڅ
 کله له څلورمې خپې وروستو نه راځي - داسې ټکي چې د هغو د
 خپو شمېر پنځه يا زيات وي ، لکه اهورا مزدا او نيکاراگوا ، ټه
 پښتو شاعرۍ کښې نه شي راتلې - د ا ر (اصل) له مخې د پښتو
 عادي او منطقي خج ټه وروستۍ خپې راځي -

ټانوي خج

خج ټه يوه ټکي کښې ټه خپل ځاي پروت وي خو که دې
 ټکي ته يو يا زيات حرفونه ورزيات کړل شي نو خج هم ورسره بل

ځلي ته بدل شي لکه ”سترگه“ دوه سپلاييز ټکے دے چې خج پي ټه
 لومړي سپلاب دے - اوس که دا ټکے ”سترگور“ شي نو خج له
 لومړي سپلاب نه دريم سپلاب ته لار شي - ټه ”سترگور“ ټکي کښي
 اصلي خج ټه دريم سپلاب دے او لومړي سپلاب باندي ټانوي خج
 دے- دا ټانوي خج هيڅ کشاله نه پيدا کوي ولې چې هغه صرف
 اصلي خج دے ټه کوم باندي چې بحر ولاړ وي -

رکن (غونډ)

دې ته ټه پښتو کښي غونډ ، عربي کښي رکن او انگريزي

کښي (foot) وايي -

پېژند (تعريف) : د سپلابونو هغې مجموعې ته غونډ يا
 رکن وايي چې يو سپلاب پکښي لازمي خجن وي او نور سپلابونه
 پي سپک وي - د رکن ټه خجن سپلاب باندي بحر ولاړ وي - د يوه
 خاص رکن د تکرار څخه د يوه خاص بحر مصرعه جوړېږي او د بل
 رکن د تکرار نه د بل بحر مصرعه جوړېږي -

ټه پښتو شاعري کښي دوه قسمه رکنونه کارولي شوي دي :

يو قسم هغه رکن دے چې څلور سپلابونه لري او مونږ
 ورته اوږد رکن وايو - ټه اوږده رکن کښي درې سپلابونه سپک وي او

يو سپلاډ لازمي خجن يا دروند وي - ٻه پښتو شاعري کښي زيات استعمال د اوږده رکن شو د - اوږده رکنونه ټه شمېر کښي څلور دي ، او اوږد رکني بحرونه جوړوي - دا څلور واړه اوږده رکنونه يو تر بله فقط دومره فرق لري چې لازمي خجن سپلاډ پکښي خپل ځلي يا خانه بدله کړي -

بل قسم هغه رکن د چې درې سپلاډونه لري او مونږ ورته لنډ رکن وايو - ټه لنډ رکن کښي دوه سپلاډونه سپک وي او يو سپلاډ لازمي دروند وي - ټه پښتو شاعري کښي د لنډ رکن ډېر کم استعمال شو د - لنډ رکنونه ټه شمېر کښي درې دي ، اولنډ رکني بحرونه جوړوي - دا درې واړه لنډ رکنونه هم يو تر بله دومره فرق لري چې لازمي خجن سپلاډ پکښي ځاي يا خانه بدله کړي -

اوږده رکنونه (غونډونه)

ياده دې وي چې د نومونو ورکولو ټه لږ کښي د خجن سپلاډ ځاي يا خانې ته کتلي شوي دي - لانديني قالبونو کښي د سپک سپلاډ دپاره صرف هندسي (اعداد) او د خجن سپلاډ دپاره د عدد د پاسه () نخښه کاروو ؛

۱- لومړې اوږد رکن | ۴ ۳ ۲ ۱ | : ځکه ورته لومړې اوږد

رکن وايي چې لومړې سپلاډ يې خجن د ، او نور يې سپک دي -

۲ - دويم اوږد رکن | ۴ ۳ ۲ ۱ | : ځکه ورته دويم اوږد

رکن وايي چې دويم سپلاډ يې خجن د ، او نور يې سپک دي -

- ۳ - دريم اوږد رکن | ۴ ۳ ۲ ۱ | : ځکه ورته دريم اوږد رکن وايي چې دريم سپلاډ يې خجن دکه ، او نور يې سپک دي -
- ۴ - څلورم اوږد رکن | ۴ ۳ ۲ ۱ | : ځکه ورته څلورم اوږد رکن وايي چې څلورم سپلاډ يې خجن دکه ، او نور يې سپک دي -

لنډ رکنونه (غونډونه)

رکنونو ته د نومونو ورکولو پټه لړ کيښي لومړي دې ته کتل شي چې رکن اوږد دکه او که لنډ ، بيا دې ته کتل شي چې د دې رکن څويم سپلاډ خجن دکه؟ نو دلته به پيل د لومړي لنډ رکن نه کوو -

- ۱ - لومړک لنډ رکن | ۳ ۲ ۱ | : ځکه ورته لومړک لنډ رکن وايي چې لومړک سپلاډ يې خجن دکه او نور يې سپک دي - (تر نژدې ماضي پورې دې ته خالي رکن ويئل کېدل)
 - ۲ - دويم لنډ رکن | ۳ ۲ ۱ | : ځکه ورته دويم لنډ رکن وايي چې دويم سپلاډ يې خجن دکه او نور يې سپک دي -
 - ۳ - دريم لنډ رکن | ۳ ۲ ۱ | : ځکه ورته دريم لنډ رکن وايي چې دريم سپلاډ يې خجن دکه او نور يې سپک دي -
- د رکنونو د پېژندگلو نه وروستو اوس مونږ ته ښکاره شوه

چې سپلا ب هغه بنيادي اکايي يا يوون (unit) د څې د رکن ټکړه ترېنه جوړېږي ، رکن هغه ضروري ټکړه ده چې د مصرعې يوه تخته ترېنه جوړېږي ، او مصرعه هغه تخته ده چې د بيت يا شعر دروازه ترېنه جوړېږي - د لازمي خجن سپلا ب ټه حقله به دا ووايو چې څنگه مېخونه ټه ضروري او خاصو ځايونو ولگول شي، دومره به دروازه محکمه او بنکلې وي، هم دغه شان خجن سپلا ب هم د څې ټه خپل ټاکلي شوي ځلي کښې راشي نو د مصرعې بحر به درست وي -

پوره رکن او نيمگړه رکن

د دريم اوږده رکن (۴ ۳ ۲ ۱) خاصه داده چې ټه مصرعه کښې خو ځله هم تکرار کېږي ټه پوره شکل تکرار کېږي او باقي نوره رکنونه د مصرعې ټه سر او مينځ کښې پوره راځي خو ټه اخير کښې ټه نيمگړي شکل راځي نو د اخيري رکن نه کله يو سپلا ب ، کله دوه او کله درې سپلابونه وغورځېږي - د کوم رکن نه چې د اخير يو سپلا ب وغورځي د هغه نيمگړه شکل د درو سپلابونو پا شي هم دغه شان د کوم رکن چې درې سپلابونه وغورځي د هغه نيمگړه شکل د يوه سپلا ب پا شي د دريم اوږده رکن نه علاوه نوره رکنونه (لومړه اوږد رکن ، دويم اوږد رکن او څلورم اوږد رکن) د خپل سالم شکل ټه تکرار مصرعه ټه شي پوره کولې ، او خامخا نيمگړي رکن ته اړتيا لري -

یورکن زیات نا زیات څلور څله او کم نا کم یو ځل تکرار

کېږي -

مصرعه (verse)

د رکن د تکرار څخه مصرعه جوړېږي - د دود لږه مخې د

اولسي او ادبي قافیه وال شعر کوشني ترين (لږه ټولو وړو) یوون یا

واحد مصرعه بلل شوې ده - دوې همکچې (همټولې) مصرعې یو

شعر یا بیت جوړوي - یوه بشپړ شعر ته "فرد" وايي - مصرعه د یوه

شعري ځېل (دویزې، څلورنيزې، چاربيې، غزل، قصیدې - - -)

رغنده ټوک (جزء) گرځي - د ننګر هارځینې اولسي شاعران بیت ته

کړی او مصرعې ته نیمه کړی وايي -

په اروپايي ژبو کې د مصرعې او بیت توپیر (فرق) نه شته

او کوشني ترين موزون یوون یې هماغه لیکه ده چې په انګرېزي

کې ورته (line verse) یا په لنډه توګه (verse) وايي او د زمونږ

یوه بیت یا شعر ته "جوړه لیکې" (verse couplet) وايي چې لا

تیني سرچینه یې (versus) ده - د شعر ويي (ټکي) په عربي او اریاني

دواړو ژبو کې شتون لري -

د مصرعې (دودیزه) کچه یا اوږد وا

یو اوږد رکن څلور سپلاښونه لري او کم نا کم یو ځل او زیات نا زیات څلور ځله تکرار کیدک شي نو پټه دې تناظر کښې د پښتو لټولو وړه یا لنډه مصرعه څلور سپلاښه او لټه ټولو اوږده مصرعه شل سپلاښه ده -

ښه به وي چې د مصرعې کچې پټه حقله د مجاور احمد زیار د نظر نه هم ځان خبر وسای شي - د کچې لټه مخې د پښتو دیوانی شعر لنډ ترینه مصرعه اووه څپیزه او اوږده ترینه یې شپاړس څپیزه ده حالانکه نن صبا پټه نوي غزل کښې تر دوو څپیزو ، او پټه اوسني ازاد شعر کښې هره ټوټه د ار لټه مخې تر یوه غونډه (څلور څپیز رکن) کوشني کېدک شي او پټه ځینې ځایونو کښې تر یوې څپیزې هم ټوټې موندلې کیدې شي او اوږدوا یې هم تر ۲۸ څپیزې ټوټې ازما شوک د - نور زیاتې اوږدوا یې ځکه خوند نه کوي چې پخپله شاعر او بل هر لوستو یا سندر غایک یې نور پټه یوه سا او یې د وقفې د لوستلو توان نه لري - حالانکه پټه ازاد (ناپښلیز ، بې قافیه) شعر کښې تر ۵۲ څپیزې ټوټې هم موندلې لکه نصرالله حافظ او

صديق پسرلي تر دوديز (شپاړس څپيز) برید وراړو دے او تر شل
څپيزې او يا هم پورته بېلگې يې ازمايلې دي - ښه ازاد قالب کښې
اسماعيل يون خپلي مصرعې تر دېرش څپيزې غځولې دي -

ماته پخپله د غازي سيال صېب يو داسې غزل ښه گوتورا
دے چې د هرې يوې مصرعې لنډوا يې د يوه سپلا ب دے - خو
د شاعر د پاره دومره وړې (يو سپلا بيزې) مصرعې ته څه پيغام وردننه
کول ، مقصد يټ او شعريت شاملول که نا ممکن نه وي نو مشکل
خو خامخا دي - هم دغه شان مې د اوږدوالي ښه لږ کښې د
عبدالروف زاهد ، د ادریس خان ادریس او د ممتاز اورکزي تر شل
څپيزې اوږدې مصرعې هم موندلې دي - دا مصرعې د لسو څپو
غبرگې مصرعې وې (د لسو څپونه پس پکښې وقفه وه) نود داسې
شل څپيزو ښه يوه سا ويئل او لوستل هم اسان وي او مقصد يټ هم
لرلې شي -

وزن

وزن تمللو ته وايي - ښه اصطلاح کښې د دوو کلمو (ټکو) حرکات او سکانات برابرولو ته وزن وايي ، ښه نوره ټکو کښې به داسې وويو چې د علم عروض مقرر شوو بحرونو څخه د يوه بحر ښه تله د يوه شعر تمللو ته وزن وايي - کوم شعر چې ښه دې تله صحيح او برابر پرېوځي نو هغه موزون وي که نه وي نو غير موزون -

د فن ښه ژورو کښې له ښخېلو مخکښې ، مونږ داسې و شو چې وزن د ټکو داسې ترتيب د ک چې ښه کوم سره يوه جمله ښه اورېدلو کښې خوږه او ښه ويئلو کښې روانه وي دا خوږت او رواني اهنک پيدا کوي او د اهنک رشته د احساس سره ده - ښه ټکو کښې ښه مکمله توگه د احساس ادا کول که ناممکن نه وي نو گران ضرور دي - د وزن احساس د هر هغه سړي ښه مزاج کښې پروت وي څوک چې د موسيقۍ ذوق لري -

د عامې مشاهلې خبره ده چې د خوارډه اواز يا د ساز اورېدو سره د سړي لاس ، پښې يا گوتې ؛ د اواز يا ساز د زېر و بم سره لاشعوري حرکت شروع کړي - که داسې اورېدونکي ته نظر وشي نو سړک به محسوس کړي چې د اورېدونکي د لاس پښو ښه زېر و بم کښې يو خاص ترتيب او خاصه وقفه وي - که سړک لږ نور ښه ژور نظر ورته وگوري نو يو بل حقيقت هم ښکاره کېږي هغه دا

چې د موزون نظم يا غزل هرې مصرعې سره د لاس پښې د زېر و بېم شمېر هم برابر وي د گوتو يا د لاس پښې د زېر و بېم په دې وقفه كښې د وزن راز ثبت دك -

د زېر و بېم د دې كيفيت صحيح اندازه لگول مشكل هم دي خو كه د دې دپاره پښل او كاغذ واخيستل شي او د لاس پښې زېر و بېم په دې كاغذ باندې د كړښو په صورت كښې ريكارډ كړ شي ، بيا به معلومه شي چې لاس يا پښې يا گوتو خو ځله باندې حركت وكړو - د كړښو ريكارډولو عمل چې څومره لاشعوري وي دومره به زيات صحيح وي - دلته دا احتياط پكار دك چې د لاس پښې يا گوتو په حركت كښې ، او د اواز په زېر و بېم كښې يكسانيت او رواني وي ، كه نه وي نو د موزون كلام پېژندگلو به ونه شي - د مصرعې د اوچتولو سره به د پښل باندې لاندې كول داسې يو شانوا لري لكه څنگه چې د مصرعې د زېر و بېم سره د طبله نواز لاسونه هم اهنك وي -

اوس د باندني بحث وضاحت په يوه عملي مثال سره كوو -
د مصرعې د اواز د زېر و بېم سره د هم اهنكو گوتو يو ځل ”
اوچتولو“ سره يو ځل په پښل ”باندې كړښه“ ، او بيا د هم اهنكو گوتو د يو ځل ”لاندې كولو“ سره په پښل ”لاندې كړښه“ ريكارډو -
اوس د ارواښاد منتظر بېټني يو غزل زمزمه كوو او ورسره به كړښې هم ريكارډو :

^^^/^^^/^^^/

مرگک اومجوب ټټه رابللو چاته کله راځي

^^^/^^^/^^^/

چې يې ټټه زړه سمه شي، وخت راشي نوخپله راځي

^^^/^^^/^^^/

د چاپلو، دچامنکول پرې لگېدلې ده نن

^^^/^^^/^^^/

داسې نادره خوشبويي چې له هر کله راځي

^^^/^^^/^^^/

زما د امن مينو! تاته څه نه جوړ کړم

^^^/^^^/^^^/

بوي دگوکړو له هر گل او له سنبله راځي

^^^/^^^/^^^/

ما ټټه خپل سر د ټټ نیکه کلشن کښې ښه ویر وکړو

^^^/^^^/^^^/

الله خبر چې ورته بيا داسې بلبله راځي

^^^/^^^/^^^/

ابه هم وخت وي منتظر ته چې ديار له لوري

^^^/^^^/^^^/

دا "کرې" راشي چې "ورخم" که د ځه پخپله راځي

د دې غزل ټټه مو خو شعرونه زمزمه کړل او د هرې

مصرعې د زېر و بم سره دگوتو لاندې بانلې حرکت مو ټټه کړښو

کښې راوکاږلو نو د دې غزل هرې مصرعې ته مخامخ ٥٠ کړښې

راغلې - ياده چې وي چې د کړښو راکاږلو عمل ته مو فکر نه وو -

دا عمل لاشعوري پکار وي - اورېدونکي يا د ويونکي د

لاس پښل به ټټه کاغذ ساکن ولاړ وي، څنگه چې مصرعه شروع

کېږي نو د کړښو راکاږلو عمل به هم ورسره شروع کېږي د

اورېدونکي يا د ويونکي مکمله توجه به د مصرعې اهنګ لوري ته

وي، وروستو د دې عمل د صحت امکان کېدک شي -

اوس دا موجوده غزل د شروع نه تر اخيره پورې چې مونږ

ويشلو نو ټول فکر مو د اواز زېر و بم لوري ته وو او د کرښو شمېر ته موهيڅ فکر نه وو، د مصرعې د زېر و بم سره د کرښو راکاږلو عمل کښې رواني هم وه، ټه ټې عمل کښې هيڅ مشکل پيدا نه شو - کله چې غزل مکمل شو نو ورسره د کرښو راکاږلو عمل هم مکمل شو - هرې مصرعې ته مخامخ، دگوتو د زېر و بم دپاره د کرښو شمېر^{۱۵} وو نو اوس بيا مونږ ونيلې شو چې دا غزل ټه وزن برابر د -

اوس که سر - لږ نور فکر وکړي نو د هرې مصرعې کرښې د سپلابونو د شمېر سره هم برابرې دي، هره مصرعه پنځلس (۱۵) سپلابه ده او د هرې مصرعې کرښې هم پنځلس (۱۵) دي -

ځکه دا غزل ټه وزن برابر د -
ټول نظمونه يا غزلې ټه اوږدوالي کښې يو برابر نه وي د ځينې غزل يا نظم مصرعې وړې وي يعني سپلابونه يې کم وي او ځينې مصرعې اوږدې وي يعني سپلابونه پکښې ډېر وي - د کمو سپلابونو مصرعې ته مخامخ د زېر و بم د کرښو شمېر هم کم وي او د ډېرو سپلابونو مصرعې ته مخامخ د زېر و بم د کرښو شمېر هم زيات وي، خو دا قاعده ضروري ده چې د غزل يا د نظم هرې مصرعې ته مخامخ د زېر و بم د کرښو شمېر مستقل يو (constant) وي ورنه وزن به مت تصور کېږي -

د يوې مصرعې د شنې (تجزیې) ټه وخت که د قلم ټه رفتار کښې څه بې قاعدگي راغله او د کرښو راکاږل ټه يوه شان نه وو

نو دا زېر تجزیه مصرعه ښه وزن کښې نه ده - د تجربه کارو شاعرانو کلام ښه وزن کښې وي نو د دوي ښه کلام دا مشق ښه ښکلې کېږي - که یو کس د موزون غزل هرې مصرعې ته مخامخ د کړښویو مستقل (constant) تعداد راکاږي نو دا ښه دې فن کښې د مهارت نڅښه ده - د وزن د معلومولو دا ذکر شوې طریقه د پښتو ښه اوږد رکني بحرونو کښې زیاته کامیابه ده -

OWNED BY 0300 9792115

بحر

سپکو او خجنو سپلابونو ته یو خاص او ټاکلې شوې ترتیب ورکولو ته بحر وايي - دغه دوه سپلابونه (سپک او خجن) چې ښه یوه خاص او ټاکلې شوې ترتیب ښه یوه مصرعه کښې

راشي نو يو خاص ډول اهنګ (rhythm) يا بحر ترې جوړ شي - که چرته دا ټا شوک ترتيب ټه يوه بل ټاکلي شوي ترتيب بدل شي نو بحر هم ورسره بدلېږي - که چرته د دغو دوه ډوله سپلاونو يو ټا شوک ترتيب يوې داسې جملې ته وردننه شي چې د سپلاونو شمېر يې د مصرعې هومره وي ، نو ټه دغې جملې کښې بحر راشي او جمله ټه مصرعې بانلې بدله شي -

ټه هره ژبه کښې د يوه خاص شمېر بحرونو گنجائش وي - دا خبره د هغې ژبې د شاعرۍ نه ټه طبعي توگه څرگندېږي - داسې نه ده چې لومړي خلقو دا بحرونه معلوم کړي دي - ټه پښتو کښې ټه طبعي توگه چې د څومره بحرونو گنجائش وو هغه د زمونږ ټه شفاهي او اولسي شاعرۍ کښې ټول راڅرگند شوي دي - دا شفاهي او اولسي شاعرۍ چې چاکړپده هغوي نه بحر پېژندلو او نه اهنګ -

د پوهانو له څېړنو څخه دا نتيجه اخذ کړې شوې ده ، چې ټه پښتو شاعرۍ کښې د رکن د قسمونو او د رکن د تکرار له مخې دوه قسمه بحرونه کارولي شوي دي بيا دا دوه قسمه بحرونه بېل بېل ښاخونه هم لري ؛

اوږد رکني بحرونه

لومړۍ اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

دويم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

دريم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

څلورم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

پنځم اوږد رکنی بحر (پنځه ښاخونه لري)

لنډ رکنی بحرونه

لومړۍ لنډ رکنی بحر (درې ښاخونه لري)

دویم لنډ رکنی بحر (درې ښاخونه لري)

دریم لنډ رکنی بحر (درې ښاخونه لري)

تر دې وخته ښه پښتو شعر کښې ښه دې حساب دېرش (۳۰)

بحرونه کارولي شوي دي - د دغو ټولو بحرونو پېژندگلو او تفصیل ښه څلورم باب کښې را روان د -

د وزنونو شمېره

OWNED BY 0300 9792115 (د مجاور احمد زيار د څېړنو ښه رڼا کښې)

د سپلابونو د شمېر (څپيز څومره والي يا هجايي کميت)

له مخې د پښتو شعر مصرعه له پنځه څپيزې تر شپاړس څپيزې

رسي نو د دې سره دولس وزنونه لاس ته راځي (۷، ۶، ۵، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶ سپلاپيزې مصرعې)

- اوس رکنونه څلور قسمه

دي که ۱۲ وزنونو ته ښه ۴ رکنونو کښې ضرب ورکړو نو اته

څلوېښت (۴۸) وزنونه پيدا کېږي بيا د غبرگې مصرعې د شمېر ۲

سره د وزنونو شمېر ۴۸ ضرب کړو نو دوه گڼا يا شپږ نوي (۹۶) وزنونه

پيدا کېږي - پاينجني قافيه وال شعر سره پرې بله اته څلوېښت (۴۸)

شمېره ورزياتېږي نو دا شمېره به يوسل او څلور څلوېښت (۱۴۴)

جوړه شي او چې د ازاد شعر مصرعه ييز رنگا رنگي (له يوې
خپيزې تر دوه پنځوس خپيزې) ورسره په پام كېنې ونيسو يعنې يو
سل او څلورڅلوېښت (۱۴۴) ته دوه پنځوس (۵۲) وړ جمع كړو نو
يوسل او شپږ نوي (۱۹۶) وزنونه لاس ته راځي -

په لې باندینۍ تجزیه کېنې ، زما په خیال ، وزن د بحر سره
هم معنی گڼلې شوک دك اوس که د دغو ۱۹۶ بحرونو څخه مونږ
صرف هغه بحرونه راوباسو چې (پخوانیو او اوسنیو شاعرانو کېنې) د
کومو بحرونو د استعمال عام رواج را دك نو بیا مونږ ته په لاس
صرف هم هغه بحرونه او د دوي شمېر ۳۰ راځي په کومو چې را
روانو پاتو (څلورم باب) کېنې مناسب بحث شوک دك -

OWNED BY 0300 9792115

دریم باب : تقطیع او د تقطیع قا عدې

تقطیع

په انگرېزي کښې دې اصطلاح دپاره د (scansion) نکه کارو شي - د تقطیع لغوي معنا ده قطع کول ، پکړې کول او پرې کول - په انگرېزي کښې د Scansion مراد دا ده چې په يوه مصرعه کښې د خج په لحاظ " تا شوک ترتيب " څنگه ده او سپلاونه پکښې څومره دي ؟ د " ټاکلي شوي ترتيب " نه مراد د خجنو او سپکو سپلاونو يو خاص او مقرر داسې ترتيب ده چې په يوه مصرعه کښې د ننه ددې ترتيب د بدلولو اجازت نه وي -

د تقطیع تعريف : د علم عروض په اصطلاح کښې تقطیع دې ته وايي چې ټکي د بحر رکنونه ته مخامخ داسې راوړل شي چې د ساکن مخ ته ساکن ټکي او د متحرک مخ ته متحرک ټکي راشي او بيا د شعر ټکي د بحر په رکنونو کښې صحيح راشي -

د پښتو شاعری په تناظر کښې به د تقطیع تعريف داسې کوو چې د شعر ټکي د بحر رکنونو ته مخامخ داسې راوړل شي چې د لازمي خجن سپلاب ځای ته مخامخ خجن سپلاب راشي او د سپکو سپلاونو ځای ته مخامخ سپک سپلاونه -

د تقطيع قاعلي

۱- د پښتو عروضو وړه اکايي سپلاډ ده ، سپلاډ رکنونه جوړوي ، رکنونه مصرعه جوړوي او دوې مصرعې يو شعر جوړوي-

۲- پښتو کښي څلور حرکتونه (زور ، زېر ، پېش او زور يا نيم زور) دي او هريو حرکت يو سپلاډ جوړوي-

۳- پښتو کښي څلور د علت حرفونه (و،ا،ي،ه) دي - پښتو څپلو ځايونو کښي "و" د پېش حرکت ، "ا" د زور ، "ي" د زېر حرکت او "ه" د زور حرکت ورکوي لکه د "مور" "تکي" او "و" يا د صبا تکي "ا" يا د "ډېر" تکي "ې" يا د "هغه" تکي دويمه "ه" -

۴- "ه" د زورکي حرکت ورکوي او يو سپلاډ جوړوي - يا به داسې ووايو چې "ه" د ځان نه مخکښي حرف ته د زورکي حرکت ورکړي او خپله خاموشه يا گونگه شي -

۵- ساکن تڳے سڀلاب نه شی

جوړو -

۶- زور ځان له سڀلاب

رغوي لکه ”زما“ ، رڼا ، او څنگه- ښه دې درو
واړو تڳو کښې لومړے سڀلاب زورکي جوړ
کړے دے-

۷- ساکن تڳے د ځان نه

مخکښې (ماقبل) حرکت سره د کلون نه پس
سڀلاب جوړوي لکه ”لر“ ، ”بر“ او ”غر“ تڳو
کښې ”ر“-

OWNED BY 0300 9792115

۸- کله د یوه متحرک حرف

نه مخکښې هم ساکن او وروستو هم ساکن
حرفونه وي نو دا ساکن حرفونه ښه مینځيني
حرکت پورې ښخ شي او یو سڀلاب جوړ کړي
لکه ”ورخ“ کښې ”ر“ باندې د زور حرکت دے
خو ”و“ او ”خ“ پکښې ساکن دي-

۹- کله د یوه متحرک تڳی

نه شاته دوه یا درې ساکن حرفونه راشي لکه
دوست ، خوست - دلته ”س“ او ”ت“ د پیش
حرکت پورې ونځښلي او یو سڀلاب جوړ کړي-

۱۰ - صرف د سپلابونو

شمېر د وزن دپاره کافي نه د بلکه دا کتل شي چې په مصرعه کېنې خجن سپلاب بې ځايه شو که خو نه د -

۱۱ - په پښتو کېنې دوه قسمه

رکونه کارول کېږي ، په يوه قسم رکن کېنې څلور سپلابونه وي چې اوږد رکن ورته وايي او په دويم قسم رکن کېنې درې سپلابونه وي چې لنډ رکن ورته وايي -

۱۲ - د اوږد رکن تکرار اوږد

رکني بحرونه جوړوي او د لنډ رکن تکرار لنډ رکني بحرونه جوړوي -

۱۳ - په هر رکن کېنې يو

سپلاب لازمي خجن وي په کوم چې د مصرعې بحر ولاړ وي او نور پکېنې سپک سپلابونه وي - د اوږد رکن (څلور سپلابين) خج يا په لومړي سپلاب ، يا په دويم ، يا په دريم ، او يا په څلورم سپلاب راځي او له څلورم سپلاب وروستو نه شي را - د لنډ رکن (درې سپلابين) خج يا په لومړي يا په دويم او يا په دريم سپلاب راځي - د

لنډ رکن خج لۀ دریم سږلاب وروستو نۀ شي
را -

۱۴- د دوو سږلابونو رکن هم
پنۀ پښتو شاعری کښې نۀ شته -

۱۵- اوږد رکن (خلور خپيز)
کم نا کم يو ځل ا و زيات نا زيات خلور ځله
تکرار کېږي ما سپوا د پنځم اوږد رکنې بحر د
پنځم بناخ نه ، چې پۀ هغۀ کښې پوره رکن هم
خلور ځله او نیمګړ ګر رکن هم خلور ځله تکرار
کېږي -

OWNED BY 0300 9792115

۱۶- لنډ رکن کم نا کم دوه
ځله او زيات نه زيات خلور ځله تکرار کېد ګر
شي -

۱۷- د رکنونو پۀ قطار کښې
د لازمي خجن سږلاب ځلي ته مخامخ د شعر
خجن سږلاب راځي او د رکن سپک سږلاب
ځلي ته مخامخ د مصرعې سپک سږلاب راځي
-

۱۸- که د رکن خجن
سږلاب ځاي ته مخامخ د مصرعې سپک

سپلاډ راشي نو بحر ماتېږي او که د رکن سپک
 سپلاډ ځاي ته مخامخ د مصرعې خجن
 سپلاډ راشي نو هيڅ فرق نه غورځوي -

۱۹ - خج ږه خپل ځاي

ټينگ ولاړ وي او يون نه کوي خو اهنک ږه
 مصرعه کښې بنکته ، پورته يا هوار يون کوي -

۲۰ - هغه يو سپلاډيز ټکی چې ږه

يواخې ځان هيڅ معنا نه ورکوي بلکه د
 بل ټکي سره د گډون نه پس معنا
 ورکوي ، تل د سپک سپلاډ ږه توکه
 کارول شي لکه چې ، مې ، د ، کښې ،
 نه ، يې ، دې ، مو او داسې نور -

۲۱ - هغه يو سپلاډيز ټکی چې ږه

يواخې ځان معنا ورکو شي ، خجن
 هم کېدې شي او سپک هم ؛ لکه شپه
 ، څه ، زه ، بڼه ، ورځ او داسې نور -

۲۲ - د لومړي | ۴ ۳ ۲ ۱ | اوږده

رکن ، دويم | ۴ ۳ ۲ ۱ | اوږده رکن او
 د څلورم | ۴ ۳ ۲ ۱ | اوږده رکن د تکرار
 نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه ږه

اخیر کښې درې سپلايز نیمګر ګر رکن
غواړي -

۲۳ - د دریم اوږده رکن | ۲۱ ۳۳

| د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي
هغه ښه اخیر کښې نیمګر ګر رکن نه
غواړي -

۲۴ - د څلورم اوږده رکن | ۲۱ ۳

| د تکرار نه پنځم اوږد رکنې بحر هم
جوړېږي خو فرق پکښې دومره د
چې دا بحر ښه اخیر کښې د یوه سپلاي
نیمګر ګر رکن غواړي -

۲۵ - د دویم لنډ رکن | ۲۱ ۳ | د

تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه
نیمګر ګر رکن نه غواړي -

۲۶ - د لومړي لنډ رکن | ۲۱ ۳ | د

او د دریم لنډ رکن | ۲۱ ۳ | د تکرار نه
چې کوم بحرونه جوړېږي هغه ښه اخیر
کښې د یوه سپلاي نیمګر ګر رکن
غواړي -

۲۷ - د پښتو په ډېرو ټکو کېښی
عادي او منطقي خج په اخيريني
سپلا ب راځي - چې کوم ټکي پښخه يا
زيات سپلابونه لري ، لکه "اهورا
مزدا" او يا "نکارا گووا" ، په دغو ټکو
کښې خج په پنځم سپلا ب د ، نو
داسې ټکي په پښتو شعر کېښې نه شي
راتلې ، ولې چې د اوږده رکن خج تر
څلورم سپلا ب وروستو نه شي را -

۲۸ - له درو سپلابونو کم لاندې
باتلې وا دوامه غټ تاوان نه لري
لکه څومره چې د خج بې ځايه کول
تاوان لري -

۲۹ - په خپل عروضی نظام کېښی
چې د رکنونو کوم شکلونه او ډولونه
بيان شوي دي په هغو کېښې دگوتو وهلو
ډېر کم گنجائش د خو که بيا هم
څوک څه نا څه کول غواړي نو هغه د
بحرونو په وروستينو رکنونو کېښې
کېلې شي لکه دا چې ، که د يوه بحر

ٲه ٲاي کښې نيمگر ٲرکن وي نو بيا
 هغه ورپوره کر شي يا که ٲه ٲاي کښې
 پوره رکن وي نو بيا هغه نيمگر ٲرکر
 شي خو شرط به دا وي چې ٲه دغسې
 کولو سره بحر کوم شکل اخلي ٲه هغه
 کښې به اهنګ هم وي او له خپله وزنه
 به وځي هم نه -

٣٠ - ٲه تقطيع کښې دا اړينه
 (ضروري) نه ده چې زور ته مخامخ زور
 ، يا پېش ته مخامخ پېش او يا زېر ته
 مخامخ زېر راشي -

OWNED BY 0300 9792115

٣١ - د تقطيع م

دار و مدار ٲه اواز باندي د نه ٲه حرفونو باندي

٣٢ - آ (الف مملوده) ٲه

پښتو کښې نه شته خو که چرته د عربي ٲه يوه
 ٲکي کښې راشي نو دا به د ”ا“ برابر وي او يو
 سپلا ب وي -

٣٣ - چې ٲه کوم حرف

باندي شد () وي هغه حرف د دوو حرفونو

برابروي لکه محبت (محب⁺ بت) او تصور^و
(تصو⁺ ور) -

۳۴ - تنوين د نون برابر

حسابيري لکه ښه فوراً کښې (فورن) -

۳۵ - د عربي ټکي اخير

ساکن الف غورځېږي لکه "لا تقنطوا" کښې -

۳۶ - الف مقصوري () د

الف برابر حسابيري لکه رحمن او رحمان -

۳۷ - د داؤد او د

طاؤس "ؤ" د دوو واوونو برابر د لکه "داوود

" - ښه دې ټکي کښې دوه واوونه يو سپلاډ
جوړوي -

۳۸ - دا ذکر شوې قاعدې ښه

ذهن کښې محفوظولو نه پس ، د يوې مصرعې د

تقطيع ښه وخت پکار ده چې د دې مصرعې د

ويشلو سره د دې بحر وپېژند شي - ښه دې لږ

کښې د مصرعې لومړي څلورو سپلابونو ته فکر

کېږي چې لومړۍ ، که دويم ، که دريم ، که

څلورم سپلاډ يې خجن د - که لومړۍ

سپلاډ يې خجن وي نو ښه دې مصرعه کښي
 لومړې اوږدرکن ښه کار راو شوک دک-اوس
 د څلورو څلورو سپلاډونو رکنونه جوړوو که دا
 لومړې اوږد رکن يو ځل را وي نو دا د
 لومړي اوږد رکني بحر د لومړي ښاخ مصرعه ده
 ،که دوه ځله دا رکن را وي نو دا لومړي اوږد
 رکني بحر د دويم ښاخ مصرعه ده که درې ځله دا
 رکن را وي نو دا د لومړي اوږد رکني بحر د
 دريم ښاخ مصرعه ده - که څلور ځله دا رکن
 تکرار شوک وي او يا دا مصرعه د لومړي ښاخ د
 مصرعي غبرگ صورت وي نو بيا دا مصرعه د
 لومړي اوږد رکني بحر د څلورم ښاخ مصرعه ده -
 لنډه دا ده چې د خجن سپلاډ نمبر (شمېر) به
 درکن نوم وي د رکن نمبر (شمېر) به د بحر نوم
 وي او د رکن تکرار (يو ، دوه ، درې ، څلور ځله)
 به د دې بحر د ښاخ نوم وي -

۳۹ - ښه يوې مصرعي باندي

غور کولو نه پس که دا معلومه شي چې هر دريم
 سپلاډ يې خجن دک بيا به د دې تقطيع ښه لنډ
 رکن (درې سپلاډينز) باندي کوو - طريقه به د

قاعدې نمبر ۳۸ کارولې شي - بيا به د لنډ رکنې
بحر هم معلوم شي او دده ښاخ هم -

۴۰ - ښه ځينی ځای کښی ښه

يوه شعري ځېل کښې د يوې څپې يا زيا د
وزن تاوان نه لري ښه دې لږ کښې هغه شعري ځېل
راځي چې له خجپاي سریت (مطلع) سره شروع
شو وي يا به داسي ووايو چې د مطلع شعري
ښه اخيري خجن سېلاب پوره شي - اوس به قافيه
دارې مصرعې د بې قافيه (ناپښېليزو) مصرعونه
يو يو سېلاب کمې وي - د بېلگې ښه توگه دريم
اوږد رکنې بحر دريم ښاخ به واخلو کوم چې ۱۲
سېلابونه مصرعه لري - د دې مصرعې اخيري
خجن سېلاب يولسم د - اوس که يوه مصرعه
ښه يولسم سېلاب پوره شي نو دا اخيري خجن
سېلاب اوږد شي او د دوو سېلابونو ځاي ونيسي
او بحر ته هيڅ زيان هم نه ورکوي اوس د دې
غزل ټولې قافيه دارې مصرعي يولس سيلابه
راځي او بې قافيه مصرعې به دولس سېلابه
راځي لکه د خوشال خان دا غزل:

بيا له کومه را پيدا شو دا بهار

۱۱

چې ښه هر لوري يې ملک کرلو کلزار

۱۱

درست پښتون له قند هاره تر اټکه

۱۲

سره يو د ننگ ښه کار پټ و اشکار

۱۱

۴۱ - د تقطيع ښه کار کښې د رکن

سپلا بونه يوه تر بله لره او جدا ليکل

کېرې وې چې د خجن سپلا ب ښه

پېژنگلو کښې خه ابهام نه شي پا -

OWNED BY 03909792115

څلورم باب

د پښتو شاعرۍ دوديز (مروج) بحرونه

بحرونه په دوه قسمه دي يو اوږد رکني بحرونه دي او بل لنډ رکني بحرونه - اوږد رکني بحرونه د اوږدو رکنونو نه او لنډ رکني بحرونه د لنډو رکنونو نه جوړېږي - په دې باب کې مې د رکنونو په قالبونو کې د سپلابونو په ځاي اعداد (هندسې) لگولي دي او د خجن سپلاب د پاره مې په هندسه باندې ضمه () لگولې ده خو د مصرعو په تقطيع کې مې صرف په خجن سپلاب ضمه () لگولې ده او په سپکو سپلابونو د نخبې ضرورت نه شته - د تقطيع په وخت د مصرعې په اخيري رکن کې د نخبې نه مراد د نيمگړي رکن غورځېدلي سپلاب ته اشاره ده -

اوږد رکني بحرونه

دا بحرونه د څلورو اوږدو رکنونو نه جوړېږي - لومړۍ اوږد رکن لومړۍ اوږد رکني بحر ، دويم اوږد رکن دويم اوږد رکني بحر ، دريم اوږد رکن دريم اوږد رکني بحر ، څلورم اوږد رکن څلورم اوږد رکني بحر ، او په اخير کې يو ځل بيا څلورم اوږد رکن پنځم اوږد رکني بحر جوړوي - د هر يوه بحر بيا څلور څلور بڼاخونه دي ما سوا د پنځم اوږد رکني بحر نه چې هغه پنځه بڼاخونه لري -

لومړۍ اوږد رکني بحر

دا بحر د لومړي اوږد رکن | ۴۳۲۱ | چې لومړۍ سېلاب
 يې خجن دے ، د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن دويم، دريم او
 څلورم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار پټه لحاظ د دې بحر
 څلور بناخونه دي او هر بناخ يې د درو سېلابونو نيمگړۍ رکن هم
 غواړي -

۱ - لومړۍ اوږد رکني بحر (لومړۍ بناخ) : پټه دې بحر
 کښې لومړۍ اوږد رکن | ۴۳۲۱ | يو ځل پټه پوره توگه راځي او پټه
 اخير کښې درې سېلابيز نيمگړۍ رکن غواړي - د دې بحر مصرعه
 اووه (۷) سېلابه وي - دا مصرعه د دې بحر تر ټولو لنډه مصرعه ده -
 اوس د رحمت الله درد د يوه غزل نه خوشعرونه را اخلم :

يا خالقه ! لمر مې کړي
 زيرک د سحر مې کړه
 ماسوا له خپل وجود
 يا الله ! کافر مې کړه
 زه د شبنم څاڅکې يم
 خدايه ! سمندر مې کړه
 تېه سنگ پارس او زه
 کانيه يم زه مې کړه
 مينه د انسان را کړه

درد یم چاره گرمې کره

د لوستلونه پس یې د دې بناخ پټه رکنونو کښې تقطیع کوم :

| ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲ |

ا ی ا خ ا ل ق ه ا ل م ر م ی کره -

ا ز ی ر ک د س ا ح ر م ی کره -

ا م ا س و ا ل ه ا خ ی ل و ج و د -

ا ی ا ا ل ل ه ک ا ا ف ر م ی کره -

ا ز ه د ش ب ن م ا خ ا خ یم -

ا خ د ا ی ه ا س م ن ا د ر م ی کره -

ا ت ه س ن گ گ پ ا ا ر س ا و ز ه -

ا ک ا ن ی ی م ه ا ز ر م ی کره -

ا م ی ن ه د ا ن ا س ا ن ر ا ک یه -

ا د ر د یم چا ره ا م گ ر م ی کره -

ا----- یمگره رکن

د دې بحر د مصرعې لومړې او پنځم سپلابونه خجن وي

او نوره یې سپک وي - لکه څنگه چې د باندې قالب نه ښکاره

کېږي - دا شعرونه پټه څلور سپلاييز رکنونو کښې وويشل شول نو

معلومه شوه چې د مصرعې لومړې او پنځم سپلابونه خجن دي که

لږ نور فکر وکړه شي نو د اتم سپلاب خانې د پاره زمونږ سره بل

سپلاډ نه شته يعنې د اتم سپلاډ ځاي خالي دے - لومړے اوږد رکن اول ځل پښه پوره توگه او بيا پښه نيمگړي درې سپلاډيز شکل کښې را - اوس که چرته د اول او يا د پنځم خجنو سپلاډونو پښه ځاي سپک سپلاډ راشي نو بحر ماتېږي -

۲ - لومړے اوږد رکني بحر (دويم بناخ) : دا بحر هم د لومړي اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | د تکرار څخه جوړېږي د دويم بناخ مصرعه د لومړي بناخ د مصرعې نه څلور سپلاډه اوږده وي - دا ذکر شوے رکن دوه ځله پښه پوره توگه او يوځل پښه نيمگړي درې سپلاډيز شکل کښې راځي - د دې بحر مصرعه يولس (۱۱) سپلاډه وي او خجن سپلاډونه يې لومړے ، پنځم او نهم دي - پښه دې بناخ کښې د عبد الرحيم مجلوب د يوه غزل نه څو شعرونه عرض کوم :

لا خو مې کتلي درته سم نه دي
 تم شه گله اوښکې مې لا تم نه دي
 غم د جدايي پښه زړه غليل يم
 دا شانې سيخونه خو د زغم نه دي
 ښکلي مې چې وگوري مسکا کوي
 زه به لېو يم دوي کرم نه دي
 زخم مې داغي دا مې علاج کوي
 سوک دے مسلسل دا خو ملهم نه دي
 پوه دے دمجلوب پښه زړکي پوه دے ښه

ښکلي که وليان نه دي څه کم نه دي
 اوس هم دغه شعرونه د دې ښاخ په رکنونو کښې داسې
 وېشلي شوي دي :

| ۱۲ ۱۱ ۱۰۹ | ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲ |

ا ل ا خ و مې ک | ت ل ي د ر ت ه | س م نه دي -

ا ت م ش ه ک له | ا و ښ کې مې لا | ا ت م نه دي -

ا غ م د ج دا ا ي ي | په زړه غل ا بېل ي مه -

ا د ا ش انې سي | ا خ و نه خو د ا ز غ م نه دي -

ا ښ ک ل ي مې چې | و ک و ر ي م س ا ک ا ک و ي -

ا ز نه به لې و ا ن ي مه د و ي | ا ک ر م نه دي -

ا ز خ م مې دا اغ ي دا مې | ع ا ل ج ک و ي -

ا س و ډ م سل اسل دا خو مل | ا ه م نه دي -

ا پوه د ډ م ج ا ذ و ب | په زړې کې ا پوه د ډ م نه دي -

ا ښ ک ل ي که ول | ا ي ان نه دي څه ا ک م نه دي -

ا-----۲-----نيمگر ډ رکن

۳- لومړې اوږد ركني بحر (دويم بڼاخ) : ښاخ دې بڼاخ
 كښې هماغه لومړې اوږد ركن ښاخ پوره توكه درې ځله تکرار كېږي
 او ښاخ د دويم بڼاخ لومړې ركن هم غواړي د دې
 بڼاخ هره مصرعه پنځلس (۱۵) سېلابه وي او د دويم بڼاخ د
 مصرعې نه څلور سېلابه زياته وي - خجن سېلابونه يې لومړې ،
 پنځم ، نهم او ديارلسم دي او باقي نوره سېلابونه يې سپك دي -
 دې نه پس ښاخ كښې شو د خوشال خان د
 غزل نه څو شعرونه وړاندې كول شي :

ننه شته ښاخ دا شهر څوك چې نه دي خريدار ستا
 څه رنگه ډېر تود د چې مې وليله بازار ستا
 ښه ده سروې ونه ، نه چې ښه ده ستا تر قده
 شهد كه شېرین دك ، نه شېرین دك تر گفتار ستا
 چا چې تا ته كړه يونظر دك ښه درست عمر
 خو ښه دنيا پايي نور به تل وي طلبگار ستا
 ډېر طبيبان راغلل لكه راغلل هسې لارل
 راشه حال يې گوره چې څه حال لري بيمار ستا
 سر لري خوشال درته پېش كښ كه دې پكاروي
 نوره تر دا څه چې د چا سر راشي پكار ستا
 د خوشال بابا د دغو شعرونو لوستلو پس ، د دې بحر
 ښاخ ركنونو كښې يې لاندې تقطيع كېږي :

| ۱۶ | ۱۵ | ۱۴ | ۱۳ | ۱۲ | ۱۱ | ۱۰ | ۹ | ۸ | ۷ | ۶ | ۵ | ۴ | ۳ | ۲ | ۱ |
 انّه شته پنه دا اش هرڅوڪ چي انّه دي خري ا دار ستا (-)
 اخه رن گه دېر ا تود دے چي مي اولي ده با ا زار ستا (-)
 ابنه ده سروې اونه، نه چي ابنه ده ستا تراق ده (-)
 اش هده که شي ارين دے، نه شي ارين دکر مگف ا تار ستا (-)
 اچا چي تاته ا کرے يون اظر دے پنه درست اع مر (-)
 اخو پنه دن يا ا پايي نور به اتل وي ط لب سگار ستا (-)
 ا دېر ط بي بان ا راع لل ل که ا راع لل ه سپي انا پل (-)
 ارا شه حال يې اگو ره چي خه ا حال ل ري بي ا مار ستا (-)
 اسرل ري خوا شال در ته پېش اکش که شي پ ا کار وي (-)
 انوره تر دا اخه چي د چا اسر را شي پ ا کار ستا (-)
 ۱-----۲-----۳-----نيمگړے رکن

ياده شي وي چي د دي بحر مصرعه ۱۵ سپلا بونه لري
 خود دغو باندينو شعرونو ټولې مصرعې خوارلس (۱۴) سپلا بونه لري
 پنه شي کښې اخيري خجن سپلاب (ديارلسم) د اوږد سپلاب پنه توگه
 کارو شوک دے پنه تقطيع کښې دنخبني (-) نه دغه مراد دے او
 د اخبري - نه درې سپلا بيز نيمگړي رکن ته اشاره ده -

۴ - لومړې اوږد رکني بحر (خلورم بناخ) :

کوم وخت چې د پښتو ژبه د خپلوعروضو سره لا آشنا شوې نه وه نو هغه وخت کښې چې کوم شعرونه نه بحر ملید کښې لیکلي شوي وو ، نن د هغوي له تجزیې دا معلومېږي چې د خپلو عروضو نه رڼا کښې هغه شعرونه د "لومړي اوږد رکني بحر" د خلورم بناخ نه عروضي چوکاټ کښې ځایېږي لکه د رحمان بابا دا لاندې شوک غزل -

د لومړي اوږد رکني بحر تر ټولو وړه مصرعه د لومړي بناخ اووه (۸) سپلايزه مصرعه ده ، له دغو اووه سپلايزو دوو مصرعو څخه جوړه شوې يوه غبرگه مصرعه نه دي خلورم بناخ کښې راځي نو ځکه به د خلورم بناخ د مصرعې اوږدوا څوارلس (۱۴) سپلايه وي - اوس يو ځل د دي بحر نه دي بناخ کښې شوک د رحمان بابا له غزل نه خو شعرونه عرض کوم ، پس له هغې به يې د دي بحر نه رکنونو کښې تقطیع کوم :

سر زما سامان زما ، زار شه تر جنان زما
 زار شه تر جنان زما ، سر زما سامان زما
 زیان زما نقصان زما ، واره د یار هجر د
 واره د یار هجر د ، زیان زما نقصان زما
 مشک زما زعفران زما ، ستا دکوڅي خاورې دي
 ستا دکوڅي خاورې دي ، مشک زما زعفران زما

باغ زما بوستان زما ، بې تا مېوه نُه نيسي
 بې تا مېوه نُه نيسي ، باغ زما بوستان زما
 زړه زما چشمان زما ، بې تا هيڅ حال نه لري
 بې تا هيڅ حال نه لري ، زړه زما چشمان زما

د لومړي اوږد رکني بحر د څلورم بڼاخ په رکنونو کې تقطيع :

| ۱ ۲ ۳ | ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

ا س ر ز ما سا ا مان ز ما - | ا ز ا ر شه ت ر ج ا ن ا ن ز ما - |

ا ز ا ر شه ت ر ج ا ن ا ن ز ما - | ا س ر ز ما سا ا مان ز ما - |

ا ز ي ا ن ز ما ت ق ا ص ه ا ن ز ما - | ا و ا ږ ه د ي ا ر ا ه ج ر د ځ - |

ا و ا ږ ه د ي ا ر ا ه ج ر د ځ - | ا ز ي ا ن ز ما ت ق ا ص ه ا ن ز ما - |

ا م ش ک ز ما ز ع ف ا ر ا ن ز ما - | ا س ت ا د ک و خ ې ا خ و ر ې د ي - |

ا س ت ا د ک و خ ې ا خ و ر ې د ي - | ا م ش ک ز ما ز ع ف ا ر ا ن ز ما - |

ا ب ا غ ز ما ب و س ا ت ا ن ز ما - | ا ب ې ت ا م ې و ه ا ن ه ن ي س ي - |

ا ب ې ت ا م ې و ه ا ن ه ن ي س ي - | ا ب ا غ ز ما ب و س ا ت ا ن ز ما - |

ا ز ړ ه ز ما چ ش م ا ن ز ما - | ا ب ې ت ا ه ي څ ح ا ل ا ن ه ل ر ي - |

ا ب ې ت ا ه ي څ ح ا ل ا ن ه ل ر ي - | ا ز ړ ه ز ما چ ش م ا ن ز ما - |

ا - - - ن ي م گ ر ځ ر ک ن - - - - ۲ - - - - ن ي م گ ر ځ ر ک ن

په دې تقطيع کښې دا ښکاره ده چې لومړۍ اوږد رکن اول
 ځل پوره ، بيا نيمگړۍ ، بيا پوره او بيا نيمگړۍ را دے - دا د
 لومړي بناخ د اووه سپلابيزې مصرعې غبرگ شکل دے - د دې
 بناخ مصرعه څوارلس (۱۴) سپلابه راغله - خجن سپلابونه يې
 لومړۍ ، پنځم ، نهم او ديارلسم دي - چونکه دلته اتم سپلاب د
 غورځېدلو (لومړي نيمگړي رکن) له سببه د غبرگې مصرعې په اووم
 سپلاب سخته يا وقفه راځي نو لوستو به په اووم سپلاب لږ
 غونډې تم کېږي - لوستو په پيوسته توگه او روانۍ سره دغه
 مصرعه له سره تر اخيره پورې نه شي لو -

دلته دې يوه بله نکته هم بې د ليکلو نه وي پاتې ، هغه دا
 چې که څوک وغواړي نو د لومړي بحر د دې څلورم بناخ غبرگه
 مصرعه بېرته په دريم بناخ کښې هم بدلولې شي - د دې غبرگې
 مصرعې د غورځېدلي اتم سپلاب ځاي ته به يو سپلاب ورننه
 کړي نو بيا به د دريم بناخ په پنځلس سپلابيزې مصرعې کښې بدله
 شي ، هم دغه شان که د دريم بناخ مصرعه څلورم بناخ ته اړول
 غواړي نو بيا به د مينځ اتم سپلاب ترپنه وغورځوي ، د اتم سپلاب د
 غورځولو نه پس به يوه څوارلس سپلابيزه غبرگه مصرعه ترپنه جوړه
 شي -

دويم اوږد رکني بحر

دا بحر د دويم اوږد رکن | ۲۳ ۲'۱ | چې دويم سپلا ب يې
 خجن د ک ، د تکرار نه جوړېږي - د دې رکن لومړۍ ، دريم او
 څلورم سپلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لږ مخې د دې بحر
 څلور بناخونه دي - هر بناخ يې د درو سپلابونو نيمگړۍ رکن هم
 غواړي -

۱ - دويم اوږد رکني بحر (لومړۍ اخ) : دا

بحر د دويم اوږد رکني بحر تر ټولو لنډ بناخ د ک - ښه دې بحر کښې
 دويم اوږد رکن | ۲۳ ۲'۱ | يو ځل ښه پوره توگه راځي او بيا ښه بل
 ځل د درې سپلابونو نيمگړي رکن ښه صورت کښې - د دې بحر
 مصرعه اووه (ک) سپلابه وي - د دې بناخ ښه مصرعه کښې خجن
 سپلابونه دويم او شپږم دي - د غازي سيال يو نظم چې عنوان يې
 د ک " کشميره ازادېږي " ښه هم دې بناخ کښې شوک د ک ، د
 نمونې ښه طور لومړي څو شعرونه ترېنه راخيستي شوي دي :

کشمير به ازادېږي
 دا خوب به رښتيا کېږي
 ترڅو به ښه دا خاوره
 داسرې وينې بهېږي
 ښه دغه سرو لمبو کښې

کيلان به زرغونېږي

فرياد د مظلومانو

تر عرشه به رسېږي

د خوښندو لويټو نه

ببرغ به را جوړېږي

يو ځل د لوستلو نه پس د دغو شعرونو د ښې بحر ږه

رکونو کښې داسې تقطیع کوم :

| ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲ ۱ |

اکش میر به ا | ازا دې ږي -

ادا خوب به رښ | تیا کې ږي -

ا تر څو به ږه | ادا څا وره -

ادا سرې وي | نې ا ب هې ږي -

ا ږه د غه سرو الم | بو کښې -

ا گک لان به زر | غو نې ږي -

ا فرياد د مظ | لو ما نو -

ا تر عرشه به | ر سې ږي -

ا د خوښندو | لو ا پ ټو نه -

ا بې رغ به را | جو ږې ږي -

ا-----نیمگړه رکن

۲ - دويم اورد رکني بحر (دويم اخ) : ددې

بناخ مصرعه د لومړي بناخ د مصرعې نه خلور سپلاښه اوږده ده - پټه
دې بحر کښې دويم اورد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | دوه ځله پټه پوره توکه
راځي او بيا پټه اخير کښې پټه درې سپلاښيز نيمگړي شکل کښې - د
دې بحر مصرعه يولس (۱۱) سپلاښه وي - اوس به د دې بناخ يو غزل
را اخلم :

پر سد وم لېو کرم د يار سترگو
زه هم د کار سره کرم د يار سترگو
بې مينې ژوند پټه مرگ باندې حساب د
زه مړ وم را ژوند کرم د يار سترگو
پوهېر مه چې هيڅ لا هم نه يم
ورځمه که يو کرم د يار سترگو
کېد ک شي که ويار ته مې ورخپل کړي
له ځانه خو پرد کرم د يار سترگو
چې مات شومه د خپل زېږي پټه سر کښې
زه داسې يو اغز کرم د يار سترگو

OWNED BY 03009792115

د دې بحر ټټه قالب کښې يې ټټه لاندینې توگه تقطیع کوم :

| ۱۲ ۱۱ ۱۰' ۹ | ۸ ۷ ۶' ۵ | ۴ ۳ ۲' ۱ |

پر سډ وم لې او کرم د یار سترگو -

ازۀ هم د کار اس پک کرم د یار سترگو -

اې مې نې ژوند اټه مرگ بان دې اح ساب دے -

ازۀ مړ وم را اژون دے کرم د یار سترگو -

اېو هې بډ مه ا چې هېڅ لا هم نه یم -

اورخ مه که ا یو کرم د یار سترگو -

اکې دے شي که او یار ته مې اور خپل کړي -

اټه خا نه خو ا پر دے کرم د یار سترگو -

اچې مات شومه ا د خپل زړېکي اټه سر کښې -

ازۀ دا سې یو اغ زک کرم د یار سترگو -

-----۲----- نیمگړے رکن

ټټه تقطیع کښې دا لید شي چې د دولسم سپلا ب خانه

خالي ده ، نو دا څلور واړه مصرعي یولس یولس (۱۱) سپلابونه لري

- د دغو مصرعو خجن سپلابونه دویم، شپږم او لسم دي - دویم اوږد

رکن هم دوه ځله ټټه پوره شکل کښې را دے او یو ځل ټټه نیمگړي

شکل کښې -

۳ - دویم اورد رکني بحر (دریم اخ) : پټه دې

بناخ کښې هم هغه دویم اورد رکن | ۲ ۳ ۲ | کارو شي خو
 دا بناخ د دې بحر د دویم بناخ نه پټه دې وجه بېل د ک چې پټه دې
 کښې دغه رکن پټه پوره شکل کښې درې ځله تکرار کېږي او پټه اخير
 کښې پټه درې سپلاييز نیمگړي شکل کښې اوس د لوستلو د پاره د
 مطيع الله قريشي يو غزل چې پټه هم دې بحر کښې د ک ، وړاندې
 کوم :

اشنا! خپله وعده لږه محکمه کړه چې ځمه
 زړکې مې بيا د بل دیدن پټه طمعه کړه چې ځمه
 ستاغم مې غموي که پټه شهرت مې خفا کېږک
 خپل غم راځينې واخله ما بې غمه کړه چې ځمه
 شپه لاره درخصت پټه اخیستو کښې سپين صبا شو
 تټه زلفې را خورې کړه رڼا کمه کړه چې ځمه
 ما ستا لټه دره بېرته د تلو لار لیدلې نه ده
 دا لار خو ترڅه ځايه راته سمه کړه چې ځمه
 پټه تلو کښې يې ويئل چې قريشي بيا به راځمه
 خوسترگو يې ويئل چې خاطر جمعه کړه چې ځمه

د غزل د لوستلو نه پس يې د دې بناخ پټه رکنونو کښې تقطيع کوم :

۱۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

اش ناخپ له | وع د ل به | امح ك مه كره | ا چې خ مه -

ازې كئې مې بيا | د بل دي دن اېه ط معه كره | ا چې خ مه -

استاغم مې غ | م وي كه بېه | شه رت مې خ | افا كې بے -

اخپل غم راخي انې | واخ له ما | بې غ مه كره | ا چې خ مه -

اشپه لاره | دارخ صت بېه | ا خيس توكنې سپين | اص باشو -

اته زل فې را | اخو رې كره | ا ناك مه كره | ا چې خ مه -

اما ستا له | داره بېر ته | د اتلو لار لي | د الې نه ده -

ادا لار خو تراخه | خا يه را | اته س مه كره | ا چې خ مه -

اېه تلو كېنې يې | وي ئل چې ق | ا رې شي بيا به | ا راخ مه -

اخو سترگو يې | وي ئل چې خا | ا طرج معه كره | ا چې خ مه -

۱-----۲-----۳-----نيمگړې ركن

د دې بڼاخ مصرعه پنځلس (۱۵) سېلابه وي د تقطيع بېه

تجربه كېنې دا ښكاره شوه چې دويم اوږد ركن درې ځله پوره او بېه

اخير كېنې درې سېلابيز نيمگړي شكل كېنې را او خجن

سېلابونه يې دويم، شپږم، لسم او خوارلسم دي - دا بڼاخ هم بېه

پښتو شعر كېنې زيات ليدل كېږي - د بڼاخ د اهميت او شهرت له

مخې ، د تمرين د پاره د سليم قرار له يوه غزل نه خو شعرونه

وړاندې كوم لوستونكي كولې شي چې پخپله يې د تقطيع هڅه

وڪري وٺي چي د تقطيع مهارت ٻه مشق منحصر ڪن -

ولاڙ راتہ واعظ ڪن د جنت ٻه مناري
وهلي مي تڪيه ده د رحمت ٻه مناري
ڪوتر ٻه به دامن بچي چرته زبروي
تاو شوي چي ماران دي د قيادت ٻه مناري
خپل وس پر ٻه حاسدانو، جابرانو ڪر تمام
لا شو نخني لرو د مروت ٻه مناري
بيا هم راباندي ڪران ڪن داسي ڪران لڪه جنان
رقيب ڪه وي ولاڙ د رقابت ٻه مناري
قراره! اور چي لگي ٻه جون ڪري د سائست
لپزان دي وٺي راشي د جرأت ٻه مناري

OWNED BY 0300 9792115

۴- دویم اورد رکنی بحر (لورم اخ)

بحر مضارع د عربی عروضو د مرکب (د مفرد بحرونو د کلپون نه مرکب بحر جو پېرې) بحرونو څخه یو مشهور بحر د ښه دې بحر کېنې نرمي او پست وا وي- د بحر مضارع سالم وزن داسې وي :

مفاعیلن فاعلاتن مفاعیلن فاعلاتن

د دې بحر د مصرعې ښه اوله برخه کېنې دوه جلا جلا رکنونه راځي ، دویمه برخه کېنې یې تکرار د نو ښه دې وجه دا مصرعه ښه دوو سمو حصو کېنې تقسیم کېږي -

د دې بحر یو زحاف بحر مضارع مثنی (ښه یوه مصرعه کېنې څلور او ښه دوو مصرعو کېنې اته رکنونه) اڅرب د څپې وزن یې داسې د څ :

مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن

ښه دې زحاف کېنې هم ښه دوو جلا جلا رکنونو مصرعه شروع شي او د مصرعې ښه دویمه برخه کېنې د لومړۍ برخې تکرار وي - د بحر مضارع سالم ښه مصرعه کېنې شپاړس سپلا بونه وي او ښه زحاف مثنی اڅرب کېنې دولس - سالم شکل وي که زحاف ، د دې بحر مصرعه یوه غبرګه مصرعه وي -

د عبد العلي کاکړ یو غزل چې ښه بحر مضارع مثنی اڅرب

کېنې شو څ وو ، ترېنه یوه مصرعه را اخلو :

يار درومي او زه نه مرم هرگوره بې وفايم
 د دې مصرعې نه اولې برخې کښې داسې رکن استعمال
 شوک د که چې دويم سپلاډ بې خجن د ، دا رکن دوه ځله
 تکرار شوک د د دې مصرعې د اولې برخې وزن هم د مفعول
 فاعلا تن وزن د - د مصرعې دويمې برخې کښې د اولې برخې
 تکرار د - دا مصرعه د اوو سپلاډونو غبرگه مصرعه ده -

د دې بحث نه پس سرک دې نتيجې ته را رسي چې د
 عروضو تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه چې نه بحر مضارع
 کښې ليکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو "دويم اوږد رکني
 بحر" نه څلورم ښاخ کښې راځي -

دا ښاخ هم د دويم اوږده رکن (۱ ۲ ۳) د تکرار څخه
 جوړېږي - د دويم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه مصرعه د لومړي ښاخ
 اووه (۷) سپلاډيزه مصرعه ده - دا اووه سپلاډيزه مصرعه چې دوه ځله
 يوه نه بلې پسې کړې شي نو د څوارلسو (۱۴) سپلاډونو يوه غبرگه
 مصرعه به ترېنه جوړه شي - دا غبرگه څوارلس سپلاډيزه مصرعه د
 دې بحر نه څلورم ښاخ کښې راځي - د څلورم ښاخ هره مصرعه
 څلور رکنونه لري چې لومړک او دريم رکن يې نه پوره شکل تکرار
 کېږي خو دويم او څلورم رکن يې نه نیمگړي شکل کښې اوس د
 غازې سيال هغه نظم (کشمير به ازادېږي) چې ددې بحر نه لومړي
 ښاخ کښې د ، دلته پېش کوم :

کشمیر به ازاد پږي
دا خوب به رښتیا کېږي
ترڅو به پټه دا خاوره
دا سرې وینې بهېږي
پټه دغه سرو لمبو کښې
کمالان به زرغونېږي
فرياد د مظلومانو
تر عرشه به رسېږي
د خوښندو لوپټو نه

OWNED BY 0300 9792115

د دې نظم هره مصرعه اووه (۷) سېلابه ده او خجن
سېلابونه يې دويم او شپږم دي اوس به د دغو مصرعو نه لږ ساعت د
پاره څوارلس (۱۴) سېلابېزې غبرگې مصرعې جوړول پکار وي
چې د دې بناخ پټه سانچه کښې ځلي شي - لاندینې پنځه غبرگې
مصرعې به پټه دې ډول پټه لاس راشي -

کشمیر به ازاد پږي دا خوب به رښتیا کېږي
ترڅو به پټه دا خاوره دا سرې وینې بهېږي
پټه دغه سرو لمبو کښې کمالان به زرغونېږي

فرياد د مظلومانو تر عرشه به رسېږي
 د خوبندو لويټونه بېرغ به را جوړېږي
 اوس به دامصرعې د دې بناخ ښه رکنونو کښې تقطيع غواړي ؛
 | ۱۶ ۱۵ ۱۴ ۱۳ | ۱۲ ۱۱ ۱۰ ۹ | ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲ ۱ |
 اکش ميره | ازا دې ډي - | ادا خوب به رښ | اتيا کي ډي -
 | ترخو به ښه | ادا خاوره - | ادا سرې وي نې | اب هې ډي -
 | اښه دغه | سروالم بو کښې - | اگ لان به زر | اغونې ډي -
 | ا فرياد د مظالمو مانو - | ا تر عرشه به | ا رسې ډي -
 | ا د خوښ دو لواب ټونه - | ا بې رغ به را | ا جوړې ډي -

ا-----۲-----ا
 نیمګړې رکن نیمګړې رکن

د دې بناخ د مصرعو د ميخيني نیمګړې رکن
 (اتم سپلاډ د غورځېدو) له کبله به لوستو ښه اووم سپلاډ لږ
 غوندې ايسارېږي ، ښه روانه توګه يا بې د وقفې يې نه شي لو - د
 دې بناخ د مصرعې خجن سپلابونه دويم ، شپږم ، لسم او خوارلسم
 دي خو چې کله يې يو لوستو لولي نو د وينا ښه وخت کښې
 وروستيني دوه خجن سپلابونه يوه درجه را مخکښې شي او نهم او
 ديار لسم شي ، دا ځکه چې وقفه يا سکت د وينا ښه وخت کښې ښه
 سپلاډ ښه حسابېږي -

دریم اوږد رکني بحر

کوم وخت چې نړی د ازاد نظم سره لا آشنا شوې نه وه او
 کوم وخت چې د پښتو ادب د عروضو سره نه وو آشنا شوې
 ، هغه وخت (۱۶۰۳ - ۱۶۱۲ عیسوي) اخون دروېزه بابا مخزن^۲
 وو، چې په کوم ادبي صنف کېنې یې وو هغې ته نن
 ازاد نظم وایي او چې په کوم وزن کېنې یې وو هغې ته
 نن د پښتو عروضو "دریم اوږد رکني بحر" وایي (په دې
 مفروضو باندې باید چې خپرنې وکړې شي) - د مخزن اته
 سپلاييزې کرښې د ذکر شوي بحر په دویم ښاخ کېنې راځي
 ، دولس سپلاييزې کرښې یې په دریم ښاخ او شپاړس
 سپلاييزې کرښې یې په څلورم ښاخ کېنې راځي -

دا بحر د دریم اوږده رکن | ۴ ۳ ۲ | چې دریم سپلاب یې
 خجن د ، د تکرار نه جوړېږي - د دې رکن لومړی، دویم او
 څلورم سپلابونه سپک وي - د رکن د تکرار له مخې د دې بحر
 څلور ښاخونه دي - د دې بحر ځانگړتیا دا ده چې د دې هیڅ یو
 ښاخ هم نیمگړی رکن نه غواړي بلکه د خپل سالم شکل په تکرار
 سره مصرعه پوره کو شي - دا بحر په پښتو شاعرۍ کېنې تر ټولو
 بحرونو زیات کارو شو د

۱- دريم اوږد رکني بحر (لوم ے اخ)

پڻه دې بناخ کښې دريم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | پڻه پوره توگه
 يو ځل راځي او نيمگړي رکن ته اړتيا نه لري - د دې بناخ مصرعه
 څلور(۴) سېلابه ده او دريم سېلاب يې خجن د ۱ او لومړۍ ، دويم
 او څلورم سېلابونه يې سپک دي - دا د پښتو شاعرۍ تر ټولو وږه
 مصرعه ده - هم دا وجه ده چي د دې بحر دا بناخ ډېر کم کارو
 شوک دے -

اوس يو ځل د لوستلو د پاره د غازي سيال د يوه غزل نه

لومړي څو شعرونه را اخلم :

OWNED BY 0300 9792115

ته مغرور

زه مجبور

خاو رې شه

ستا غرور

ته مې خان

زه مزدور

زه دې ورور

ته تر بور

نيت کښې شته

خه فتور

اوس يې د دې بناخ پڻه سانچه کښې يې ځايوم :

| ۴۳ ۲ ۱ |

| تَهْ مَغ رُور - |

| زَهْ مَج بُور - |

| خاورِ رې شُهْ - |

| ستاغ رُور - |

| تَهْ مې خُان - |

| زَهْ مَز دُور - |

| زَهْ دې وُرور - |

| تَهْ تَر بُور - |

| نیت کښې شَهْ - |

| اَخَهْ ف تُوْر - |

|

لکه څنګه بانلې ذکر وشو چې د دې ښاخ مصرعه څلور

سپلا بونه لري ، خو دا مصرعه درې (۳) سپلا بونه لري - اوس چې

درې سپلا بونه ولې لري ؟ ګران لوستونکي به د تېرو پاڼو پټه مرسته د

دې سوال د پاره جواب ولټوي -

۲ - دریم اورد رکنی بحر (دویم اَخ)

د لومړي بناخ نه د دې دویم بناخ مصرعه څلور سپلاڼه
 اورده ده، ځکه چې ښه دې بناخ کښې دریم اورد رکن | ۲ ۳ ۲ |
 ښه پوره توګه دوه ځله تکرار کېږي، او نیمګړه رکن هم نه غواړي -
 د دریم اورد رکنی بحر ټول بناخونه داسې دي چې هغه د خپل سالم
 شکل ښه تکرار مصرعه پوره کولې شي - د دې بناخ مصرعه اته (۸)
 سپلاڼونه لري - د نورو بحرینو د لنډو بناخونو سره که د دې بناخ
 مقابله کوو نو دا بناخ ډېر زیات کارو شوک د غزل، نظم او
 اولسي شاعری هم ښه دې بناخ کښې ډېره زیاته شوې ده - اوس د
 رحمان بابا د یوه غزل نه خو شعرونه وړاندې کوم چې هم دې بناخ
 کښې دے -

د دلبرو ښه درگاه
 نه حرمت لرم نه جاه
 غوڅوي مې د زړه ولې
 د چشمانو ښه نگاه
 هومره قدر مې هم نه شته
 لکه قدر د گیاه
 هیڅ خبر له خانه نه یم
 چې زه څه لرم کنه
 د رحمان ښه خبر دې نه شي

حال احوال د چاتباہ

د رحمان بابا لہ غزل لوستلو نه وروستو یې اوس د دې

بناخ ټټه رکنونو کښې تقطیع کوم :

| ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲ ۱ |

ا د دل ب روا ټټه در کُگه ()

ا ټټه حرمت ل ارم نه جُاه ()

ا غوخ وې مې ا د زړه و لې ا

ا د چش ما نو ا ټټه ن کُگه ()

ا هوم ره ق در ا مې هم نه شته

ا ل که ق در ا د کُگه یاه ()

ا هیخ خ بر لُه ا خا نه نه یم

ا چې زه خُه ل ارم کُگه ناه ()

ا د رح مان ټټه ا خپر دې نه شي

ا حال اح و ال د ا چا ت باه ()

۲-----۱

د دې بناخ مصرعه اته (۸) سیلابه ده او خجن سیلابونه

یې دریم او اووم دي - که ټټه ژور نظر ورته وکتل شي نو دا هم ترینه

خرگند پري چې دا بناخ د دریم بحر د لومړي بناخ غبرگ شکل

د - ټټه دې تقطیع کښې دا هم ښکاره شوه چې مطلع او هره

همقافيه مصرعه اووه (ك) سپلايه ده او بې قافيه مصرعه اته (ا)
 سپلايه ده او بحر ته هيڅ تلوان هم نه د رسېد - د دې خبرې
 سپيناوي دپاره به يو ځل بيا لوستونكو ته د اوږد سپلايه ځانگړتياوې
 كتل پكار وي -

۳ - درېم اوږد ركني بحر (درېم ځخ)

په دې بڼاخ كښې هم هغه درېم اوږد ركن | ۱ ۲ ۳ ۴ |
 چې درېم سپلايه يې خجن وي ، كارو شي خو دا بڼاخ د دې
 بحر د دويم بڼاخ نه په دې وجه بېل د ك چې په دې كښې دغه ركن
 په پوره شكل كښې درې ځله تكرر كېږي نو د دې بڼاخ مصرعه به
 دولس (۱۲) سپلايه اوږده وي - لكه د دې بحر نورو بڼاخونو، دا بڼاخ
 هم په اخير كښې نيمگړي ركن ته اړتيا نه لري - خجن سپلابونه يې
 درېم، اووم او يولسم دي - دا بڼاخ هم ډېر زيات كارو شو د ك -
 له پخوانيو شاعرانو واخله تر ننه پورې په دې بڼاخ كښې غزل او د
 نظم په صورت كښې ډېر زيات ليكل شوي دي ، او نن هم له ډېرو
 بحرونو زيات قبول كړي شو د ك - په دې بحر كښې د رحمان بابا
 د يوه غزل نه خو شعرونه وړاندې كوم:

ڀڻه ٺهائست زما ديار ٺه دي خبر څوڪ
 كه خبر شي پرې به ٺه ڊدي دغه در څوڪ
 د دنيا چارې همه واره فاني دي
 برناحقه خاورې نولي ڀه خپل سر څوڪ
 كه زما ديار ڀه مخ د چا نظر شي
 وڻه ٺه ڪاندي بل خوا و ته نظر څوڪ
 د ديدن طاقت پي هيچا سره نه شته
 وافتاب ته ٺه شي برابر څوڪ
 چي بېلتون ڀه سترگو ويني اشنابي ڪا
 د رحمان ڀه خبر به ٺه وي باهنر څوڪ
 د لوستلو نه وروستواوس پي د دې بناخ ڀه رڪنونو ڪنڀي
 تقطيع ڪوم :

| ۱۲۱۱ | ۱۰۹ | ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲ ۱ |

اڀه ٺهائست زما د يار ٺه دي خبر څوڪ
 اڪه خبر شي پرې به ٺه ڊدي دغه در څوڪ
 ا د دن يا چا رې ه مه واره فاني دي
 ا برنا ح قه اخا ورې نولي اڀه خپل سر څوڪ
 اڪه زما د يار ڀه مخ د چا نظر شي
 ا و به ٺه ڪان دي بل خوا و ته ن نظر څوڪ
 ا د دي دن طاقت پي هي چا سره نه شته

ا و اف تُّب ته اک نُه شي اب را بُر خوک |
 اچې بېل تُون پُټه | ستر گوي ني | اش نا يي کا |
 اد رح مان پُټه | اخبر به نُه وي | ابا ه نُر خوک |
 ۳-----۲-----۱

۴ - دریم اورد رکني بحر (لورم باخ)

پُټه دې څلورم بناخ کښې هم هغه دریم اورد رکن | ۱ ۲ ۳
 ۴ | چې دریم سپلا ب یې خجن وي ، کارو شي خو دا بناخ د دې
 بحر د دریم بناخ نه پُټه دې وجه بېل د ک چې پُټه دې بناخ کښې دغه
 رکن پُټه پوره شکل کښې څلور ځله تکرار کېږي نو د دې بناخ
 مصرعه به شپاړس (۱۲) سپلا بې اوردې وي - دغاړو اته سپلا بېزې دوي
 مصرعې د دې بناخ یوه غبرگه مصرعه جوړوي - لکه د دې بحر نورو
 بناخونو دا بناخ هم پُټه اخير کښې نیمگړي رکن ته اړتیا نه لري -
 خجن سپلا بونه یې دریم، اووم ، یولسم او پنځلسم دي - پُټه پښتو
 شاعرۍ کښې دا بناخ هم ډېر زیات کارو شوک د ک - د خوشال
 خان بابا د یوه نظم (د دنیا بې ثباتي او بې وفايي) نه څو شعرونه
 وړاندې کوم :

همراهانو دې کوچ وکړ واړه لارل تر منزله
 ته لا کلک پُټه خوب اوده یې، اې زما دله غافله
 له نېستی نه وهستی ته له هستی نه و نېستی ته
 کاروا نونه دي چلېږي ، قوافله ، قوافله

د دنيا ښه درياب ډوبه! د پاياب طمعه و مه كړه
 دا پاياب دي ډېرو غوښتي خبر نه شول له ساحله
 چې گفتار كړداريې واړه موافق سره يورنگك شي
 هله هر رنگه خبره ، اثر كاندې له قايله
 ښه زيبا گفتار چې هڅه تقصير و نه كړه خوشاله!
 كه كړدار دې هم زيباوه ، چار به ولې وه مشكله

او يې د دې ښاخ ښه عروضي قالب كينې اچوم :

| ۱۶ ۱۵' ۱۴ ۱۳ | ۱۲ ۱۱ | ۱۰ ۹ | ۸ ۷' ۶ ۵ | ۴ ۳' ۲ ۱ |

اهم راها نوا دې کوچ و كړا و په ل ا ر ل ا تر من ز له ا
 ا نه لا كلك ښه اخوب او د ښې اې ز ما د ا له غا ف له ا
 له نېس تې نه ا و هس تې ته ا له هس تې نه ا و نېس تې ته ا
 اكار و نو نه ادي چ لې بي ا ق و ا ف له ا ق و ا ف له ا
 ا د دن يا ښه ا درياب ډوبه ا د پاياب طامعه و مه كړه ا
 ا دا پاياب دي ا چې رو غوښ تي اخ بر نه شول له ساح له ا
 ا چې كف تار كړداريې و ا په ام و افق ساره يو رنك شي ا
 اه له هر رن امكه خ ب ره ا ا ثر كاندې له قا ي له ا
 ا ښه زې با كف ا تار دې هې خه ا تق صير و نه ا كړه خوشاله ا
 ا كه كړ دار دې اهم زې با وه ا چار به و لې ا وه مشك له

څلورم اوږد رکنی بحر

دا بحر د څلورم اوږده رکن | ۴۳۲ | چې څلورم سپلاډ بې
 خجن دك ، د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن لومړۍ، دویم او
 دریم سپلاډونه سپک وي - د رکن د تکرار له مخې د دې بحر هم
 لکه د نورو بحرینو څلور ښاخونه دي - دا بحر هم لکه د لومړي او
 دویم اوږد رکنی بحر درې سپلاډیز نیمګړې رکن غواړي او د خپل
 سالم شکل پټه تکرار سره مصرعه نه شي پوره کولې - د دې رکن
 پټه څلورم سپلاډ باندي خج وي نو پټه نیمګړي رکن کښې دا اخيري
 (څلورم) خجن سپلاډ وغورځېږي او درې سپک سپلاډونه یې
 نیمګړې رکن | ۳۲۱ | - جوړوي -

۱ - لورم اوږد رکنی بحر (لومړۍ څخه)

پټه دې ښاخ کښې څلورم اوږد رکن | ۴۳۲ | یوځل پټه
 پوره توګه او بل ځل پټه درې سپلاډیز نیمګړي شکل کښې راځي - د
 دې نیمګړي رکن یې خجن (څلورم) سپلاډ غورځېد وي ځکه
 د دې ښاخ د مصرعې وزن فقط پټه یوه (څلورم) سپلاډ باندي ولاړ
 وي - د دې ښاخ مصرعه اووه (۷) سپلاډه وي - پټه دې ښاخ کښې
 غزل هم شته او نظم هم -

د غازي سیال یو غزل چې پټه دې ښاخ کښې دك، ترېنه څو

شعرونه را اخلم :

و رکه شه دا زندگی
 دا بی له تا زندگی
 خه به خوک ناز پرې وکړي
 نه شوه د چا زندگی
 زه د هغې زندگی
 هغه زما زندگی
 چا ته پرانستې غېره
 چا نه خفا زندگی
 وایه تېرېری خنګه
 سیاله ! په تا زندگی

OWNED BY 0300 9792115

اوس دا باندینی شعرونه د دې بناخ په رکنونو کې وېشم :

| ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲ ۱ |
 | و ر که شه دا ازن د گي -
 | ادا بی له تا ازن د گي -
 | اخه به خوک ناز پرې وکړي -
 | انه شوه د چا ازن د گي -
 | ازه ده هغې ازن د گي -
 | اه غه ز ما ازن د گي -

| چا ته پرا نس اتي غې به - |
 | چا نه خ فا ازن د سمي - |
 | وا يه تي رې ابي خن سكه - |
اسيا له پنه تا ازن د سمي -
نيمگړي ركن

۲ - لورم اوږد ركني بحر (دويم څخه)

پنه دې بڼاخ كښې څلورم اوږد ركن | | ۳ ۲ ۳ ۴ | دوه څله
 پنه پوره توگه او بل څل پنه درې سپلاينز نيمگړي شكل كښې راځي -
 د دې نيمگړي ركن يې خجن (څلورم) سپلاب غورځېد وي
 ځكه د دې بڼاخ د مصرعې وزن فقط پنه دوو خجنو (څلورم او اتم)
 سپلابونو باندې ولاړ وي - د دې بڼاخ مصرعه يولس (۱۱) سپلابونه
 لري - پنه دې بڼاخ كښې غزل هم شته او نظم هم - پنه دې بڼاخ كښې
 ليكلي شوي د جاوېد احسا س د يوه غزل نه خو شعرونه وړاندې
 كېږي :

زما له خلقو ائينه ورکه ده
 پنه ائينه كښې ترې خپره ورکه ده
 پنه افسانه كښې حقيقت ورك شو

ٻڙهه حقيقت ڪنهن افسانه ورڪه ده
 لئه ما هم ستا ڪري وعده هبره وه
 پر پرده كه ستا نه بهانه ورڪه ده
 ماته ستر ورور د پلار ٻڙهه ڇاي دڪ مگر
 د ده د سر نه خو سايه ورڪه ده
 اوس مينه هم شوه تجريه د احساس
 اوس پڪنهن زپهه ورڪ دڪ جنبهه ورڪه ده

د لوستلو نه پس د جاويد احساس د غزل تقطيع به ٻڙهه دي

ڇول ڪيري :

| ۱۲۱۱ ۱۰ ۹ | ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲ ۱ |
 | از ما لئه حل اڦو ائي نه اور كه ده -
 | اڙهه ائي نه اڪنهن تر ڇه ره اور كه ده -
 | اڙهه اف سانه اڪنهن ح قي قت اور ڪ ش وڪ -
 | اڙهه ح قي قت اڪنهن اف سا نه اور كه ده -
 | الئ ما هم ستا ڪري وع ده ا هڀ ره وه -
 | اڙهه پرده كه ستا نه ب ها نه اور كه ده -
 | ماته ستر ورورا د پلار ٻڙهه ڇاي دڪ م مگر -
 | اد ده د سرانه خو سايه اور كه ده -
 | اوس مي نه هم شوه تج ربه ادا ح ساس -

ا اوس پ کښې زړه اورک د که جذبه ا ورکه ده -

۱-----۲-----نیمگره رکن

دا بحر هم ډېر زیات استعمال شوک د ا و نن هم ډېر
زیات استعمال کېږي نو د اهمیت له مخې ، د لوستونکو د مشق او
تمرین د پاره دلته د حمزه بابا د یوه غزل نه خو شعرونه وړاندې کوم -
لوستونکي کولي شي چې د حمزه بابا د دغو شعرونو تقطیع په خپله
وکړي -

تل به په لار د مېړنو سره ځم

یمه پښتون د پښتنو سره ځم

پام کوه زه هغه نظر نه یمه

چې به په دود د سپېلنو سره ځم

راستښدک چې نه شي وخت خو نه یم

خو د حالت د تقاضو سره ځم

ولم مستقبل ته د ماضي روایات

زه د خپل حال د ولولوسره ځم

حمزه! سفر که د حجاز وي نوهم

زه د پښتون د قافلو سره ځم

OWNED BY 0300 9792115

۳ - لورم اورد رکني بحر (دریم اخ)

رمل د عربی عروضو د مفرد بحرونو څخه یو بحر د ک او د اردو مقبول ترینه بحرونو څخه یو د ک د علامه اقبال څلویښت فیصده شاعري پټه دې بحر کښې ده - د بحر رمل سالم اصلي وزن داسې د ک :

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

د بحر رمل سالم شکل پټه مقابله کښې د نه زحاف (زحاف پټه رکنونو کښې تغیر یا کمی بیشي ته وایي ، د زحاف پټه ځای پټه پښتو کښې د " نیمگړي رکن " اصطلاح شتون لري) زیات کارول کېږي - د بحر رمل یو زحاف ، بحر رمل مثنی مقصور (یوه مصرعه کښې څلور رکنونه یا پټه دوو مصرعو کښې ا تټه رکنونه خو چې څلورم رکن یې نیمگړک وي) د ک چې وزن یې داسې د ک :

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن / فاعلات

د بحر رمل سالم یا اصلي وزن شپاړس سپلا بونه لري او دا ذکر شوک زحاف یې پنځلس - پټه بحر رمل سالم کښې " فاعلاتن " رکن څلور ځله پوره تکرار شوک د ک او پټه رمل مثنی مقصور کښې درې ځله پوره صورت کښې تکرار شوک د ک او پټه څلورم ځل پټه نیمگړي صورت کښې - د میاشرف یوغزل چې بحر رمل مثنی مقصور کښې شوک وو ، ترینه یوه مصرعه رااڅلو :

اې چې بلب د عطا تل پټه چمن ستا کا چغار

په دې مصرعې کښې يو داسې رکن کارو شوک د
 چې هر څلورم سپلاډ يې خجن د ، دا رکن څلور ځله تکرار
 شوک د ، درې ځله په پوره صورت کښې او يو ځل په نیمګړي
 صورت کښې -

د دې بحث نه سره دې نتيجه ته را رسي چې د عروضو
 تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه په بحر رمل کښې ليکلي
 شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو په " څلورم اوږد رکني بحر
 " دريم بناخ کښې راځي -

په دې بناخ کښې هم هغه څلورم اوږد رکن | ۴ ۳ ۲ ۱ |
 درې ځله په پوره توګه راځي او بل ځل په پلي کښې په درې سپلايز
 نیمګړي شکل کښې - د دې نیمګړي رکن يې خجن (څلورم)
 سپلاډ غورځېد وي ځکه د دې بناخ د مصرعې وزن په درو
 خجنو (څلورم او اتم او دولسم) سپلابونو باندې ولاړ وي - د دې
 بناخ مصرعه پنځلس (۱۵) سپلابونه لري - په دې بناخ کښې غزل هم
 شته او نظم هم اوس د د مساز شاهين يو غزل وړاندې کوم ، چې په
 هم دې بناخ کښې شوک د :

خومره پاگل وو چې په ځله کښې يې لمبه اخيسته
 هغه سړي د تا د شونډو چې بوسه اخيسته
 دلته چې چا راسره وېش د ورځو شپو کرک د
 ورځ به دوي په برخه وه مونږه به شپه اخيسته

دوي هم ربتيا نه خوبنول سر ته يي امن غوبنتو
 د انسانيت به قتل عام کښي يي حصه اخيسته
 هلته د يوه خداي خدايي نه وه هرې خوا ته خداي وو
 مونږ به يواځې ځان به خدايه! ستا نامه اخيسته
 ژوند، د روښانه ژوندا نه علامت مونږ به کښي
 مونږ به شاهينه! د تاو دې سره سره اخيسته

د لوستلونه پس د دمساز شاهين د غزل تقطيع به يه دې ډول کېږي:

۱ | ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵

اخوم ره پا کُل اوو چې به خله اکښي يي لم به | اخيس ته -
 اه غه س يي | د تا د شون اوو چې بوسه | اخيس ته -
 دل ته چې چا را س ره وېش | د ور خوشپواک ږک د -
 اورخ به د دوي | به برخه وه امون به به شپه | اخيس ته -
 ادوي هم ربتيا نه خوبنول اسرته يي | امن غوبن تو -
 | دان سانيت | به قتل عام اکښي يي ح صه | اخيس ته -
 اهل ته د يوه | خداي خدايي نه اوه ه رې خوا | ته خداي وو -
 | امون به يواځې | ځان به خدايه! ستا نامه | اخيس ته -
 | ژوند روښانه | نه ژوندانه | علامت مونږ به | به کښي -
 | مونږ به شاهينه | نه د تاو دې | سره سره | اخيس ته -

۱ ----- ۲ ----- ۳ -----
 نیمګړه رکن

دا بحر پټه پښتو شاعري کښې ډېر زيات استعمال شوک
دک او نن خو تر ټولو بحرونو زيات استعمال کېږي - د دې شهرت
او عمومي قبوليت له مخې د مشق ۱ و تمرين دپاره د عبدالسلام
بېتاب يو غزل وړاندې کوم ۱ و تقطيع يې لوستونکو ته پرېږدم -
لوستونکي به دې ته هم پام وکړي چې د دې غزل هم قافيه مصرعې
دې قافيه مصرعو څخه دکوم اصول له مخې يوه څپه کمې راځي -

د چا گل مخي مسيحا پټه انتظار پروت دک
ميئن دې کله موده وشوه چې بيمار پروت دک
پټه دې نه لوي ثبوت د تا د مينې څه درکړمه ؟
پټه مرگ مې هم پټه سينه ستا د زلفو تار پروت دک
د زړې درد به مې پټه دې کښې هم لا څرېکه نه کړي
زما پټه مخکښې زما لوتې لوتې ښار پروت دک
دا پټه ارمان د سرو گلونو شهيد شوک ښکاري
دا چې د سرو گلونو هار يې پټه مزار پروت دک
وخت يې شو تېر خو ځي جنان لا پټه نيولي قدم
لا يې پټه ذهن کښې د کبر زوړ ځمار پروت دک

۴ - لورم اورد رکني بحر (لورم اخ)

د دې بحر تر ټولو لنډه بڼاخ لومړۍ بڼاخ د ګې مصرعه
 بې اووه (ګې سپلاښه ده ، دغسې اووه سپلاښې ډوې مصرعې چې
 يوه ټه بلې پسې کړې شي نو ټه ګې څلورم بڼاخ کښې راتلونکې يوه
 غیرګه مصرعه ترېنه جوړه شي - ټه ګې څلورم بڼاخ کښې څلورم
 اورد رکن | ۳۲۱ | لومړۍ او دريم ځل پوره تکرار کېږي خو دويم
 او څلورم ځل نیمګړۍ تکرار کېږي نو د اتم او شپاړسم سپلاښ
 ځايونه (کوم چې خجن هم دي) به خالي راځي - اوس د ارواښاد
 طاهر کلاچوي يوه غزل ، کوم چې د دې بحر ټه دريم بڼاخ کښې د ګې
 ، ته رجوع کوم او خوش شعرونه ترېنه را اخلم :

داسې ټه خيال او ټه ډار نيسم د خوبانو لمن
 لکه چې نيسي څوک غريب د بادشا هانو لمن
 چې له رخساره د شفق د ناوې وينې څاڅي
 پرې لګېدلې ده د چا د سرو لبانو لمن
 چې بې نقابه ټه ډک زړه د يار ديدن وکړمه
 هله به ډکه شي زما د دعاگانو لمن
 د اژدها او د لړم نيونه نه ده ګرانه
 خو ډېره ګرانه ده نيونه د سيالانو لمن
 خوشبويه ځکه د ګې طاهره! ستاد فکر نسيم
 پرې لګېدلې ده د حسن د ګېلانو لمن

اوس به ښه دې غزل کښې لږ ساعت د پاره داسې بدلون
 راولم چې د څلورم اوږد رکنې بحر ښه ځې څلورم ښاخ کښې ځاي
 شي ؛ يا به دا ووايم چې د دې بحر د لومړي ښاخ غبرگ شکل ترې
 جوړوم ؛ نيسم ښه خيال او ښه ډار ، زه د خوباتو لمن
 لکه چې نيسي غريب د باد شاهانو لمن
 اوس د شفق د ناوې له رخسار وينې څاڅي
 چا لگولې ده پرې د سرو لبانو لمن
 چې بې نقاب ښه ډک زړه د يار ديدن وکر مه
 شي به مې هله ډکه د دعا مکانو لمن
 د اژدها ، دلرم نيونه نه ده گرانه
 خوده نيونه گرانه تل د سيالانو لمن
 طاهره ! دک خوشبويه د تاد فکر نيسم
 پرې لگېده د حسن د خوشحلا نولمن

اوس به يې د دې ښاخ ښه قالب کښې تقطيع وکړم :

۱۲ ۱۵ ۱۴ ۱۳ | ۱۲ ۱۱ ۱۰ ۹ | ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲ ۱ |

انې سم ښه خيال او ښه ډار - | ازه د خوبا | نول من - |

ال که چېرې نيسي غريب - | د باد شاهانو | نول من - |

اوس د شفق د ناوې - | له رخساروي انې څاڅي - |

چا لگولې ده پرې - | د سرو لبانو | نول من - |

چې بې نقاب ښه ډک زړه - | د يار ديدن اوکړه مه - |

اشي به مې هاله څه - | اد د عا سکا انول من - |
 اژد هاد لوم - | اني و نه نه اده سکرانه - |
 اخوده ني وانه سکرانه - | اتل د سياتل انول من - |
 اطاهره د خوش بويه - | اد تا د ف اکر ن سيم - |
 اپرې لگې ده ا د ح سن - | اد خو سکا انول من - |
 ۱----- نیمگړه رکن ----- ۲----- نیمگړه رکن

د دې بناخ مصرعه خوارلس (۱۴) سپلايزه غبرگه مصرعه ده - خجن سپلابونه يې صرف خلورم او دولسم دي - د هر نیمگړي رکن اخيري سپلاب د غورځېدو له مخې د اتم او د شپاړسم سپلابونو په ځاي کينې - دا نخښه لگولې شوې ده - د لومړي نیمگړي رکن (د اتم سپلاب د غورځېدو) له مخې دلته په وينا کينې يوه فطري وقفه يا سخته راځي نو لوستو به په اووم سپلاب لږ غونډې تم کېږي - د وينا په وخت به خجن سپلابونه خلورم او يولسم شي -

دلته يوه بله نکته هم د ښکاره کولو وړ ده ، چې که د دې بحر د دريم بناخ پنځلس (۱۵) سپلايزې مصرعې نه د مينځ اتم سپلاب لږ شي نو بيا هغه هم دې بناخ ته راولوړي او دغه شان که د خلورم بناخ غبرگې مصرعې ته د اتم سپلاب خانې په ځاي يو بل سپلاب ورزيات کړ شي نو دا بيا د دريم بناخ په مصرعې کينې بلله شي -

پنځم اوږد رکني بحر

په څلورم اوږد رکني بحر کېښې هم څلورم اوږد رکن |
۲۳۲۱ | کارو شوک وو او په دغې پنځم اوږد رکني بحر کېښې
هم هغه څلورم اوږد رکن کارو شي نو په دې وجه دا دواړه بحرونه
يوه بل ته سره نږدې دي - د دغو دواړو بحرونو فرق يواځې په
وروستيني نيمگړي رکن کېښې د - د څلورم اوږد رکني بحر
نيمگړي رکن د درو سپلابونو وي او څلورم يې لويډ وي خو د
پنځم اوږد رکني بحر په وروستيني رکن کېښې درې سپلابونه
غورځېږي او نيمگړي رکن يې فقط د يوه سپلاب يا شي -
د ټيپي لومړۍ مصرعه هم ددې پنځم اوږد رکني بحر په
دويم بڼاخ کېښې او دويمه مصرعه يې په دريم بڼاخ کېښې راځي - د
رکن د تکرار له مخې دا بحر هم لکه د نورو بحرونو څلور بڼاخونه
لري ، خو نن صبا د نوي غزل په لړ کېښې نوې نوې تجربې کېږي - له
دغو تجربو څخه يوه دا هم ده چې د دې رکن تکرار د زياتولو سره
يې يو پنځم بڼاخ هم مخې ته راځي او د دې پنځم بڼاخ د مصرعې
اوږدوا شلو سپلابونو ته رسي - اگرچه داسې بېلگې ډېرې لري دي
خو نن صبا دا رجحان په زياتېدو د -

۱- پنځم اوږد رکنی بحر (لوم ے اخ)

په دې ښاخ کېښې هماغه څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | يو
 ځل په پوره توګه او بل ځل د يوه سيلاب په نيمګړي شکل کېښې
 راځي معنا يې داده چې د پاي رکن نه يې درې سيلابونه وغورځېږي
 - د دې ښاخ مصرعه پنځه (۵) سيلابه وي - خجن سيلاب يې
 څلورم وي اونوره پکښې سپک وي - د دې ښاخ مصرعه د پنځم
 بحر تر ټولو لنډه يا وړه مصرعه ده - د جاپاني اهنګ دوې
 هايکوګانې وړاندې کوم :

د عبدالسلام بيتاب هايکو : ۱ کيله د چا نه

۲ مونږ همېشه وېشتي يو
 OWNED BY 0300 9792115

۳ خپلو د شانه

د دمساز شاهين هايکو : ۱ چې زړه و نه خوري

۲ نوره په دې ګرانۍ کېښې

۳ غريب به څه خوري

په دې هايکوګانو کېښې درې درې مصرعې دي چې
 لومړۍ مصرعه يې پنځه (۵) ، دويمه يې اووه (۷) او دريمه يې بيا
 پنځه (۵) سيلابونه لري - د دې هايکوګانو لومړۍ او دريمه مصرعه د
 پنځم اوږد رکنی بحر په دې لومړي ښاخ کېښې راځي خو دويمه

مصرعه يې د څلورم اوږد رکني بحر ټټه لومړي بڼاخ کښې راځي -
 لوستونکي د دويمې مصرعې د تقطيع مشق د څلورم اوږد رکني بحر
 ټټه لومړي بڼاخ کښې کولې شي - د لومړي او دريمې مصرعې تقطيع
 به ټټه دې ډول کېږي :

| ۸' ۷ ۶ ۵ | ۴' ۳ ۲ | ۱ |

اځي له د چا نه - - - | لومړي مصرعه

اخپ لود شا نه - - - | دريمه مصرعه

----- نيمگړه رکن

| ۸' ۷ ۶ ۵ | ۴' ۳ ۲ | ۱ |

اچې زړه و نه اخوري - - - | لومړي مصرعه

اغ ريب به خه اخوري - - - | دويمه مصرعه

د تقطيع نه وروستو ټټه عملي توگه دا ښکاره شوه چې د
 جاپاني اهنک د هايکو لومړي او دريمه ، دواړې مصرعې ، ټټه هم
 دې بڼاخ کښې دي - د پلي ټټه رکن کښې دا نخبې - - - درې
 غورځېدلي سپلابونه (يو سپلايز نيمگړه رکن) ظاهروي - د دې
 بڼاخ د پښخه سپلايزې مصرعې وزن ټټه څلورم خجن سپلاب باندې
 ولاړد - د دغې څلورم خجن سپلاب ټټه ځاي که سپک سپلاب
 راشي نو دا مصرعه به موزونه پاتې نه شي ، خو که د سپکو سپلابونو
 ټټه ځاي خجن سپلاب وي نو هيڅ فرق نه غورځوي -

۲ - پنځم اورد رکني بحر (دويم ناخ)

د دې بناخ مصرعه د لومړي بناخ د مصرعې نه څلور
 څپې زياته ده ولې چې څلورم اورد رکن | ۳ ۲ ۱ | ۴ ۳ ۲ ۱ | پوره توگه پښه
 دې بناخ کښې دوه ځله تکرار کېږي او د پاي نيمگړک رکن يې
 هماغه شان د يوه سپلا ب د ځکه د دې بناخ مصرعه نهه (۹)
 اوږده ده - دغه بناخ زياتره پښه بدلې او سندرو کښې ليد شي - د تپې
 دواړې مصرعې پښه پنځم اورد رکني بحر کښې دي اوله (لنډه) نهه
 سپلايزه مصرعه يې پښه دې دويم بناخ کښې ده - د غازي سيال يو
 غزل ، چې پښه هم دې بحر کښې د ، دلته ترېنه خو شعرونه پېش

کوم : OWNED BY 0300 97921 15

چې زوروي ، چې ژړوي مې

راته خپل زورد حسن بنايي

ستاد مزاج غوندي نازکه

دا خلق پرڅه ورته وايي

هغه پښه خان کښې نه ځائېږي

سيال پښه سندره کښې يې ستايي

د تقطيع دپاره د غه درې شعرونه د دې بناخ پښه رکنونو

کښې اچوم :

| ۱۲' ۱۱ ۱۰ ۹ | ۸' ۷ ۶ ۵ | ۴' ۳ ۲ ۱ |

اچې زو ر وي اچې ژ ړ وي امې ---
 ارا ته خپل زور ا د ح سن بنا ايي ---
 استا د م زاج اغون دې نا ز ا که ---
 ادا خ لق پُر ا خه ور ته وا ايي ---
 اه غه ږه ځان اکښې نه ځا ئې ايي ---
 اسپال ږه سن د ا ره کښې يې ستا ايي ---
 ۱-----۲-----
 نيمگر ۷ رکن

مونږه وينو چې ږه دې تقطيع کښې د پاي رکن نه اخيريني
 درې (لسم ، يولسم او دولسم) سپلابونه غورځېدلي دي نو ږه دې
 وجه د پاي رکن نه يو سپلاييز نيمگر ۷ رکن جوړ شو. د دې بناخ
 مصرعه نهه (۹) سپلابه راغله او خجن سپلابونه پکښې څلورم او
 اتم دي.

۳ - پنځم اورد رکني بحر (دریم اخ)

د دې بناخ مصرعه د دویم بناخ د مصرعې نه څلور څپې زیاته ده ولې چې څلورم اورد رکن || ۲ ۳ ۴ | ټه پوره توگه ټه دې بناخ کښې درې ځله تکرار کېږي او د پای نیمگړې رکن یې هماغه شان د یوه سېلاب د نو ځکه د دې بناخ مصرعه دیارلس (۱۳) اوبده ده - دغه بناخ زیاتره ټه بدلو او اولسې سندرو کښې لید شي - د ټپې دواړې مصرعې ټه پنځم اورد رکني بحر کښې دي، دویمه (اوبده) دیارلس سېلابیزه مصرعه یې ټه دې دریم بناخ کښې ده - د دروېش درا نی یو غزل ، چې ټه هم دې بناخ کښې د ، دلته را

اخلم :
 OWNED BY 0300 9792115

دگل گریوان د ، د ظالم اغزي لاسونه

خاونده مات بڼه دي د دې سپرلي لاسونه

ما ستا د پاره مانی جوړه کره له ستورو

خپلې جونگړې لره ځم زخمي لاسونه

دا ازادي ده چې هر څوک دې رېبې ژبې

دا اجازه نه شته چې وکړي لاسونه

دومره به یاد سا چې بل ټه کا ټو و

پرمخ د زمکې هر سرې لري لاسونه

له ډېره وخته یو له بله کيله من دي

زما دروېش تشه لمن ، سخي لاسونه

د تقطيع دپاره د غه غزل د دې بحر ټه رکنونو کښې

اچوم :

| ۱۶' ۱۵ ۱۴ ۱۳ | ۱۲' ۱۱ ۱۰ ۹ | ۸' ۷ ۶ ۵ | ۴' ۳ ۲ ۱ |

ادگل ګرې وان ادک د ظالم اغ زي لا سوانه ---|

اخاون ده مت ابښه دي د دې اسپر لي لا سوانه ---|

اما ستا د پاره ما نې جو اړه کره لې ستو اړو ---|

اخپ لې جون ګ اړې ل ره ګم ازخ مي لا سوانه ---|

ادا ازا دي اده چې هر څوک ادي رې بي ژا بي ---|

ادا ا جا زه نه اشته چې وک اري لا سوانه ---|

دوم ره به ياداسا چې بل اڼه کا نو و ا ---|

ا پر مخ د زم اګې هر س رکا ل ري لا سوانه ---|

ا لې دې ره وځ اته يو لې ب ا له ګي له من ادي ---|

از ما در وېش ات شه ل من اس خي لا سوانه ---|

۱-----۲-----۳-----نیمګرک رکن

مونږه وینو چې ټه دې تقطيع کښې د پای رکن نه اخیریني

درې (خوارلسم ، پنځلسم او شپاړسم) سپلابونه غورځېدلي دي نو

ټه دې وجه د پلي رکن نه یو سپلابیز نیمګرک رکن جوړ شو- د دې

بناخ مصرعه دیارلس (۱۳) سپلابه راغله او خجن سپلابونه پکښې

څلورم ، اتم او دولسم دي-

۴ - پنځم اورد رکنی بحر (لورم اخ) : د

پنځم اوږد رکنی بحر تر ټولو وړه (لنډه) مصرعه د لومړي بناخ پښځه

(۵) سپلاييزه مصرعه ده ، دغسې دوي پښځه سپلاييزې مصرعې چې

يوه ټه بلې پسې کړې شي نو د دې څلورم بناخ غبرگه لس (۱۰)

سپلاييزه مصرعه ترېنه جوړېږي -

څنگه چې د نورو ژبو شاعرانو د رباعي (څلوريزې) د پاره

بحرونه ځانگړي کړي دي هم دغه رنگ زمونږ کلاسيکي شاعرانو ټه

پښتو کښې دغه بحر د رباعي دپاره تا دکه خو د دې سره سره مونږ

ټه دې بحر کښې نظمونه او غزلې هم لرو -

د محمد نواز خان طائر د يوه نظم (طوفان را) ، چې ټه

هم دغه بحر کښې دکه ، څخه لومړي پښځه شعرونه عرض کوم :

هله تادي کړه ، گوره باران دکه

شابه مړدي کړه ، گوره طوفان دکه

لږ شان نظر کړه ، اسمان پرېږي

دغه استازک ، د زول باران دکه

بزدله پاسه ، اوس خو بيدار شه

د اسمان تندر ، ماتې تمې کړې

قبلي ته گوره ، توري وريځي

بېرغ ټه لاس کښې ، دي را رواني

ٻڙهه ڪپرو وروڻو، ڪنڀي پي ورا ڏ

پڪنڀي سڀ ڳاڻا ڏ، ترپنه امان ڏ

ڏ ڪڀي بناخ ٻڙهه ڳاڻا ڪنڀي اوس دغه شعرونه ڏ تقطيع ڏ ڀاره اڄوم :

| ۱۶ ۱۵ ۱۴ ۱۳ | ۱۲ ۱۱ ۱۰ ۹ | | ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲ ۱ |

| ا ه له تا دي اڪڙه | اڪو ره با ران اڏے - - - |

| اشابه مردِي اڪڙه | اڪو ره طوفان اڏے - - - |

| لڙشان ن ظراڪڙه | اس مان پڙڻي اڏي - - - |

| اد غه اس تازے | اد زول با ران اڏے - - - |

| اڙد له ڀا اسه | اوس خو بي داراشه - - - |

| اد اس مان تَن اڏر | اما تِي تم ٻي اڪڙي - - - |

| اڃب لِي ته ڪُواره | اتو رِي وري اڇي - - - |

| اڀي رغ ٻڙهه لاس اڪنڀي | ادي را ر و اني - - - |

| اڀڙه ڪ ٻو وروڻو | اڪنڀي پي ورا نڙهه اڏے - - - |

| اڀ ڪنڀي سڀ ڳاڻا اڏے | اڏري نه مان اڏے - - - |

ا - - - - - نيمگڙي رڪن - - - - - ۲ - - - - - نيمگڙي رڪن

ٻڙهه ڪڀي ڳاڻا ڪنڀي مونڙگورو ڇي ڇلورم اوڀرڏ رڪن اول او

دريم ڇل ٻڙهه پوره شڪل ڪنڀي تڪرار شوڪ ڏڪه ڇو ٻڙهه دويم او

ڇلورم ڇل ٻڙهه نيمگڙي شڪل ڪنڀي لڪه ڇنگه ڇي ڏ تقطيع ڏ ڳاڻا

نه بڻڪاره ده ڏا مصرعه يوه غيرڪه مصرعه ده - د وينا ٻڙهه وخت به

لوستونکي ښځه پنځم سپلاډ لږ وقفه کوي بيا به مخکښې پاتې
 مصرعه وايي - داسې مصرعه ښځه روا نه وينا کښې خپل ابلاغ نه شي
 کولې - ښځه قالب کښې يې خجن سپلاډونه څلورم او دولسم دي خود
 وينا ښځه وخت به يو خجن سپلاډ څلورم او بل نهم شي -

۵ - پنځم اورد رکنې بحر (پنځم اخ)

د پنځم اورد رکنې بحر تر ټولو وړه (لنډه) مصرعه د لومړي
 ښاخ پنځه (۵) سپلايزه مصرعه ده ، دغسې دوې پنځه سپلايزې
 مصرعې چې يوه ښځه بلې پسې کړې شي نو د څلورم ښاخ غبرگه لس
 (۱۰) سپلايزه مصرعه ترينه جوړېږي اوس چې داغبرگه لس (۱۰)
 سپلايزه مصرعه يو ځل بيا غبرگه کړې شي نو د دې پنځم ښاخ شل
 (۲۰) سپلايزه مصرعه ترينه جوړېږي - نن صبا ښځه نوي کهول کښې ،
 د غزل ښځه لږ کښې د شل سپلايزو مصرعو جوړولو رجحان ښځه
 زياتېلو دک -

اوس ښځه دې ښاخ کښې شوک د ادریس خان ادریس د
 غزل نه خو شعرونه وړاندې کوم :

لښه چې ماحوله لښه چې رواجه ساه مې ډوډېري د ژوند پښه لارکښې
 د گل پشانې هر يو ارمان مې وينم رېږېري د ژوند پښه لارکښې
 مينه پښه لرک او نزدکته ده خه که جدا شو مونږ يو تر بله
 زړه کښې ساتم چې زړه کښې ساته مې وخت به تېرېري د ژوند پښه لارکښې
 تا خوبه وېل چې دا کېدک نه شي چې تا زړه پرېدم تنها جنا نه
 نن راته وايي پښه نيمه لارکښې لارې دوي کېري د ژوند پښه لارکښې
 جنا نه راشه د خداي دپاره زړه مې درېري پښه ځان يرېرم
 هسې نه مړيم چې ته رادرو حادثې کېري د ژوند پښه لارکښې
 ادريسه ورشه جنا خبرکړه چې درومي دومره پښه سفر لړک
 بيا چې قسمت دک چې خه رادرومي خه راپېښېري د ژوند پښه لارکښې

لاندې د ادريس د غزل تقطيع کوم؛

۱۲۰ | ۱۹ | ۱۸ | ۷ | ۱۶ | ۱۵ | ۱۴ | ۱۳ | ۱۲ | ۱۱ | ۱۰ | ۹ | ۸ | ۷ | ۶ | ۵ | ۴ | ۳ | ۲ | ۱ |

لښه چې ماحوله لښه چې رواجه | ساه مې ډوډېري | د ژوند پښه لارکښې |
 ا دکل پ شانه اهریوارمان مې | اوي نم رې زې ابي | د ژوند پښه لارکښې |
 امي نه پښه لرک او نزدکته ده | خه که جدا شو مونږ | يو تر بله |
 زړه کښې ساتم | دې زړه کښې ساته مې | وخت به تېرېري | د ژوند پښه لارکښې |
 تا خوبه وېل چې دا کېدک | نه شي چې تا زړه | پرېدم تنها | جنا نه |
 نن راته وايي پښه نيمه | لارکښې | لارې دوي کېري | د ژوند پښه لارکښې |
 جنا نه راشه | د خداي دپاره | زړه مې درېري | پښه ځان يري |
 هسې نه مړيم چې ته رادرو | حادثې کېري | د ژوند پښه لارکښې |
 ادريسه ورشه | جنا خبرکړه | چې درومي دومره | پښه سفر لړک |
 بيا چې قسمت دک چې خه رادرومي | خه راپېښېري | د ژوند پښه لارکښې |

چونکه د دې بناخ مصرعه اوږده ده نو پټه قالب کښې مو د نیمگړي رکن د یوه سپلاډ دپاره فقط یوه هندسه رکن جوړکړه د لکه | ۱۵ | ، | ۱۰ | ، | ۱۵ | ، او | ۲۰ | - مونږ به د ځان سره دا خبره پټه ذهن کښې یاده ساتو چې د یوې هندسې رکن نه درې سپلاډونه غورځېدلي دي -

پټه دې تقطیع کښې دا هم ښکاره شوه چې څلورم اوږد رکن پټه پوره توگه هم څلور ځله تکرار شوک د او هم دغه رکن بیا پټه نیمگړي صورت کښې هم څلور ځله تکرار شوک د- د دې بناخ مصرعه شل سپلاډه راغله او خجن سپلاډونه یې څلور (څلورم، نهم، څوارلسم ، او نولسم) دي- د دې بحر پټه څلورم بناخ کښې خجن سپلاډونه دوه وو-

OWNED BY 0300 9792115

لنډ رکنی بحرونه

کوم بحرونه چې له لنډو (درې سېلابیزو) رکنونو | ۳ ۲ |
 څخه جوړېږي هغوي ته لنډ رکنی بحرونه وايي - د دغو بحرونو هم
 شمېر کم د ک او هم يې کارونه - د پښتو په ټولې شاعرۍ کېنې د دغو
 بحرونو کارونه په اوږو کېنې د مالګې برابره هم نه ده - د دغو رکنونو
 په تکرار سره چې کوم "هنګ" پيدا کېږي هغه له ساده وېنا نه ډېر
 لږ د نو ځکه په دغو بحرونو ژبه اړول لږ گران وي په خلاف د
 اوږد رکنی بحرونو چې په هغوي باندې ژبه په اسانه روانېږي -
 بحرونو ته د نومونو ورکولو په لړ کېنې دې ته کتنه کېږي
 چې خجن سېلاب يې خویم د ک او رکن پکېنې کوم يورا د ک -
 په دې وجه پېل له هغه بحر څخه کېږي چې لومړی سېلاب يې
 خجن وي - په دغسې بحر کېنې رکن هم لومړی راځي نو نوم هم د
 لومړي بحر ورکوي:

لومړی لنډ رکنی بحر

تر نژدې ماضي پورې لومړي لنډ رکن ته خالي رکن او بحر
 ته يې خالي بحر ويئل کېدل ولې چې دا رکن د عروضو د پوهانو تر
 نظره نه وو تېر شوک - هر علم د ارتقا تر مدارجو له تېرېلو پس وده
 مومي يعني پوهه يا علم جمود نه قبلوي - د علم د دې ارتقا يې
 فطرت له کبله د علم عروض په لړ کېنې نوک دريافت داهم د ک
 چې اوس لومړی لنډ رکن او هم يې بحر موند شوک د ک -

دا بحر د لومړي لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | چې لومړې سپلاډ
 يې خجن د د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن دويم او دريم
 سپلاډونه سپک وي - د رکن د تکرار پټه لحاظ د دې بحر دري
 بناخونه دي او هر يو بناخ يې د يوه سپلاډ نيمگړې رکن هم
 غواړي-

۱ - لومړې لنډ رکنې بحر (لومړې بناخ): پټه دې بناخ
 کينډې لومړې لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | پټه پوره توگه دوه ځله تکرار کېږي
 او پټه اخير کينډې د يوه سپلاډ نيمگړې رکن هم غواړي - مصرعه
 يې اووه (۷) سپلاډونه لري او خجن سپلاډونه پکينډې لومړې ،
 څلورم او اووم وي -

د بېلگې پټه طور پټه دې رکن جوړ شوي د محمد نور څلور

شعرونه پېش کوم :

خوند کوي چين پټه جبين د نگار
 سوال نه جواب وي نه دار و مدار
 وړان به کړي واره پټه جل جل جل
 زلفې لري الول - ول - ول
 ماه د فلک د که که جن که ملک
 لمر که قمر که سما که سمک
 پاتې به شي يو ځل ځل ځل
 زلفې لري - الول - ول - ول

اوس د باندينيو شعرونو څخه دوه شعرونه (دويم او څلورم)
 دلر بدلون سره ليکم چې هره مصرعه يې اووه سپلايه اوږده وي او د
 قاعدې تر مخه ښه دې لومړي بناخ کښې ځلي شي :

وران به کړي واره ښه جل

زلفې لري الو ول

پاتې به شي ښه يو ځل

زلفې لري الو ول

مونږه گورو چې دا مصرعې ښه لومړي خجن سپلاب شروع
 شوې دي ، اووه اووه سپلابونه لري ، هر دريم سپلاب (لومړی ،

څلورم او اووم) يې خجن د او هره مصرعه اووه (۷) سپلابونه لري
 اوس دغه شعرونه د عروض ښه قالب کښې اچوم :

۱ | ۲ | ۳ | ۴ | ۵ | ۶ | ۷ | ۸ | ۹ |

ا | و | ر | ا | ن | به | ک | ر | ي | ا | و | ا | ره | ښه | ا | ج | ل | - | - |

ا | ز | ل | فې | ل | ا | ر | ي | ا | ل | و | ا | و | ل | - | - |

ا | پ | ا | تې | به | ا | شې | ښه | ي | و | ا | ځ | ل | - | - |

ا | ز | ل | فې | ل | ا | ر | ي | ا | ل | و | ا | و | ل | - | - |

۱ | ۲ | نيمگړه رکن

۲ - لومړې لنډ رکنې بحر (دویم ښاخ) : ښاخ ښاخ
 کښې لومړې لنډ رکن | ۱ | ۲ | ۳ | ښه پوره توګه درې ځله تکرار
 کېږي او ښه اخیر کښې د یوه سپلا ب نیمګړې رکن هم غواړي -
 مصرعه یې لس (۱۰) سپلابونه لري او خجن سپلابونه پکښې
 لومړې ، څلورم ، اووم او لسم وي -
 اوس د لومړي لنډ رکنې بحر ښه شروع کښې لیکلې شوو د
 محمد نور څلورو شعرونو څخه دوه شعرونه (لومړې او دریم) یو
 ځل بیا دلته وړاندې کوم ، کوم چې ښه هم دغې دویم ښاخ کښې
 دي :

خوند کوي چین ښه جبین د نگار
 سوال نه جواب وي، نه دار و مدار
 OWNED BY 0300 9792115

ماه د فلک د که جن که ملک
 لمر که قمر که سما که سمک

د لوستلو نه پس دا شعرونه د دې ښاخ ښه عروضي پیمانه ګزوم :

| ۱ | ۲ | ۳ | ۴ | ۵ | ۶ | ۷ | ۸ | ۹ | ۱۰ | ۱۱ | ۱۲ |

ا خوند ک وي | چین ښه ج | آیین د ن | انکار - - |

ا سوال نه ج | اواب وي نه | ادا رو م | ادار - - |

ا ماه د ف | الک د که | اجن که م | الک - - |

ا المرکه ق | امر که س | اما که س | امک - - |

۱ ۲ ۳ نیمګړې رکن

د بانديني بحث ښه رڼا کښې د تقطيع ښې تجربې ته که ښه غور سره وگورو نو دا شعرونه د دغې ښاخ ښه معيار پوره پرېوځي -

۳ - لومړۍ لنډ رکنې بحر (درېم ښاخ): ښه دې ښاخ کښې لومړۍ لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | ښه پوره توگه څلور ځله تکرار کېږي او ښه اخير کښې د يوه سپلا ب نيمگړۍ رکن هم غواړي - مصرعه يې ديارلس (۱۳) سپلابونه لري او خجن سپلابونه پکښې لومړۍ ، څلورم ، اووم ، لسم او ديارلسم دي -

اوس د محمد نور ښه پورتنيو دوو (لومړۍ او درېم) شعرونو کښې لږ داسې بللون راولم چې مصرعې يې تر ديارلس سپلابونو پورې اوږدې شي :

OWNED BY 0300 9792115

خوند کوي چين ښه جبين د نگار همېشه
سوال ښه جواب وي ښه دار و مدار همېشه
ماه د فلک د که جن که ملک د که جنان
لمر که قمر که سما که سمک د که جنان

اوس د دې ښاخ ښه رکنونو کښې د دغو شعرونو تقطيع کول دي -

| ۱ ۲ ۳ | ۴ ۵ ۶ | ۷ ۸ ۹ | ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ |
| اخوند ک وي اچين ښه ج ا بين د ن ا کار ه مې ا شه - - |
| اسوال ښه ج ا واب وي ښه ا دار و م ا دار ه مې ا شه - - |

ا م ا ه د ف ا ل ك د ك ه ا ج ن ك ه م ا ل ك د ج ا ن ا ن - - ا
 الم ر ك ه ق ا م ر ك ه س ا م ا ك ه س ا م ك د ج ا ن ا ن - - ا
 ا ۲ ۳ ۴ نیمګړه ركن

ښه چې تقطیع کښې دا صفا لید که شي چې هره مصرعه
 دیارلس (۱۳) سپلا بونه لري - خج یې د لومړي سپلا ب نه شروع
 کېږي او بیا یې هر دریم سپلا ب خجن د ښه هره مصرعه کښې
 لومړه لند رکن ښه پوره توګه څلور ځله تکرار شو که د او ښه اخیر
 کښې دیوه سپلا ب ښه نیمګړي صورت کښې را د که -

OWNED BY 0300 9792115
 دویم لند رکنی بحر

دا بحر د دویم لند رکن ا ا ۲ ۳ ا چې دویم سپلا ب یې
 خجن د که ، د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن لومړه او دریم
 سپلا بونه سپک وي - د رکن د تکرار ښه لحاظ د دې بحر درې
 بناخونه دي - دا دویم لند رکن چې څو ځله هم ښه مصرعه کښې
 تکرار کېږي نو ښه پوره توګه تکرار کېږي او نیمګړه رکن ښه غواړي

۱- دویم لنډ رکنی بحر (لومړۍ بڼاخ): ښځه دې بڼاخ کښې
 دویم لنډ رکن ښځه پوره توگه دوه ځله تکرار کېږي او نیمگړۍ رکن
 هم ښځه غواړي د دې بڼاخ مصرعه شپږ (۶) سېلابه وي خو پښځه (۵)
 سېلابه هم کېدې شي - خجن سېلابونه یې دویم او پنځم دي - اوس
 ښځه دې بڼاخ کښې شوک یو خپل غزل وړاندې کوم:

هغه ښځه کار کړي

ښځه کار نه انکار کړي

هر کار نه اسان دے

تنقید چې بسیار کړي

د غم استقبال کښې

خوشي کله بار کړي

اغیار نه به څوک کړي

کله یار لږ یار کړي

سالک بیرند دے

خو وار ته به وار کړي

د لوستلو نه وروستو دا غزل د تقطیع د پاره د دې بڼاخ ښځه

رکونو کښې اچوم؛

۱ | ۲' | ۳ | ۴ | ۵' | ۶ |

ا ه غه | ښځه کار کړي |

اښه کار نه | ان کار کړي |

اهر کُار نه | ا سان دے |
 اتن قید چي | بس یار کړي |
 اد غم اس | تق بال کښي |
 اخو شي ک | ده بار کړي |
 اغ یار نه | به خوځ کړي |
 اگي له یار | له یار کړي |
 اسا لک بي | اړن دے دے |
 اخو وار ته | به وار کړي |

۲-----۱

۲- دویم لنډ رکنې بحر (دویم ښاخ): ښه دې ښاخ کښي
 دویم لنډ رکن ښه پوره توگه درې ځله تکرار کړي او نیمگړه رکن
 هم نه غواړي - ددې ښاخ مصرعه نهه (۹) سپلابه وي خواته (۸)
 سپلابه هم کېدې شي - خجن سپلابونه يې دویم ، پنځم او اتم دي -
 ښه دې ښاخ کښي شوک خپل يو غزل وړاندې کوم ، پس له
 لوستلو به يې ددې ښاخ ښه رکنونو کښي تقطیع کوم:

يو ځل چې را ضي شي جنان بيا
 د قرب مساوي شي هجران بيا
 چې غم شي د زغم نه باهرنو
 ضرور سودايي شي انسان بيا

چې فوق او اخلاص را پيدا شي
 ښه عشق کښې کافي شي سامان بيا
 چمن مې له تندې وچېږي
 مگر که ساقې شي اسمان بيا
 سالک د زړه ملک جوگه نه دے
 پکښې چې جاري شي بحران بيا

اوس پې د تې بناخ ښه رکنونو کښې ځايوم؛

| ۱ | ۲ | ۳ | ۴ | ۵ | ۶ | ۷ | ۸ | ۹ |

ا يو ځل چې را ضي شي | ج نان بيا |
 ادقرب م اسا وي شي | هج ران بيا |
 اچې غم شي | د زغم نه | با هر نو |
 اض رور سوا دا يي شي | ان سان بيا |
 اچې فوق او | اخ لاص را | پي دا شي |
 ښه عشق کښې | کا في شي | اسا مان بيا |
 اچ من مې | له تن دې | او چې ږي |
 ام مگر که | اسا في شي | اس مان بيا |
 اسا لک د | زړه ملک | جواگه نه دے |
 اپ کښې چې | جاري شي | بح ران بيا |

۱-----۲-----۳

OWNED BY 0300 9702115

۳ - دويم لنه رکني بحر (دريم بناخ) : ٲه ډې بناخ کښې
 دويم لنه رکن ٲه پوره توگه څلور ځله تکرار کېږي او نيمگړک رکن
 هم نه غواړي - ددې بناخ مصرعه دولس (۱۲) سپلاڼه وي خو يولس
 (۱۱) سپلاڼه هم کېدې شي - خجن سپلاڼونه يې دويم ، پنځم ، اتم
 او يولسم دي - اوس ٲه ډې بناخ کښې د امر دين شاعر له يوې اولسي
 سندري څخه پنځه مصرعې دلته را اخلم :

غريب امر دینه یغبال دی کوټه شو

چې یار نازنین اوس له تا بېگانه شو

ساقی رخصت راکړ چې څه مېخانې ته

مطرب حواله کړم سارنگک و طبلې ته

بلبل روانه کړمه باغ و باغچې ته

اوس یې د عروضو ٲه رکنونو کښې اچوم ؛

| ۱۲ ۱۱' ۱۰ | ۹ ۸' ۷ | ۶ ۵' ۴ | ۳ ۲' ۱ |

ا غ رُب ا امر دِي نه ا یغ بَال دِي ا کو ټه شو ا

ا چې یار نا ا ز نین اوس ا له تا بې ا گانه شو ا

ا سا قِي ر خ اصت را کړ ا چې څه مې ا خا نې ته ا

ا مط رب ح او ا له کړم ا سا رن گک و ا طب لې ته ا

ا بل بل ر ا و ا نه کړ ا مه باغ و ا باغ چې ته ا

۲-----۳-----۲-----۱

دریم لنډ رکنی بحر

دا بحر د دریم لنډ (درې سپلايز) رکن | ۲ ۳ | چې
 دریم سپلاب يې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - د اخير رکن
 نه يې دوه سپلابونه غورځېږي نو نیمګړک رکن يې تش د یوه
 سپلاب پا شي -

کله چې مونږ د یوه بحر تر ټولو لنډ يا لومړک بناخ
 معلومول غواړو نو د هغه بحر د یوه پوره رکن او بل د نیمګړي رکن
 سپلابونه سره جمع کوو - د دغې اصول لږ مخې اوس چې د دریم
 لنډ رکنی بحر تر ټولو لنډ يا لومړک بناخ جوړوو نو چې د یوه پوره
 رکن (درې سپلايز) او بل د یوه سپلاب نیمګړي رکن سپلابونه سره
 جمع کړو نو څلور سپلابونه لاس ته راځي او هغه هم په دې ډول
 چې په دې څلورو سپلابونو کېنې دریم سپلاب خجن وي اوس
 ستونځه دا ده چې د دریم اوږد رکنی بحر د لومړي بناخ جوړښت
 هم داسې د چې په څلور سپلابه مصرعه کېنې يې دریم سپلاب
 خجن وي - د دغو دواړو جلا جلا بحرونو د مصرعو عروضي
 جوړښت به په یوه شان داسې وي :

| ۲ ۳ |

اوس به دا ابهام پیدا کېږي چې یوه خاصه مصرعه مونږ د
 کوم بحر و شمارو ؟

د دې ستونځې د هوارولو د پاره دا اصول وضع کړک

شوکه دکه چې د دریم لنډ رکنی بحر د لومړي ښاخ په جوړولو
 کښې به دریم لنډ رکن دوه ځله په پوره توګه او یو ځل په یوه سیلابیز
 د نیمګړي شکل په توګه تکرار کېږي نو بیا به د دې ښاخ مصرعه
 اووه (ک) سیلابه راشي او د دریم اوږد رکنی بحر سره به یې توپیر
 (فرق) ښکاره شي -

۱- دریم لنډ رکنی بحر (لومړک ښاخ): د پورتنی بحث
 په رڼا کښې د دې ښاخ مصرعه د دریم لنډ رکن ۲ ۳ | چې دریم
 سیلاب یې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - دا ذکر شوکه رکن
 دوه ځله په پوره ډول او یو ځل په یوه سیلابیز نیمګړي ډول تکرار
 کېږي - مصرعه یې اووه (ک) سیلابه اوږده وي او خجن سیلابونه
 پکښې دریم او شپږم وي - په دې ښاخ کښې شوکه یو خپل غزل
 د لوستلو دپاره پېش کوم :

- د اقا ستا مقام دکه
- د زما د غلام دکه
- چې مرید د مراد شم
- د طلب مې انجام دکه
- ګناه ګار مقتدي یم
- محبت مې امام دکه
- اوس توبه شوه رایاده
- دځوانۍ چې ماښام دکه

سالک یار تہ اشعار کنبی

ور لہر سلام دے

د لوستلو نہ پس بی اوس د دی بناخ بٹہ عروضی سانچہ

کنبی اچوم :

| ۹' ۸ ۷ | ۶' ۵ ۴ | ۳' ۲ ۱ |

ا د ا ق ا ستا م قام ا دے - - |

ا د ز ما ا د غ لُم ا دے - - |

ا چہ م رید ا د م راد ا شم - - |

ا د ط لب ا مہی ان جام ا دے - - |

ا گ ناہ گگار ا مق ت دی ا یم - - |

ا م ح ب بُت ا مہی ا مام ا دے - - |

ا اوس تو بہ اشوہ را یا ا دہ - - |

ا د خوا نئی ا چہ ما بنام ا دے - - |

ا سالک یار تہ اش عار ا کنبی - - |

ا اور لہی بُا س لُم ا دے - - |

ا - - - - - ۲ - - - - - نیمگرے رکن

۲- دریم لنه رکني بحر (دویم بناخ)

بحر خفیف د عربی عروضو د مرکب بحرونو څخه یو مشهور بحر دکه - دا بحر د وعظ او اخلاقي مضمونونو د پاره زیات

مشهور دکه - د بحر خفیف سالم وزن داسې دکه:

فاعلاتن مستفعلن فاعلاتن

د دې بحر سالم وزن کم او زحافات یې زیات استعمال

کېږي - د دې بحر یولس وزنونه دي -

دا بحر د مسدس (یوه مصرعه کېږي درې او دوو مصرعو

کېږي شپږ رکنونه) په صورت کېږي زیات کارو کېږي - د عروضو د

تصور نه مخکېږي د پښتو کوم شعرونه چې په بحر خفیف کېږي

لیکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو د " دریم لنه رکني

بحر " په دویم بناخ کېږي راځي لکه د دولت لوانې له یوه غزل نه

اخیستې شوې دا مصرعه:

دا جهان دکه په مثل بهار

د دې بناخ مصرعه د دریم لنه رکن || ۲ ۳ | چې دریم

سپلا ب یې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - دا ذکر شوکه رکن

درې ځله په پوره ډول او یو ځل په یوه سپلا بیز نیمگړي ډول تکرار

کېږي، مصرعه یې لس (۱۰) سپلا بیه اوږده وي او خجن سپلا بونه

پکېږي دریم ، شپږم او نهم وي - په دې بناخ کېږي اولسي سنلرې هم

وینلې شوي دي - دلته د نمونې په حېث د حاجي استرانه بلوچستاني

د سندرې څخه لومړۍ نيمه برخه را اخلم :

بلبلان نن پر لور د بوستان ځي

د بهار موسم را خزان ځي

بوراکان نن د گل کړي سېلونه

عندليب ښه باغچې کښې خندان ځي

طيبان د عالم سو بې خونده

له علاج يې واپس بيما ران ځي

د ترکانو پر ملک لوي خطر د

نن عراق ځي کابل ځي اېران ځي

ښه دنيا کښې هر خوا خرخشي دي

ټول قومونه د جنگ پر ميدان ځي

د سندرې دا برخه د دې بناخ ښه عروضي ساخت کښې گورم :

۱ ۲ ۳ | ۴ ۵ ۶ | ۷ ۸ ۹ | ۱۰ ۱۱ ۱۲

ا ب ل ب ل ا ن ن ا ن ن پ ر ل و ر ا د ب و س ت ا ن ا ځ ي - -

ا د ب ه ا ر ا م و س م ر ا ا خ ز ا ن ا ځ ي - -

ا ب و ر ا م گ ا ن ن د م گ ل ا کړ ي سې ل و ا ن ه - -

ا ع ن د ل ي ب ا ښه با غ چې ا کښې خ ن د ا ن ا ځ ي - -

ا ط ب ي ب ا ن ا د ع ا ل م ا س و بې خ و ن ا د ه - -

ا ل ه ع ل ا ج ا يې و ا پ س ا ب ي م ا ر ا ن ا ځ ي - -

ا د ت ر ک ا ن و پ ر م ل ک ل و ي خ ط ر ا د - -

انن ع راق اُخي كا بل اُخي اي ران اُخي --
 اڀه دن يا اڪنڀي هر خوا اخر خ شې ادي --
 ا ٽول قو موانه د جنگ اڀر مي دان اُخي --
 ۱-----۲-----۳-----نيمگري رکن

۳- دريم لنڊو رکن (دريم بناخ): د ڊي بناخ مصرعه
 د دريم لنڊو رکن | ۲ | ۳ | چي دريم سڀلاب يي خجن وي ، د
 تڪرار څخه جوږي - دا ڏکڻ شوک رکن څلور ځله ڀه پوره ډول او
 يو ځل ڀه يوه سڀلابيز نيمگري ډول تڪرار کږي، مصرعه يي
 ډيارلس (۱۳) سڀلابه اوږده وي او خجن سڀلابونه پکښي دريم ،
 شپږم، نهم او دولسم وي - ڀه ڊي بناخ کښي غزل هم شتون لري او
 نظم هم - ڀه ڊي بناخ کښي لکلي شوې د درويش دراني د يوې
 سندري څخه سر بيت او دوه بندونه را اخلم :

ته مې گل زه بلبل، ستا دمخ صفت وایم
 ته د بل شوک جناه خو زه به تل ستا یم
 ستا دلاري اغزي ڀه خپل زړه کښي رانگارم
 چي وي ستا پر نامه ، ڀه هر هغه درد ويارم
 د ملال ڀه دا حال سروکال زه رضایم
 دا خبره تر لمر هم روښانه ده ماته
 چي غور ڀه ته زما شور او غوغاته

خو دروېش به همېش بيا هم داسې لگيايم
 ته د بل شوک جناحه خو زه به تل ستا، يم
 اوس به دا سنډره د دې بڼاخ په عروضي چوکاټ کښې د

ځايولو کوشش هم وکړم :

| ۱۵' ۱۴' ۱۳' | ۱۲' ۱۱' ۱۰' | ۹' ۸' ۷' | ۶' ۵' ۴' | ۳' ۲' ۱' |

ته مې کُل ازه بل بل استاد مخ اصفت وایم - - |

ته د بل اشوک جناحه خو زه به تل ستا ایم - - |

استاد لارې اغ زې اېه خپل زړه اکښې ران غاړم - - |

اچې وي ستا پر نا مه اېه هر ه اغه درد ویاړم - - |

ادام لال اېه دا حال اس روکال ازه ر ضا ایم - - |

داخ باره ترلمراهم رو بڼا نه ده ماته - - |

اچې غوږ نه اني ته از ما شورا اوغو غا ته - - |

اخو دروېش به ه مېش بيا هم داسې لگيايم - - |

ته د بل اشوک جناحه خو زه به تل ستا ایم - - |

۱-----۲-----۳-----۴-----نیمگړه رکن

ناوړتلي دې پا نه وي چې د ټپې دویمه مصرعه هم

ديارلس (۱۳) سپلايونه لري او دا لنډ رکني دريم بڼاخ هم ؛ خو د ټپې

دويمه مصرعه په دې بڼاخ کښې ځکه نه ځانېږي چې دهغې خجن

سپلايونه بېل دي او د دې بڼاخ بېل دي -

اخذ ليڪ ياڪتابيات (Bibliography)

۱- عروض و بديع ، ڊاڪٽر صابر
كلوروي (شعبه اردو پبليڪيشن يونيورسٽي)
۲۰۰۱ء علمي ڪتابخانه اردو بازار
لاهور-

۲- اصنافِ ادب ، رفيع الدين هاشمي
، سنگ ميل پبليڪيشنز لاهور-

۳- جوهر عروض (اردو) ، ۱۹۶۷ء اغا
صادق حسين، ڪوٽه -

۴- پڻتو عروض ، دروېش دراني ،
۲۰۰۷ء ، صحاف نراتي مؤسسه

ڪراچي -

۵- پڻتو بللمپچ ، دويم چاپ ۲۰۱۰ء
، ڊوڪٽر مجاور احمد زيار ، دانش
خيرندويه ٽولنه پبليڪيشنز -

۶- د پڻتو ٿرپي او ادب تاريخ ۲۰۰۶ء

(ايم اي پڻتو او سي ايس ايس لپاره) ،
پروفيسر حنيف خليل، يونيورسٽي
پبليڪيشنز قصه خواني پبليڪيشنز -

۷- علم و ادب ، ۲۰۱۲ ء ، مقدر شاه
مقدر، نیوز اېجنسي جمروډ نیو
مارکیت -

۸- چارېته (pdf file) ، شیرین یار
یوسفزک ، ناچاپ نشر ۲۰۱۱ ء ،

www.pukhto.net/ebook-

journal.php%3Fmain-ebook-id%3D1

۹- د پښتو املاء (خوارلس حرفونه دوه
وېشت اوازونه) ، منتظر بېټې ،
پرمختګ بنو ۲۰۱۲ ء -

۱۰- پښتو قاعده (د اول ادنی د
پاره) ، خېبر پښتونخوا ټېکسټ بک
بورډ پېښور ، پښتو قومي نصاب ۲۰۰۹ ء -

۱۱- د پښتو عروض ، میاشرف ،
پښتو ټولنه کابل ، ۱۳۲۲ ل -

۱۲- مخزن ، اخوند دروېزه بابا ، دویم
اېډیشن ، پښتو اکېډمي پېښور ۱۹۸۷ ء

۱۳- د خوشال خان خټک کلیات

دانش خپرندويه ټولنه ۲۰۱۰ ء / ۱۳۹۱

ل -

۱۴- دېوان عبدالرحمان بابا مومند ، تاج
محل کمپني محلہ جنگي قصه خوانی

، پېښور

۱۵- رنگونه بهارونه ، ۲۰۰۷ ء ، غاڙي

سيال ، دانش خپرندويه ټولنه پېښور -

۱۶- اکسفورډ اېډوانسډ لرنرز ډکشنري

، څلورم اېډيشن ۱۹۸۹ ء ، اکسفورډ

يونيورسټي پريس -

۱۷- شعري غورچاڼ ، انتخاب ،

۲۰۰۷ ء ، خورو عمردرار مروت،

دانش خپرندويه ټولنه -

۱۸- وفا ، پروفېسر رحمت الله درد ،

۲۰۱۰ ء ، دانش خپرندويه ټولنه پېښور -

۱۹- غزو ، امير حمزه خان شينواري ،

حمزه اکېډمي ، څوارلسم اېډيشن

۲۰۱۰ ء ، جلون پرنټنگ پريس پېښور -

۲۰- سرچينه ، جاوېد احساس ، اول

OWNED BY 0300 9792115

- خُل ۲۰۱۰ء ، الميزان پبلشرز لاهور۔
- ۲۱ - بنگالی سنڌرې ، د قاضي
نذراالاسلام نظموه ٻه ښتو ژبه ، ۱۹۶۴
- ۶ء محمد نواز خان طائر، ښتو اکېلېمي
، خيبر مېل پريس پېښور۔
- ۲۲- د ميني غېر، طاهر کلاچوي
،الجمعيه اکېلېمي محله جنګي پېښور
، ۱۹۹۷ء منظور عام پريس پېښور۔
- ۲۳ - ژغړغڼه ، مؤلف بېتاب عادلوي ،
۲۰۰۶ء ، خورو تنقيلي ټولنه بنو
،ال عمران پرنټرز بنو۔
- ۲۴ - مثالونه مثالونه ، شيخ نور علي
نور ، ۲۰۱۳ء ، دي پرنټ مېن پرنټرز
پېښور، محکمه ثقافت خيبر پښتونخوا
۔
- ۲۵ - ناچاپ شعري اثر ، عبدالسلام
بېتاب۔
- ۲۶ - ناچاپ شعري اثر ، دمساژ شاهين
۔
- ۲۷ - ناچاپ شعري اثر ، نقيب الله

سالک

Da Pakhto Sher Uroozi Nizam

اڙشن مشر

د پښتو شعر عروضي نظام^۲ زما د بنود ډېر گران ملگري نقيب الله سالک هغه زيار دے چې زه تر اوسه حيران يم چې د عروضو د موضوع د انتخاب په وخت د دې سړي مازغه په خاي ووکه نه۔۔۔۔۔! خکه چې ښاغلي سالک چې کومې غنې په لاسونو کښې راتولې دي دا د هوبښيارو لېونو کار دے۔۔۔۔۔ معلومه نه ده چې د ازغو او اور په دې مزل کښې به يې خومره سختې زغملي وي؟ د کوم کوم طوفان سره به مخ شوه وي؟ د دې کتاب خپرني به چا، چا ته مجبور کړے وي؟ لوستونکي د دې اندازه کولي شي۔ خودې ښاغلي شکست نه دے منلے او د خپلې مورنۍ ژبې پښتو يې يو بې حده مشکل اړخ ما او تاته رابرسيره کړے دے۔

اگر چې زمونږ شو مشرانو هم په دغه موضوع زمونږ لار ښودنه کړې ده هغه مشران چې دننني پښتو ادب محستان او استاذان دي، خو سالک په صورت کښې چې کوم ساده باده يو کلي وال سړي کوم کار کړے دے هغه يې زما په خيال د خپل قد او وس نه ډېر زيات او په زړه پورې کړے دے چې ډېر د ستاينې وړ دے۔ د خپرني کار هيڅکله هم حرف آخر نه شي کيدے، دا سفر به که خپر وي جاري وي خو تر دې دمه په دې موضوع د سالک کړاؤ هغه کارنامه ده چې سالک د پښتو ژبې سوچه مېشن ثابتوي او ښانگه سالک به په پښتو ادب کښې هميشه ياد ساتل کيږي۔

په ډېره مينه
رشيد جوهر
رسالپور

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**